

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА**

ГРІНЧЕНКА

**ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародних відносин**

**Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»**

**Освітньо-професійна програма 291.00.02 «Регіональні студії»
другого (магістерського) рівня вищої освіти**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

«ПРОБЛЕМА РОЗШИРЕННЯ НАТО У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХІ СТ.»

**Студента 2 року навчання
денної форми навчання
Приходька Володимира
Володимировича
Науковий керівник:
Д-р. іст. наук, професор
Цвєтков О.Г.**

Київ – 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	12
1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження	12
1.2. Концептуальні підходи до політики «відкритих дверей» у межах ХХІ ст.	16
1.3. Установчі норми та принципи політики розширення НАТО	24
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗШИРЕННЯ НАТО У 2001–2025 РР.	30
2.1. Розширення НАТО у 2004 та 2009 роках: стратегічні наслідки для Європи	35
2.2. Балканський вектор: вступ Чорногорії та Північної Македонії	43
2.3. Україна, Грузія та питання відкритих дверей НАТО	51
РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗШИРЕННЯ НАТО	66
3.1. Реакція Російської Федерації та протидія розширенню	69
3.2. Внутрішні суперечності серед держав-членів Альянсу	77
3.3. Сценарії еволюції політики розширення НАТО у середньостроковій перспективі	88
ВИСНОВКИ	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	107

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ДЦК – Демократичний цивільний контроль
- ЄС – Європейський Союз
- КНГ (NGC) – Комісія НАТО-Грузія
- КУН (NUC) – Комісія Україна-НАТО (до 2023 р.)
- ОВТ – Озброєння та військова техніка
- ПАР – Північноатлантична рада ПДЧ
- (MAP) – План дій щодо членства (Membership Action Plan)
- ППОС (PARP) – Процес планування та огляду сил ПРМ
- (EOP) – Партнер з розширеними можливостями
- РНП (ANP) – Річна національна програма (Annual National Programme)
- РНР – Рада НАТО-Росія
- РУН (NUC) – Рада Україна-НАТО [31, п. 17] (з 2023 р.)
- СБО – Сектор безпеки і оборони
- ТМВ – Теорії міжнародних відносин
- ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
- ЦСЄ – Центрально-Східна Європа
- A2/AD (Anti-Access/Area Denial) – Заборона доступу / Блокування території
- AJP (Allied Joint Publications) – Союзні спільні публікації
- C4ISR (Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance) – Командування, контроль, зв'язок, комп'ютери, розвідка, спостереження
- CAP (Comprehensive Assistance Package) – Комплексний пакет допомоги [23]
- CDM (Consensus Decision-Making) – Процес ухвалення рішень консенсусом
- CREVAL (Capability Evaluation) – Оцінка спроможностей
- eFP (Enhanced Forward Presence) – Розширена передова присутність
- HNS (Host Nation Support) – Спроможності приймаючої країни

JATEC (Joint Analysis, Training and Education Centre) – Спільний центр аналізу, підготовки та освіти

JTEC (Joint Training and Evaluation Centre) – Спільний тренувальний центр

NDPP (NATO Defence Planning Process) – Процес оборонного планування НАТО

NRF (NATO Response Force) – Сили реагування НАТО [21, п. 4]

NSATU (NATO Security Assistance and Training for Ukraine) – Допомога та навчання НАТО для України (NSATU) [34, п. 18]

NSIP (NATO Security Investment Programme) – Програма інвестицій НАТО у безпеку

PESCO (Permanent Structured Cooperation) – Постійне структуроване співробітництво (ЄС)

PfP (Partnership for Peace) – Партнерство заради миру

RSOM (Reception, Staging, Onward Movement) – Прийом, розміщення та подальше пересування сил

SNGP (Substantial NATO-Georgia Package) – Істотний пакет НАТО-Грузія [35] STANAG (Standardization Agreement) – Угода зі стандартизації

VJTF (Very High Readiness Joint Task Force) – Об'єднані оперативно-тактичні сили дуже високої готовності

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Політика «відкритих дверей» Організації Північноатлантичного договору (НАТО) є одним із найбільш значущих та водночас суперечливих чинників трансформації європейської архітектури безпеки після завершення холодної війни. У першій чверті XXI ст. (2001–2025 рр.) цей процес набув надзвичайної динаміки та пройшов складну еволюцію: від інструменту консолідації демократії та стабільності у посткомуністичних країнах Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) до центральної осі стратегічного протистояння на континенті.

Актуальність дослідження цієї теми на сучасному етапі зумовлена кількома фундаментальними змінами у міжнародному безпековому середовищі, які вимагають глибокого переосмислення механізмів, наслідків та майбутнього політики розширення.

По-перше, повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року зруйнувало залишки постбіполярного світового порядку та повернуло великомасштабну конвенційну війну високої інтенсивності в Європу. Ця агресія є прямим наслідком довгострокової ревізійницької політики Росії, спрямованої на силове блокування євроатлантичної інтеграції пострадянських країн та перегляд результатів попередніх хвиль розширення. Як зазначено у Стратегічній концепції НАТО 2022 року [28], Росія є «найбільш значною та прямою загрозою» безпеці Альянсу [15, с. 4]. Тому комплексний аналіз успіхів та невдач політики «відкритих дверей» є критично важливим для розуміння глибинних причин сучасної кризи безпеки та формування ефективної довгострокової стратегії стримування агресивного ревізійнізму.

По-друге, у досліджуваній період відбулася глибока внутрішня трансформація самого Альянсу. На початку XXI ст., особливо після терактів 11 вересня 2001 року, НАТО фокусувалося переважно на експедиційних операціях та управлінні кризами за межами своєї території (наприклад, ISAF в Афганістані). Однак агресія Росії проти України у 2014 році змусила Альянс здійснити стратегічний поворот та повернутися до своїх основних завдань –

колективної оборони та стримування, що було закріплено на самітах в Уельсі та Варшаві [32, п. 5; 19, п. 10]. Ця зміна пріоритетів суттєво вплинула на критерії вступу та вимоги до військових спроможностей, підвищивши акцент на здатності вести високоінтенсивні бойові дії, забезпечувати повну взаємосумісність та стійкість до гібридних загроз.

По-третє, реалізація політики «відкритих дверей» зіткнулася з низкою нових процедурних та політичних викликів. Виникла значна напруга між політичними обіцянками Альянсу (зокрема, Бухарестською декларацією 2008 року щодо України та Грузії [9, п. 23]) та реальними геополітичними умовами. Загострилася проблема «білатералізації» – використання окремими державами-членами свого права вето для блокування вступу. Фундаментальним викликом стала інтеграція країн, які мають активні територіальні конфлікти та перебувають у стані війни, що створює складну «дилему Статті 5» [76, с. 3].

Водночас, історичний вступ Фінляндії (2023) та Швеції (2024) продемонстрував здатність НАТО до швидкої адаптації та стратегічну поразку Росії у її намаганнях зупинити розширення Альянсу [73, с. 10]. Однак незавершений процес інтеграції України та Грузії вимагає пошуку інноваційних моделей та процедурних рішень для подолання існуючих перешкод.

Для України дослідження цієї теми має життєво важливе практичне значення. Набуття повноправного членства в НАТО визначено у Конституції України як стратегічний курс держави [1]. В умовах екзистенційної загрози з боку Росії, успішна євроатлантична інтеграція є головною умовою для забезпечення суверенітету та довгострокової безпеки держави.

Мета дослідження полягає у проведенні комплексного аналізу еволюції, процедурних правил та стратегічних наслідків політики «відкритих дверей» НАТО у першій чверті XXI ст. (2001–2025 рр.) в умовах трансформації євроатлантичного безпекового середовища.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан наукової розробки проблеми, зокрема внесок вітчизняних та зарубіжних науковців, та охарактеризувати джерельну базу дослідження.

2. Охарактеризувати основні концептуальні підходи (реалізм, лібералізм, конструктивізм) до інтерпретації політики розширення НАТО у XXI ст., уточнити періодизацію процесу та визначити ключові поняття дослідження (взаємосумісність, спроможності тощо).

3. Проаналізувати установчі норми, принципи та еволюцію процедурних правил політики «відкритих дверей», зокрема механізм консенсусу та виклики білатералізації.

4. Оцінити стратегічні наслідки хвиль розширення НАТО 2004 та 2009 років для європейської безпеки, оборонного планування Альянсу та вимог до технічної і логістичної взаємосумісності.

5. Дослідити особливості балканського вектору розширення на прикладі Чорногорії та Північної Македонії, зокрема способи подолання політичного блокування та протидії гібридним загрозам.

6. Здійснити порівняльний аналіз еволюції практичних треків інтеграції України та Грузії після 2008 року, включаючи аналіз інструментів (SNGP, CAP, NSATU) та феномену «воєнної інтеграції».

7. Визначити ключові зовнішні (протидія РФ) та внутрішні (суперечності в Альянсі, дилема Статті 5) виклики та розробити сценарії подальшого розвитку політики розширення НАТО у середньостроковій перспективі (2025–2035 рр.).

Об'єктом дослідження є політика «відкритих дверей» НАТО як ключовий елемент системи євроатлантичної безпеки.

Предметом дослідження є еволюція концептуальних засад, процедурні правила імплементації, інструменти досягнення взаємосумісності та стратегічні наслідки політики розширення НАТО у 2001–2025 роках.

Методи дослідження. Для досягнення мети та виконання завдань дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів.

Системний підхід застосовано для аналізу НАТО як складної адаптивної системи та розуміння взаємозв'язку між розширенням Альянсу та змінами у міжнародному середовищі. *Інституційний аналіз* використано для дослідження формальних норм, процедурних правил розширення (Стаття 10, ПДЧ, CDM) та неформальних практик (білатералізація). *Історико-хронологічний метод* дозволив простежити еволюцію політики «відкритих дверей» та виокремити її ключові етапи. *Порівняльний аналіз (case study)* застосовано для дослідження особливостей різних хвиль розширення (ЦСЄ, Балкани) та порівняння треків інтеграції України та Грузії. *Контент-аналіз* використано для вивчення офіційних документів НАТО та доктринальних документів РФ. *Метод сценарного моделювання* застосовано для прогнозування можливих траєкторій розвитку політики розширення. *Методи аналізу та синтезу* застосовано для узагальнення теоретичних підходів та формулювання висновків дослідження.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 2001–2025 років. Нижня межа зумовлена початком нової ери у політиці НАТО після терактів 11 вересня 2001 р. та підготовкою до найбільшої хвилі розширення. Верхня межа обумовлена сучасним етапом розвитку політики «відкритих дверей» в умовах повномасштабної війни в Україні та після рішень Вашингтонського саміту НАТО 2024 року.

Географічні межі дослідження охоплюють євроатлантичний простір, з фокусом на регіонах, які були безпосередньо залучені до процесу розширення НАТО у XXI ст.: Центрально-Східна Європа, Балтійський регіон, Західні Балкани та Чорноморський регіон (Україна, Грузія).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному аналізі еволюції політики розширення НАТО у XXI ст. через призму взаємодії концептуальних підходів, процедурних норм та практики їх застосування в умовах радикальної зміни безпекового середовища. Зокрема, наукова новизна визначається такими положеннями:

- *уточнено* зміст ключових понять (взаємосумісність, політична узгодженість, спроможності) в контексті переходу НАТО до пріоритетів

колективної оборони високої інтенсивності та запропоновано конкретні показники (інституційні, спроможнісні, доктринальні) для оцінки прогресу країн-аспірантів в умовах блокування формального процесу вступу;

- *уточнено* періодизацію політики «відкритих дверей» НАТО у XXI ст. з виокремленням трьох етапів (2001–2014, 2014–2021, 2022–2025), що дозволило простежити зміну критеріїв членства (від експедиційних спроможностей до колективної оборони) та домінування теоретичних підходів;
- *набули подальшого розвитку* підходи до аналізу способів подолання «вузьких місць» у процесі розширення, зокрема через використання позанатовських юридичних інструментів для вирішення проблем білатералізації (кейс Північної Македонії) та детальний аналіз інноваційних моделей для подолання «дилеми Статті 5» (аналіз механізмів та ризиків «Моделі ФРН» для України);
- *уточнено* порівняльний аналіз практичних треків інтеграції України та Грузії, зокрема еволюцію інструментів підтримки від індивідуальних пакетів (CAP/SNGP) до інституціоналізованих механізмів (NSATU, JATEC), та визначено особливості феномену «воєнної інтеграції» України як форми прискореного досягнення повної взаємосумісності в умовах активних бойових дій.

Джерельну базу дослідження складають офіційні документи НАТО (Вашингтонський договір, стратегічні концепції, рішення та комюніке самітів, документи, присвячені політиці розширення та партнерству); міжнародно-правові акти та національне законодавство України, що визначають євроатлантичний курс держави; аналітичні звіти та дослідження провідних міжнародних і українських think tank'ів; праці українських та зарубіжних дослідників, присвячені історії та сучасному стану НАТО, еволюції європейської архітектури безпеки, російській зовнішній і безпековій політиці. Поєднання нормативних, аналітичних та наукових джерел дозволило простежити як офіційну позицію Альянсу, так і критичні оцінки його політики розширення.

Практичне значення одержаних результатів має рекомендаційний характер. Основні висновки та запропоновані підходи можуть бути використані при підготовці аналітичних матеріалів для органів державної влади України, які займаються питаннями євроатлантичної інтеграції, зовнішньої та безпекової політики. Матеріали роботи можуть бути корисними для уточнення пріоритетів співпраці з НАТО у військовій, політичній та інституційній сферах, для обґрунтування позиції України під час участі у засіданнях РУН та інших форматів взаємодії з Альянсом. Крім того, результати дослідження можуть використовуватися в навчальному процесі при підготовці курсів із міжнародних відносин, європейської та євроатлантичної безпеки, зовнішньої політики України, а також як основа для подальших наукових робіт, присвячених проблематиці НАТО.

Структура роботи. Магістерська робота має традиційну побудову і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, Списку використаних джерел і літератури. Логіка структури підпорядкована меті й завданням дослідження та відображає послідовний перехід від теоретичних і методологічних засад до аналізу конкретних етапів розширення НАТО й оцінки сучасних проблем та перспектив політики «відкритих дверей» стосовно України.

Перший розділ присвячений установленню теоретико-методологічного підґрунтя дослідження. У ньому розглянуто стан наукової розробки проблеми та джерельну базу, проаналізовано основні підходи в теорії міжнародних відносин до пояснення політики розширення НАТО, а також досліджено ключові установчі норми й принципи Альянсу, які визначають зміст і рамки політики «відкритих дверей».

У другому розділі послідовно проаналізовано основні етапи та особливості розширення НАТО у 2001–2025 роках. Окрему увагу приділено хвилям розширення 2004 та 2009 років, Балканському вектору (вступ Чорногорії та Північної Македонії), а також еволюції інтеграційних треків України та Грузії,

включно з феноменом «воєнної інтеграції» України після 2014 та особливо 2022 року.

Третій розділ зосереджено на аналізі сучасних проблем та перспектив подальшого розширення НАТО. У ньому розкрито стратегію протидії з боку Російської Федерації, внутрішні суперечності серед держав-членів Альянсу (зокрема вразливість механізму консенсусу та «дилему Статті 5»), а також запропоновано й проаналізовано можливі сценарії еволюції політики «відкритих дверей» у середньостроковій перспективі, з акцентом на євроатлантичні перспективи України.

У Висновках на основі проведеного дослідження сформульовано узагальнені результати аналізу політики «відкритих дверей» НАТО у першій чверті XXI ст., визначено ключові закономірності еволюції процесу розширення та обґрунтовано практичні рекомендації щодо перспектив євроатлантичної інтеграції України.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження складної та багатовимірної проблеми політики «відкритих дверей» Організації Північноатлантичного договору (НАТО) у першій чверті XXI ст. вимагає створення міцної та комплексної аналітичної основи. Це необхідно для структурування, інтерпретації та пояснення динаміки євроатлантичної інтеграції у період 2001–2025 років, який характеризувався суттєвими змінами у безпековому середовищі – від відносного спокою до повернення великомасштабної війни на континент. Цей розділ має на меті сформулювати таку основу шляхом поєднання трьох ключових вимірів: глибокого аналізу джерельної бази та історіографії, критичного розгляду концептуальних підходів та вивчення еволюції установчих норм Альянсу.

1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження

Дослідження проблеми розширення НАТО у XXI столітті спирається на значний, різноманітний та постійно оновлюваний масив джерел та літератури. Стан наукової розробки теми характеризується високою інтенсивністю та значною поляризацією дискусій, що відображає політичну чутливість та стратегічну важливість цього питання для архітектури європейської безпеки.

Джерельна база дослідження. Основу джерельної бази складають офіційні документи НАТО (первинні джерела), які визначають правові рамки та політичні орієнтири політики «відкритих дверей». Ключовим документом є установчий Північноатлантичний договір 1949 року [40], зокрема його Стаття 10 (правова основа для вступу) та Стаття 5 (зобов'язання колективної оборони). Ключовими для розуміння еволюції критеріїв та вимог є «Дослідження про розширення НАТО» 1995 року [38], яке залишається базовим документом. Важливими є також документи, що регулюють інструменти підготовки, зокрема План дій щодо членства (ПДЧ) [26], Процес планування та огляду сил (ППОС) [42], а також технічні стандарти (STANAG, AJP) [18].

Стратегічні концепції НАТО (зокрема, 2010 та особливо 2022 років [28]) дозволяють простежити зміну пріоритетів безпекової політики Альянсу та

еволюцію сприйняття загроз. Комюніке та декларації самітів НАТО є незамінними для аналізу політичних рішень. Особливо важливими є документи Празького (2002) [34], Бухарестського (2008) [22], Уельського (2014) [45], Варшавського (2016) [46], Мадридського (2022) [25], Вільнюського (2023) [44] та Вашингтонського (2024) [47] самітів.

Окрему групу джерел складають міжнародні угоди, що мали вплив на процес розширення (наприклад, Преспенська угода [10]). Для аналізу позиції РФ залучено її ключові доктринальні документи – Стратегії національної безпеки [52] та Воєнні доктрини [50; 70], які фіксують зростаючу конфронтаційність щодо НАТО.

Стан наукової розробки: теоретичні дебати. Проблематика розширення НАТО є центральним полем битви у межах основних шкіл теорії міжнародних відносин (ТМВ).

Реалістичний підхід традиційно є найбільш критичним. Структурний реалізм, започаткований К. Волтцом [118], розглядає міжнародну систему як анархічну, де розширення НАТО порушило баланс сил. Наступальний реалізм займає найбільш жорстку позицію. Дж. Міршаймер стверджує, що великі держави прагнуть до гегемонії [92, с. 45], і розширення НАТО було стратегічною помилкою США, яка спровокувала Росію на захист своїх життєвих інтересів. Міршаймер вважає, що саме спроба інтегрувати Україну стала головною причиною війни [93, с. 85]. Оборонний реалізм (С. Волт [117]) є більш поміркованим, аналізуючи проблему через призму «дилеми безпеки» Р. Джервіса [88]. Згідно з цим підходом, навіть оборонні дії НАТО інтерпретувалися Росією як загрозові, що призвело до спіралі недовіри та конфлікту [83, с. 180].

Ліберальний підхід пропонує кардинально іншу інтерпретацію. Він акцентує увагу на позитивній ролі розширення НАТО у поширенні демократії та стабільності. Неоліберальний інституціоналізм (Р. Кеохейн [90]) підкреслює роль міжнародних інституцій у сприянні співпраці. Теорія демократичного миру (М. Дойл [78]) надає нормативне обґрунтування: розширення НАТО як

спільноти демократій сприяє миру. Р. Асмус у своїй класичній праці [65] детально аналізує мотивації країн ЦСЄ та логіку створення «Європи цілісної та вільної» [65, с. 150]. Ліберали (наприклад, М. Макфол [97]) наголошують, що причиною конфлікту є не розширення НАТО, а внутрішня природа російського авторитарного режиму та його імперські амбіції [91, с. 350].

Конструктивістський підхід (А. Вендт [119]) зміщує фокус з матеріальних факторів на роль норм, ідей та ідентичностей. НАТО розглядається як «спільнота безпеки», заснована на спільних цінностях. Розширення інтерпретується як процес соціалізації та поширення ліберальної ідентичності. Ф. Шіммельфенніг [112] аналізує механізми розширення через концепцію «риторичної дії», показуючи, як апеляція до норм впливала на ухвалення рішень всередині Альянсу [102, с. 60-65]. Конструктивізм також допомагає пояснити зміну ідентичності Фінляндії та Швеції після 2022 року [73, с. 15].

Аналіз спеціалізованої літератури та експертних оцінок. Значний обсяг літератури присвячений аналізу окремих аспектів політики НАТО. Дослідження Д. Йоста [120] присвячені аналізу проблем розвитку військових спроможностей. Праці Дж. Хаурта [81; 95] є важливими для розуміння динаміки взаємодії НАТО та ЄС. Значний внесок у розуміння геополітичного контексту зробили Зб. Бжезінський [53] та С. Плохій [104].

Особливу увагу приділено аналітичним звітам провідних дослідницьких центрів (Think Tanks). Аналіз М. Кофмана [86; 68] є важливим для розуміння російської військової стратегії, концепції A2/AD та уроків війни в Україні. Дослідження Ф. Гоб [79] та М. Крамера [94] присвячені аналізу складних моделей подолання «дилеми Статті 5» для України, зокрема детальному розгляду «Моделі ФРН» [88, с. 5].

Внесок вітчизняних науковців. Українська політична наука приділяє пріоритетну увагу дослідженню євроатлантичної інтеграції. Вітчизняні дослідники зосереджуються на обґрунтуванні безальтернативності курсу на членство в НАТО, аналізі природи російської агресії та практичних аспектах реформування сектору безпеки і оборони.

Григорій Перепелиця, директор Інституту зовнішньополітичних досліджень, є одним із провідних дослідників геополітичних аспектів та безпекових стратегій. У своїх працях, зокрема у монографії «Україна-Росія: війна в умовах миру» [59], він проводить глибокий аналіз природи російського ревізіонізму. Перепелиця аргументує, що конфлікт має не ситуативний, а системний характер, зумовлений прагненням Росії відновити імперію. Він послідовно доводить, що євроатлантична інтеграція є єдиним ефективним механізмом забезпечення суверенітету України та стримування Росії [59, с. 210-215]. Він також критично аналізує політику Заходу щодо України, вказуючи на небезпеку залишення її у «сірій зоні» та неефективність невійськових гарантій безпеки, таких як Будапештський меморандум [59, с. 150].

Сергій Галака, професор Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка, спеціалізується на аналізі ролі НАТО у сучасній системі міжнародних відносин, питаннях стратегічної стабільності та ядерного стримування. Його роботи [55] висвітлюють складні виклики, пов'язані з адаптацією України до стандартів НАТО. Галака приділяє особливу увагу аналізу наслідків Бухарестського саміту 2008 року. Він наголошує, що створена тоді стратегічна невизначеність (обіцянка членства без чіткого шляху) стала одним із ключових чинників, що заохотили Росію до агресивних дій, оскільки вона сприйняла це як слабкість та нерішучість Заходу [55, с. 45-48].

Ігор Тодоров, професор Ужгородського національного університету, досліджує європейську та євроатлантичну інтеграцію у контексті регіональної безпеки. Він приділяє значну увагу безпеці Чорноморського регіону [61], який став ареною прямого протистояння між НАТО та Росією після анексії Криму. Тодоров аналізує перспективи України та Грузії, підкреслюючи важливість посилення присутності Альянсу в регіоні для протидії зростаючому військовому потенціалу Росії (A2/AD) та її гібридним загрозам [61, с. 85-90].

Олег Бодрук досліджує проблеми архітектури систем безпеки та національної безпеки. Його праці [54] зосереджені на аналізі необхідності глибокого реформування сектору безпеки і оборони України, зокрема

впровадження демократичного цивільного контролю (ДЦК) та підвищення інституційної спроможності, як передумови для успішної інтеграції до НАТО [54, с. 120].

Євген Магда, директор Інституту світової політики, у своїх дослідженнях [57] зосереджується на аналізі гібридних загроз з боку Росії. Він досліджує інструментарій російської гібридної агресії (інформаційний, економічний, політичний тиск) та їхній вплив на євроатлантичні прагнення України, пропонуючи шляхи підвищення національної стійкості до цих викликів [57, с. 120-130].

Також варто відзначити внесок таких науковців, як О. Гончаренко [56], О. Потехін [60], М. Миронова [58].

Загалом, аналіз джерельної бази та стану наукової розробки проблеми свідчить про наявність достатнього масиву матеріалів. Водночас, швидкі зміни у безпековому середовищі після 2022 року вимагають подальшого дослідження питань адаптації процедурних правил вступу до умов війни високої інтенсивності та розробки інноваційних моделей інтеграції для країн у стані конфлікту.

1.2. Концептуальні підходи до політики «відкритих дверей» у межах XXI ст.

Аналіз політики «відкритих дверей» НАТО у першій чверті XXI ст. вимагає застосування комплексного теоретичного інструментарію. Період 2001–2025 рр. характеризується суттєвою трансформацією євроатлантичного безпекового середовища, що пройшло шлях від оптимізму та співпраці до повернення жорсткого суперництва великих держав та повномасштабної війни в Європі. Ця динаміка перетворила політику розширення НАТО на центральну вісь геополітичної напруги. Інтерпретація мотивацій, інструментів та наслідків цієї політики неможлива без критичного використання основних теорій міжнародних відносин (ТМВ) – реалізму, лібералізму та конструктивізму.

Теоретичні підходи: порівняльний аналіз та межі застосування

Теоретичне осмислення динаміки розширення НАТО часто починається з реалістичного підходу. Структурний реалізм (неореалізм) постулює, що міжнародна система є анархічною, а держави є раціональними акторами, що прагнуть до виживання [108, с. 105]. У цьому контексті НАТО розглядається як класичний військовий альянс, а його розширення – як зміна балансу сил на користь Заходу, що неминуче провокує контрбалансування з боку Росії.

У межах реалізму існують суттєві розбіжності. *Наступальний реалізм* (Дж. Міршаймер) стверджує, що держави прагнуть максимізувати свою владу [92, с. 40]. З цієї позиції, розширення НАТО на схід було суттєвою стратегічною помилкою США, оскільки воно ігнорувало життєво важливі інтереси Росії у її «ближньому зарубіжжі». Міршаймер вважає, що спроба інтегрувати Україну стала головною причиною війни, оскільки Росія діяла раціонально для захисту своєї безпеки [93, с. 85].

Оборонний реалізм (С. Волт [117]) акцентує увагу на «дилемі безпеки» (Р. Джервіс) – ситуації, коли дії однієї держави для посилення власної безпеки інтерпретуються іншою як загрозові [83, с. 183]. З цієї точки зору, політика «відкритих дверей», хоча й мала оборонний характер з погляду НАТО, не враховувала безпекові побоювання Росії, що призвело до зростання напруги.

Критика реалістичного підходу зосереджується на його структурному детермінізмі та ігноруванні внутрішніх чинників. По-перше, він нехтує агентністю малих та середніх держав, які активно прагнули вступу до НАТО для захисту від потенційної російської агресії [107, с. 130]. По-друге, він не пояснює природу російського ревізіонізму, який зумовлений внутрішньою еволюцією режиму та імперською ідеологією, а не лише реакцією на дії НАТО [91, с. 380].

Ліберальний підхід базується на можливості співпраці через міжнародні інституції та поширення демократії [84, с. 50]. У ХХІ столітті ліберальний проєкт розширення НАТО ґрунтувався на ідеї створення «Європи цілісної та вільної».

Неоліберальний інституціоналізм розглядає НАТО як ключову інституцію, що сприяє співпраці та знижує ризики конфліктів [84, с. 85]. Критерії вступу до НАТО (демократія, верховенство права) є суто ліберальними [25, с. 5].

Процес підготовки до вступу через ПДЧ розглядався як потужний інструмент «зовнішнього стимулювання» для проведення складних внутрішніх реформ у країнах-аспірантах.

Нормативним ядром ліберального підходу є *теорія демократичного миру (ТДМ)*, яка постулює, що демократії не воюють між собою [75, с. 210]. Відповідно, розширення НАТО розглядалося як інструмент створення стабільної «зони миру». Ліберали вірили, що Росію можна залучити до діалогу через створення Ради НАТО-Росія (РНР) у 2002 році [65, с. 280].

Однак події 2001–2025 рр. виявили суттєві обмеження ліберального підходу. По-перше, зазнала краху стратегія залучення Росії. РНР виявилася неефективною, а економічна взаємозалежність не унеможливила війну 2022 року [73, с. 12]. По-друге, ліберальна критика політики НАТО фокусується на її непослідовності. Фундаментальною помилкою стало залишення України та Грузії у «сірій зоні» безпеки після Бухарестського саміту 2008 року [22], що створило вакуум безпеки, який Росія використала для агресії [64, с. 150].

Конструктивістський підхід зміщує фокус з матеріальних факторів на ідеї, норми та ідентичності. Конструктивісти стверджують, що інтереси держав формуються у процесі соціальної взаємодії [109, с. 400]. НАТО постає як «спільнота безпеки», що базується на спільній демократичній ідентичності.

Розширення НАТО інтерпретується як процес соціалізації та поширення цієї ідентичності. Це пояснює мотивацію країн ЦСЄ, для яких вступ до НАТО був питанням підтвердження їхньої європейської ідентичності та «повернення на Захід» [65, с. 55].

Конструктивізм також пояснює механізми ухвалення рішень всередині Альянсу. Теорія «риторичної дії» (Ф. Шіммельфенніг) пояснює, як апеляція до спільних норм впливає на ухвалення рішень. Прихильники розширення апелювали до ідентичності НАТО як спільноти демократій, що створювало нормативний тиск на опонентів [102, с. 70].

Однак цей механізм має межі. Він спрацював у 2004 році, але зазнав невдачі у 2008 році щодо України та Грузії, коли реалістичні аргументи щодо

ризиків конфлікту з Росією переважили нормативні зобов'язання [64, с. 130]. Водночас конструктивізм є важливим для пояснення швидкого вступу Фінляндії та Швеції у 2023–2024 рр., що було зумовлено радикальною зміною їхньої національної ідентичності під впливом війни в Україні [73, с. 15].

Еволюція політики «відкритих дверей»: уточнена періодизація та зміна домінуючих підходів

Еволюція політики «відкритих дверей» НАТО демонструє зміну домінування цих теоретичних підходів залежно від безпекового контексту. На основі аналізу змін у стратегічних пріоритетах Альянсу можна запропонувати таку уточнену періодизацію для XXI ст.:

1. 2001–2014 роки: Епоха «великих хвиль» та експедиційних операцій. Характеризується домінуванням ліберально-конструктивістського підходу. Після 11 вересня 2001 року фокус Альянсу змістився на боротьбу з тероризмом та операції поза зоною відповідальності (ISAF). Празький саміт 2002 року [34] став кульмінацією політики «Європи цілісної та вільної». Вимоги до аспірантів були адаптовані до потреб експедиційних операцій: акцент на мобільності та базовій взаємосумісності. Конвенційна загроза з боку Росії вважалася низькою. Бухарестський саміт 2008 року [22] та російсько-грузинська війна стали першими сигналами повернення геополітики.

2. 2014–2021 роки: Повернення до колективної оборони та стримування. Агресія Росії проти України у 2014 році стала стратегічним шоком, який змусив НАТО здійснити радикальний поворот. Це ознаменувало повернення до логіки реалізму. Відповідь НАТО на самітах в Уельсі [45] та Варшаві [46] була спрямована на посилення східного флангу (створення VJTF, розгортання eFP). Вимоги до взаємосумісності та спроможностей змінилися: акцент було перенесено на здатність вести високоінтенсивні бойові дії. Для України та Грузії були запроваджені нові інструменти практичної інтеграції (SNGP, CAP).

3. 2022–2025 роки: Епоха системної конфронтації та прискореної інтеграції. Ознаменований повномасштабним вторгненням Росії в Україну, що

призвело до домінування реалістичної логіки стримування. Мадридський саміт 2022 року визначив Росію як головну загрозу [28]. Відбувся перехід до концепції передової оборони (Forward Defense). Це призвело до швидкого вступу Фінляндії та Швеції. Для України цей період характеризується максимальною адаптацією політики до умов війни: скасування ПДЧ [44], створення РУН та інституціоналізація практичної інтеграції через NSATU та JАТЕС [47]. Це нова модель «інтеграції без негайного членства».

Визначення ключових понять та показників для їх вимірювання

Для аналізу конкретних випадків необхідно чітко визначити ключові поняття та встановити показники для вимірювання прогресу країн-аспірантів.

Взаємосумісність (Interoperability). Робоче визначення: здатність збройних сил різних країн діяти разом злагоджено, ефективно та результативно для досягнення спільних тактичних, оперативних та стратегічних цілей [5, с. 85].

Взаємосумісність включає три ключові виміри:

- *Процедурна (доктринальна) взаємосумісність:* використання однакових доктрин та штабних процедур. Показники: адаптація стандартів НАТО (AJP); перехід на J-структуру штабів; впровадження Процесу оборонного планування НАТО (NDPP) та Процедур оперативного планування (OPP).

- *Технічна взаємосумісність:* сумісність обладнання, систем зв'язку та логістики. Показники: впровадження Угод зі стандартизації (STANAG); сумісність систем C4ISR; використання стандартних протоколів обміну даними (Link 16); впровадження автоматизованих систем логістики (LOGFAS).

- *Людська (культурна) взаємосумісність:* спільна військова культура та взаєморозуміння. Показники: знання англійської мови (STANAG 6001); спільна професійна підготовка (DEEP); розвиток сержантського корпусу (NCO); впровадження концепції Mission Command; сертифікація підрозділів (CREVAL).

Політична узгодженість (Political Cohesion). Робоче визначення: ступінь єдності позицій та дій між членами Альянсу та між Альянсом і країною-аспірантом. Показники: швидкість ухвалення рішень (консенсус); відсутність

блокувань (білатералізації); рівень суспільної підтримки вступу до НАТО в країні-аспіранті.

Спроможності (Capabilities). Робоче визначення: наявність необхідних військових сил та ресурсів для внесення внеску у колективну оборону. Показники: рівень оборонних видатків (2% ВВП на оборону, 20% на модернізацію) [32, с. 5]; наявність критичних спроможностей (ППО/ПРО, C4ISR, логістика); наявність унікального бойового досвіду.

Цей аналіз засвідчує, що політика розширення є не лише технічним процесом досягнення взаємосумісності, але й глибоко політичним рішенням, що базується на складній взаємодії стратегічних інтересів та нормативних зобов'язань.

Реалістична парадигма, представлена працями Джона Міршаймера, Стівена Уолта та Кеннета Уолтца, розглядає розширення НАТО передусім через призму балансу сил та структурних обмежень міжнародної системи. Згідно з цим підходом, розширення Альянсу на Схід є проявом класичної геополітичної експансії, що неминуче провокує захисну реакцію з боку Росії як регіональної держави, чії сфери впливу зазнають ерозії. Міршаймер, зокрема, стверджує, що Захід несе значну частку відповідальності за українську кризу, оскільки ігнорував фундаментальні геополітичні реалії та російські безпекові інтереси [99].

Структурний реалізм Уолтца акцентує увагу [118] на тому, що держави у міжнародній системі керуються насамперед міркуваннями виживання та відносних вигод. У цій логіці розширення НАТО сприймається Москвою як пряма загроза її безпеці, незалежно від декларованих оборонних намірів Альянсу. Теорія балансу загроз Уолта додає важливий нюанс: держави балансують не лише проти сили, а й проти сприйнятої загрози, що пояснює, чому країни Центрально-Східної Європи прагнули членства в НАТО, незважаючи на офіційну риторику про партнерство з Росією [117, 118] [117].

Ліберальна парадигма пропонує принципово відмінну інтерпретацію процесу розширення. Теорія демократичного миру, розвинута Майклом Дойлом

та Брюсом Рассетом, обґрунтовує розширення НАТО як механізм консолідації демократії та поширення зони стабільності в Європі. Згідно з цим підходом, інтеграція постсоціалістичних країн до євроатлантичних структур створює інституційні стимули для демократичних реформ, верховенства права та ринкової економіки.

Інституційний лібералізм, представлений працями Роберта Кеохейна та Джона Айкенберрі, наголошує на ролі міжнародних інститутів у зниженні трансакційних витрат співпраці та формуванні спільних норм поведінки. НАТО у цій перспективі виступає не лише військовим альянсом, а й спільнотою безпеки, що об'єднує держави на основі спільних цінностей демократії, індивідуальної свободи та верховенства права. Розширення Альянсу, відповідно, є природним процесом залучення нових членів до цієї спільноти цінностей [75].

Конструктивістська парадигма, запропонована Александром Вендтом та Френком Шіммельфеннігом, зосереджує увагу на ролі ідей, ідентичностей та норм у формуванні зовнішньої політики. Вендт стверджує, що «анархія є тим, що з неї роблять держави», підкреслюючи соціальну конструйованість міжнародних відносин [119] [119]. У цій логіці розширення НАТО є не лише результатом матеріальних розрахунків, а й процесом формування колективної ідентичності «Заходу» та визначення його кордонів.

Шіммельфенніг розвиває концепцію «риторичної пастки» (rhetorical entrapment), згідно з якою НАТО опинилося у ситуації, коли відмова від розширення суперечила б власним деклараціям про відкритість та підтримку демократії [112]. Країни-кандидати ефективно використовували ліберальну риторику Альянсу для легітимізації своїх заявок, ставлячи членів НАТО перед необхідністю діяти відповідно до проголошених принципів [112].

Синтез теоретичних підходів дозволяє сформулювати комплексну аналітичну рамку для дослідження розширення НАТО. Реалізм пояснює структурні обмеження та геополітичні ризики, лібералізм – нормативне обґрунтування та інституційні механізми, конструктивізм – роль ідентичностей

та дискурсивних практик. Жоден з цих підходів окремо не є достатнім для повного розуміння складної динаміки євроатлантичної інтеграції у XXI столітті.

Окрему увагу слід приділити неореалістичній критиці розширення НАТО, яка набула особливої актуальності після 2014 року. Джон Міршаймер у своїй контroversійній статті «Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault» (2014) стверджував, що західна політика розширення НАТО була головною причиною українського конфлікту [99]. На його думку, будь-яка велика держава реагуватиме агресивно на спроби включити сусідні країни до ворожого військового альянсу, і Росія не є винятком [99].

Ця позиція зазнала гострої критики з боку багатьох дослідників. Майкл Макфол, колишній посол США в Росії, зауважує, що теорія Міршаймера ігнорує внутрішню динаміку російської політики та агентність самих країн Центрально-Східної Європи, які самостійно обрали шлях євроатлантичної інтеграції. Крім того, хронологія подій не підтверджує тезу про НАТО як причину агресії: Росія анексувала Крим та розпочала війну на Донбасі саме тоді, коли Україна була найдалше від членства в Альянсі – після відмови від курсу на вступ за президентства Януковича.

Ліберальна критика реалістичної інтерпретації розширення НАТО базується на кількох аргументах. По-перше, вона підкреслює, що рішення про розширення приймалися демократично обраними урядами країн-кандидатів у відповідь на волевиявлення їхніх громадян. По-друге, лібералісти наголошують на оборонному характері НАТО, який унеможливорює розгляд Альянсу як загрози для сусідніх держав. По-третє, вони вказують на те, що саме російська агресивна політика спонукала нейтральні країни (Фінляндію, Швецію) шукати захисту в НАТО.

Конструктивістський аналіз додає важливий вимір до розуміння динаміки розширення. Дослідники цього напрямку звертають увагу на те, як формується наратив про «загрозу НАТО» в російському політичному дискурсі та як цей наратив використовується для легітимізації авторитарної консолідації всередині країни та агресивної зовнішньої політики. Водночас вони аналізують, як країни-

кандидати конструюють свою «європейську» чи «західну» ідентичність у процесі євроатлантичної інтеграції.

1.3. Установчі норми та принципи політики розширення НАТО

Аналіз установчих норм та принципів політики розширення НАТО є важливим для розуміння формальних рамок, юридичних зобов'язань та процедурних правил, що регулюють процес інтеграції нових членів до Альянсу. У ХХІ столітті ці норми та принципи, закладені ще під час холодної війни, зазнали суттєвого випробування під впливом радикальних змін у безпековому середовищі, що вимагало їхньої гнучкої інтерпретації та адаптації до нових реалій.

Фундаментальні норми: Стаття 10 та еволюція критеріїв вступу

Міжнародно-правовою основою для приєднання нових членів є Стаття 10 Вашингтонського договору (1949 р.). Вона передбачає: «Сторони можуть, за одностайною згодою, запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, яка в змозі втілювати в життя принципи цього Договору і робити внесок у безпеку Північноатлантичного регіону» [40]. Ця лаконічна формула містить три ключові умови:

1. Географічна умова: аспірант має бути «європейською державою».
2. Функціональна умова: складається з нормативної сумісності (демократія, верховенство права) та практичної спроможності («робити внесок у безпеку»).
3. Процедурна умова: «одностайна згода» всіх членів Альянсу (принцип консенсусу).

Для уточнення цих загальних критеріїв НАТО розробило «Дослідження про розширення НАТО» у 1995 році [38]. Цей документ залишається ключовим для інтерпретації Статті 10. Він деталізував вимоги до аспірантів, включаючи функціонуючу демократичну систему, цивільний контроль над збройними силами та зобов'язання вирішувати міжнародні та внутрішні спори мирними засобами [25, с. 5-7].

Особливої уваги заслуговує вимога щодо вирішення територіальних суперечок до вступу в НАТО [25, с. 6]. У XXI столітті саме цей критерій став одним з найбільш проблемних. Росія свідомо використала його для блокування інтеграційних процесів, створюючи та підтримуючи «заморожені конфлікти» на території країн-аспірантів (Грузія, Україна, Молдова) [97, с. 15]. Це створило ситуацію «геополітичного вето». Перед Альянсом постало складне питання: чи можна застосовувати цей критерій до країн, які є жертвами агресії, адже це фактично винагороджує агресора. Це вимагає перегляду традиційної інтерпретації цього критерію.

У XXI столітті також суттєво змінилося розуміння того, що означає «внесок у безпеку». Якщо у період 2001–2014 рр. акцент робився на участі в експедиційних операціях, то після 2014 року і особливо після 2022 року на перший план вийшла здатність до участі у колективній обороні високої інтенсивності, посилення стійкості (Resilience) до гібридних загроз та наявність унікального бойового досвіду.

Принцип консенсусу (CDM) та виклик білатералізації

Процедурна умова – вимога консенсусу (одностайної згоди) – є наріжним каменем процесу ухвалення рішень в НАТО (CDM – Consensus Decision-Making) [39]. CDM застосовується до всіх рішень Північноатлантичної ради (ПАР).

Цей механізм має як сильні, так і слабкі сторони. З одного боку, він гарантує повну політичну підтримку рішень та зміцнює внутрішню єдність Альянсу. З іншого боку, він є головним «вузьким місцем» процесу розширення, оскільки надає кожній державі-члену абсолютне право вето.

Це створює значні ризики політизації та «білатералізації» процесу вступу [63, с. 10]. Білатералізація означає використання права вето як важеля тиску для вирішення двосторонніх суперечок, які часто не пов'язані з готовністю країни-аспіранта до членства.

Процес вступу передбачає подвійний фільтр консенсусу: на рівні урядів (рішення ПАР) та на рівні парламентів (ратифікація протоколу). Досвід XXI ст. показує, що досягнення політичного консенсусу часто є складнішим завданням,

ніж виконання технічних критеріїв. Білатералізація може мати різну природу: історичні конфлікти (Північна Македонія та Греція) [94, с. 200]; питання прав національних меншин (Угорщина та Україна) [106, с. 5]; або суто транзакційні інтереси (Туреччина та Швеція) [72, с. 12]. Ця практика підриває довіру до політики «відкритих дверей» та робить процес вступу непередбачуваним.

Принцип колективної оборони (Стаття 5) та дилема територіальної цілісності

Найбільш складним та серйозним викликом для розширення НАТО у XXI столітті стало питання вступу країн з порушеною територіальною цілісністю та активними збройними конфліктами (Україна, Грузія). Центральним питанням є інтерпретація та застосування Статті 5 Вашингтонського договору про колективну оборону («напад на одного є нападом на всіх»).

Суть «дилеми Статті 5» полягає у ризику автоматичного втягування Альянсу у війну з Росією (ядерною державою) одразу після вступу нового члена, який вже перебуває у стані війни [76, с. 3]. Це створює неприйнятні ризики ескалації.

Традиційно вважалося, що наявність конфліктів є непереборною перешкодою для членства. Однак після 2014 року ця інтерпретація почала переглядатися. По-перше, юридичний аналіз показує, що Стаття 5 не є повністю автоматичною. Вона зобов'язує союзників надати допомогу, але залишає простір для гнучкості у виборі форми відповіді («такі дії, які вони вважатимуть необхідними») [40]. Це означає, що НАТО може ухвалювати рішення щодо обсягу та характеру відповіді залежно від контексту [104, с. 150].

По-друге, існують історичні прецеденти та моделі для вирішення цієї дилеми. Найбільш релевантною є модель вступу Федеративної Республіки Німеччини (ФРН) до НАТО у 1955 році, коли країна була розділена. Гарантії Статті 5 поширювалися лише на територію, що перебувала під контролем уряду ФРН [88, с. 6]. Застосування подібної моделі до України чи Грузії вимагало б чіткого юридичного визначення території, на яку поширюються гарантії Статті 5 на момент вступу [68, с. 4]. Цей підхід дозволяє розірвати зв'язок між

членством у НАТО та необхідністю негайного військового звільнення територій, що є ключовим для подолання «дилеми Статті 5».

Висновки до розділу I

Розділ I був присвячений формуванню теоретико-методологічного фундаменту дослідження політики розширення НАТО у першій чверті XXI ст.. Проведений аналіз дозволив структурувати складну динаміку євроатлантичної інтеграції через призму трьох ключових вимірів: стану наукової розробки проблеми та джерельної бази, еволюції концептуальних підходів та аналізу установчих норм і процедурних правил. Підсумовуючи результати, можна констатувати наступне:

По-перше, аналіз стану наукової розробки проблеми та джерельної бази (1.1) засвідчив наявність глибокого розколу в академічній літературі щодо інтерпретації причин та наслідків політики «відкритих дверей». Було встановлено, що дискусія значною мірою поляризована між прихильниками реалістичної школи (Дж. Міршаймер, К. Волтц), які вбачають у розширенні НАТО головний чинник дестабілізації європейської безпеки та провокацію Росії, та представниками ліберального (Р. Асмус) і конструктивістського (Ф. Шіммельфенніг) підходів, які акцентують увагу на нормативному вимірі, ролі Альянсу у поширенні демократії та агентності самих країн-аспірантів.

Критично важливим для даного дослідження є аналіз доробку вітчизняних науковців (Г. Перепелиця, С. Галака, І. Тодоров, О. Бодрук, Є. Магда). Їхні праці дозволили глибше зрозуміти специфіку українського контексту, зокрема екзистенційний характер загрози з боку РФ, обґрунтувати безальтернативність євроатлантичного курсу та проаналізувати виклики реформування сектору безпеки і оборони. Аналіз масиву первинних джерел (документи НАТО, комюніке самітів) підтвердив достатність матеріалів для дослідження. Водночас, було виявлено дослідницьку прогалину: недостатнє вивчення адаптації критеріїв взаємосумісності та процедурних правил вступу безпосередньо до умов війни високої інтенсивності, що стало особливо актуальним після 2022 року і потребує подальшого аналізу.

По-друге, дослідження концептуальних підходів (1.2) дозволило простежити фундаментальну еволюцію самої сутності та пріоритетів політики розширення у XXI столітті. Було доведено, що відбулася зміна домінуючої теоретичної логіки. Якщо на початку досліджуваного періоду переважав ліберально-конструктивістський підхід, що відповідав завданням демократичної консолідації ЦСЄ та фокусу НАТО на експедиційних операціях, то після агресії Росії проти України у 2014 році на перший план вийшла реалістична парадигма стримування та колективної оборони.

Ця зміна знайшла відображення у запропонованій уточненій періодизації політики «відкритих дверей» (2001–2014, 2014–2021, 2022–2025). Ця періодизація враховує не лише формальні хвилі розширення, але й кардинальну зміну стратегічних пріоритетів Альянсу та їх безпосередній вплив на вимоги до країн-аспірантів. Важливим результатом стало уточнення змісту ключових понять дослідження. Зокрема, поняття «взаємосумісності» було декомпоновано на процедурний, технічний та людський виміри, що дозволило визначити конкретні показники для об'єктивної оцінки прогресу країн-аспірантів навіть в умовах блокування формального політичного процесу вступу.

По-третє, аналіз установчих норм та принципів (1.3) виявив низку критичних процедурних та нормативних викликів, що суттєво ускладнюють реалізацію політики «відкритих дверей» на сучасному етапі. Було встановлено, що хоча фундаментальні положення Вашингтонського договору (Стаття 10, Стаття 5) залишаються стабільними, їхня інтерпретація та практичне застосування зазнають змін під тиском геополітичних реалій.

Ключовою інституційною вразливістю визначено вимогу консенсусу (CDM). Вона є не лише гарантією єдності, але й створює умови для «білатералізації» – використання права вето окремими членами для вирішення двосторонніх питань, не пов'язаних із готовністю аспіранта. Це робить процес вступу непередбачуваним та політизованим. Найбільш складним та фундаментальним викликом визначено «дилему Статті 5» щодо інтеграції країн з порушеною територіальною цілісністю та у стані активного конфлікту

(Україна, Грузія). Ця дилема створює ризик автоматичного втягування НАТО у війну. Подолання цього виклику вимагає пошуку інноваційних моделей вступу, таких як адаптована «Модель ФРН», що є необхідною умовою для нейтралізації російського «геополітичного вето».

Таким чином, Розділ I закладає необхідний теоретико-методологічний фундамент для подальшого дослідження. Сформована аналітична рамка, що поєднує розуміння теоретичних дебатів, еволюції концептуальних підходів та процедурних викликів, дозволяє перейти до комплексного аналізу конкретних етапів, механізмів та стратегічних наслідків розширення НАТО у XXI столітті, що буде здійснено у наступних розділах роботи.

Ці висновки закладають теоретико-методологічний фундамент для подальшого аналізу конкретних етапів, механізмів та наслідків розширення НАТО у XXI столітті.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗШИРЕННЯ НАТО У 2001–2025 РР.

Політика «відкритих дверей» НАТО у XXI столітті реалізувалася через низку послідовних хвиль розширення, кожна з яких мала свої унікальні особливості, виклики та стратегічні наслідки для євроатлантичної безпеки. Аналіз цих етапів вимагає розуміння еволюції процедурних правил та інструментів підготовки, а також того, як вони адаптувалися до мінливого безпекового середовища та специфіки кожного регіону. Критичне осмислення цього процесу дозволяє виявити не лише досягнення, але й системні вразливості механізму розширення, що особливо актуально в контексті сучасних геополітичних викликів.

Еволюція процедурних правил та інструментів підготовки: від стандартизації до адаптації

Процес вступу до НАТО є багаторівневою процедурою, що базується на Статті 10 Вашингтонського договору. Стандартний шлях включає кілька послідовних етапів: запрошення до переговорів через рішення Північноатлантичної ради (ПАР), проведення переговорів між кандидатом та державами-членами, підписання Протоколу про вступ та його ратифікацію парламентами всіх держав-членів. Вимога подвійного консенсусу – на рівні урядів через ПАР та на рівні національних парламентів – є унікальною особливістю НАТО і створює потенційні можливості для політичного блокування процесу окремими державами-членами.

Становлення стандартизованої моделі: План дій щодо членства

Ключовим інструментом підготовки, запровадженим на Вашингтонському саміті 1999 року [26], став План дій щодо членства (ПДЧ). Цей механізм був розроблений як відповідь на необхідність структурованого та прогнозованого процесу підготовки країн-аспірантів до членства після першої хвилі пост-холодновійного розширення. ПДЧ забезпечує чіткий структурований механізм реформ через щорічні цикли Річних національних програм (РНП), що

охоплюють п'ять ключових напрямів: політичні та економічні питання, оборонні та військові питання, питання ресурсів, питання безпеки та правові питання.

Ефективність цього стандартизованого підходу підтверджується тим, що всі країни, які приєдналися до Альянсу у 2004–2020 роках, успішно пройшли саме цей шлях. Механізм РНП дозволяв Альянсу здійснювати систематичний моніторинг прогресу країн-аспірантів та надавати їм конкретні рекомендації щодо необхідних реформ. Водночас практика застосування ПДЧ виявила його певні обмеження: процес часто перетворювався на механічне виконання формальних критеріїв без належної уваги до якості реформ, особливо у сфері верховенства права та боротьби з корупцією.

Криза стандартної моделі: Бухарест 2008 та її наслідки

Бухарестський саміт 2008 року став переломним моментом [9, п. 23], що призвів до кризи стандартизованої моделі розширення. Рішення надати Україні та Грузії обіцянку майбутнього членства ("ці країни стануть членами НАТО"), але водночас відмовити їм у наданні ПДЧ через опозицію Німеччини та Франції [9, п. 23], створило принципово нову ситуацію. Процес розширення фактично розділювався на два паралельні треки: політичний трек, який виявився заблокованим через відсутність консенсусу щодо надання ПДЧ, та практичний трек, який продовжував активно розвиватися.

Цей розкол мав глибокі стратегічні наслідки. По-перше, він створив ситуацію небезпечної стратегічної невизначеності, залишивши Україну та Грузію у "сірій зоні" безпеки – з перспективою членства, але без чітких часових рамок та без проміжних гарантій безпеки. Як показали подальші події (російська агресія проти Грузії у серпні 2008 року [64] та проти України у 2014-2022 роках), ця невизначеність була інтерпретована Москвою як стратегічна слабкість Заходу та можливість для силового втручання.

По-друге, блокування політичного треку змусило НАТО шукати альтернативні механізми для продовження практичної співпраці та підготовки цих країн до можливого майбутнього членства. Ключовим адаптивним рішенням стало використання інструменту РНП поза межами формального ПДЧ. Хоча

юридично РНП є складовою частиною ПДЧ, на практиці НАТО дозволив Україні та Грузії розробляти та впроваджувати РНП без формального статусу кандидатів. Це дозволило зберегти технічну основу для реформ, але позбавило процес політичної ваги та чітких орієнтирів щодо часових рамок вступу.

Індивідуалізація підходів: пакети допомоги після 2014 року

Анексія Криму Російською Федерацією у 2014 році та початок збройного конфлікту на Донбасі стали черговим каталізатором еволюції інструментів підготовки. У відповідь на драматичну зміну безпекового середовища НАТО запровадив якісно нові, індивідуалізовані пакети допомоги, які виходили за межі стандартної логіки ПДЧ та РНП.

Для Грузії на Уельському саміті 2014 року [45] був затверджений Істотний пакет НАТО-Грузія (Substantial NATO-Georgia Package, SNGP), який був згодом оновлений у 2020 році. SNGP представляв собою комплексний механізм підтримки, спрямований на посилення обороноздатності Грузії та підвищення рівня сумісності її збройних сил зі стандартами НАТО. Пакет включав створення інституційної інфраструктури для навчання та оцінки спроможностей, зокрема Спільного центру тренувань та оцінки (Joint Training and Evaluation Centre, JTEC) у Крцанісі та Школи інституційної розбудови оборони (Defence Institution Building School, DIBS).

Аналіз ефективності SNGP показує неоднозначні результати. З одного боку, грузинські збройні сили дійсно досягли значного прогресу у впровадженні стандартів НАТО, що підтверджується їхньою активною та результативною участю в операціях Альянсу, зокрема в місії ISAF в Афганістані [65, с. 250], де Грузія неодноразово входила до числа найбільших contributors серед країн-партнерів. З іншого боку, політичні та інституційні реформи, необхідні для членства, просувалися значно повільніше, а в останні роки навіть спостерігається певний відкат у демократичних стандартах та верховенстві права.

Для України був розроблений Комплексний пакет допомоги (Comprehensive Assistance Package, CAP), схвалений на Варшавському саміті у 2016 році [46]. CAP охоплював більш широкий спектр питань порівняно з SNGP,

включаючи не лише військову сферу, але й питання кібербезпеки, стратегічних комунікацій, реформи сектору безпеки та оборони. У 2020 році Україна отримала статус Партнера з розширеними можливостями [30] (Enhanced Opportunities Partner, EOP), що надало їй доступ до розширених можливостей для діалогу та консультацій з НАТО.

Практичний досвід застосування CAP у 2016-2021 роках виявив як його сильні сторони, так і обмеження. Пакет дійсно сприяв систематизації співпраці та дозволив Україні досягти відчутного прогресу у реформуванні системи управління у секторі безпеки та оборони, зокрема у впровадженні нових процедур оборонного планування та бюджетування. Водночас обсяг практичної допомоги залишався обмеженим, особливо в контексті масштабу викликів, з якими стикалася Україна в умовах триваючої агресії Росії на Донбасі.

Революційна трансформація після 2022: від підготовки до інституціоналізації

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року спричинило найбільш радикальні зміни у процедурних правилах та інструментах підготовки за всю історію політики "відкритих дверей" НАТО. Ці зміни мали на меті адаптувати процес інтеграції до безпрецедентної ситуації – підтримки країни-аспіранта, яка веде повномасштабну війну високої інтенсивності проти ядерної держави.

На Вільнюському саміті 2023 року [44] [44] було прийнято низку революційних рішень. По-перше, було офіційно скасовано вимогу ПДЧ для України як обов'язкового етапу на шляху до членства. Це рішення визнало той факт, що Україна вже досягла рівня практичної інтеграції та сумісності, який значно перевищує те, що зазвичай досягається країнами в рамках формального ПДЧ. По-друге, була створена Рада Україна-НАТО (NATO-Ukraine Council, NUC) – новий формат співпраці на рівні, що прирівнює Україну до держав-членів Альянсу у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються безпосередньо України.

Створення РУН стало важливим символічним та практичним кроком. На відміну від попередньої Комісії Україна-НАТО, де Україна мала статус партнера, у Раді вона отримала право голосу нарівні з державами-членами при обговоренні питань, що стосуються її безпеки та інтеграції. Цей формат дозволяє Україні безпосередньо впливати на процес прийняття рішень Альянсом щодо підтримки її оборони та подальших кроків інтеграції.

Кульмінацією цього процесу стали рішення Вашингтонського саміту 2024 року [47], які ознаменували перехід до якісно нової моделі – інституціоналізації практичної інтеграції. Було створено два ключові механізми: Допомога та навчання НАТО для України (NATO Security Assistance and Training for Ukraine, NSATU) та Спільний центр аналізу, підготовки та освіти (Joint Analysis, Training and Education Centre, JATEC).

NSATU представляє собою стаціонарне командування НАТО, що відповідає за координацію всієї військової допомоги союзників Україні та організацію навчання українських військовослужбовців. Створення цієї структури має фундаментальне значення з кількох причин. По-перше, воно інституціоналізує підтримку України, перетворюючи її з *ad hoc* ініціатив окремих держав-членів на систематичну, координовану діяльність Альянсу як такого. По-друге, NSATU стає своєрідним "мостом до членства", створюючи інституційну інфраструктуру, яка може бути трансформована у механізми повноцінної інтеграції після завершення активної фази війни.

JATEC, розташований у Польщі, має стати центром для аналізу досвіду війни в Україні, розробки на його основі нових підходів до підготовки та освіти військовослужбовців НАТО та проведення спільних навчань. Створення цього центру відображає визнання Альянсом того факту, що досвід України у веденні сучасної високотехнологічної війни має фундаментальне значення для адаптації стандартів та доктрин НАТО до реалій війни XXI ст..

Ця еволюція процедурних правил та інструментів від стандартизації (ПДЧ) через індивідуалізацію (SNGP, CAP) до інституціоналізації (NSATU, JATEC) свідчить про здатність НАТО адаптуватися до мінливого стратегічного

середовища. Водночас вона виявляє фундаментальну проблему: практична інтеграція може просуватися значно швидше, ніж політичне рішення про надання членства, створюючи ситуацію "де-факто інтеграції" без формального членства та гарантій Статті 5.

2.1. Розширення НАТО у 2004 та 2009 роках: стратегічні наслідки для Європи

Хвилі розширення НАТО у 2004 та 2009 роках стали найбільш масштабним та трансформаційним етапом у розвитку Альянсу після завершення холодної війни, суттєво змінивши архітектуру європейської безпеки. Інтеграція дев'яти держав (Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія у 2004 р.; Албанія та Хорватія у 2009 р.) ліквідувала "сіру зону" у Центрально-Східній Європі та Балканському регіоні, суттєво розширила географію Альянсу і поставила перед ним принципово нові виклики у сфері оборонного планування, забезпечення сумісності та логістичної підтримки. Аналіз цього періоду дозволяє зрозуміти як досягнення, так і системні прогалини, що виявилися критичними після зміни безпекового середовища у 2014 році.

Стратегічний контекст та процедурна канва: від ейфорії до реальності

Процес розширення 2004-2009 років відбувався в унікальному стратегічному контексті початку XXI ст., який характеризувався тріумфізмом щодо "кінця історії" та перемоги ліберального порядку. Після терактів 11 вересня 2001 року у США головними викликами для НАТО вважалися транснаціональний тероризм та необхідність проведення експедиційних операцій за межами євроатлантичного регіону, зокрема місії Міжнародних сил сприяння безпеці (International Security Assistance Force, ISAF) в Афганістані, розпочатої у 2001 році.

Це стратегічне бачення мало критичний вплив на визначення вимог до нових членів та пріоритети їхньої підготовки. Конвенційна військова загроза з боку Росії оцінювалася як мінімальна або навіть неіснуюча. Відносини НАТО-Росія у цей період формально базувалися на Основоположному акті 1997 року [40] та створенні у 2002 році Ради НАТО-Росія [40], що мало символізувати

партнерство та співробітництво. У цьому контексті вимоги до нових членів зосереджувалися насамперед на здатності брати участь у експедиційних операціях: акцент робився на мобільності сил, здатності до швидкого стратегічного розгортання, можливості діяти у складі багатонаціональних коаліцій далеко від національних територій, а не на розвитку важких спроможностей для ведення масштабних конвенційних операцій територіальної оборони.

Ця зміна пріоритетів була закріплена у ключових доктринальних документах та рішеннях саміту НАТО у Празі 2002 року [34], де було оголошено про запрошення семи країн до переговорів про вступ. З процедурної точки зору, процес інтеграції цих країн базувався на стандартній моделі ПДЧ, запровадженій у 1999 році [26]. Усі країни-кандидати пройшли через багаторічний процес підготовки, що включав щорічні цикли РНП, регулярні оцінки прогресу з боку НАТО та поступову адаптацію своїх політичних, економічних та оборонних систем до стандартів Альянсу.

Важливу роль у цьому процесі відіграла самоорганізація країн-аспірантів. У 2000 році дев'ять країн Центрально-Східної Європи та Балкан створили формат "Вільнюської групи" (Vilnius Group, V10), який включав Албанію, Болгарію, Хорватію, Естонію, Латвію, Литву, Північну Македонію, Румунію, Словаччину та Словенію. Ця група сприяла обміну досвідом щодо реформ, взаємній політичній підтримці та скоординованому лобіюванню інтересів країн-аспірантів у відносинах з державами-членами НАТО. Досвід Вільнюської групи продемонстрував ефективність регіональної солідарності та взаємної підтримки у процесі євроатлантичної інтеграції.

Словаччина, Словенія) було ухвалено на Празькому саміті у листопаді 2002 [34] року, а формальний вступ відбувся у березні-квітні 2004 року. Хвиля 2009 року розвивалася за аналогічною схемою: Албанія та Хорватія отримали запрошення на Бухарестському саміті 2008 року [22] та приєдналися до Альянсу у квітні 2009 року.

Водночас уже на цьому етапі виявилися перші серйозні проблеми, пов'язані з феноменом "білатералізації" процесу розширення – використанням вето окремих держав-членів для блокування вступу на основі двосторонніх суперечок, не пов'язаних безпосередньо з відповідністю країни-кандидата критеріям членства. Найбільш яскравим прикладом стало блокування Словенією вступу Хорватії через невирішений прикордонний спір у районі затоки Піран. Ця ситуація була врегульована лише після складних переговорів та домовленостей про арбітраж, що дозволило Хорватії приєднатися до НАТО у 2009 році. Однак цей прецедент створив небезпечний прецедент інструменталізації процесу розширення НАТО для вирішення двосторонніх проблем.

Трансформація вимог до спроможностей: NRF та Празькі зобов'язання

Перехід НАТО до пріоритетів експедиційних операцій та протидії асиметричним загрозам вимагав радикального перегляду вимог до військових спроможностей як існуючих членів Альянсу, так і нових кандидатів. Країни Центрально-Східної Європи успадкували від радянської епохи модель масових збройних сил, побудованих на принципах загального призову, з численними, але погано оснащеними та підготовленими резервними формуваннями. Ці сили були спроектовані для ведення масштабних конвенційних операцій на власній території, але були мало придатними для участі у експедиційних місіях, що вимагали високої мобільності, професіоналізму та здатності до проекції сили на великі відстані.

Нові члени мали здійснити складну та ресурсозатратну трансформацію своїх збройних сил від масових армій радянського зразка до більш компактних, професійних та мобільних сил, здатних діяти у складі багатонаціональних коаліцій НАТО у будь-якій точці світу. Ця трансформація включала: перехід від призовної до професійної або змішаної моделі комплектування, радикальне скорочення загальної чисельності збройних сил при одночасному підвищенні якості підготовки та оснащення, підвищення частки мобільних та легкоозброєних підрозділів, здатних до швидкого розгортання, розвиток спроможностей для участі у миротворчих та стабілізаційних операціях.

Ця стратегічна зміна була закріплена у рішеннях Празького саміту 2002 року [34], які стали своєрідним "дорожнім планом" для трансформації НАТО у XXI столітті. Центральним елементом цієї трансформації стало рішення про створення Сил реагування НАТО (NATO Response Force, NRF) – високомобільних, технологічно просунутих багатонаціональних сил, здатних до швидкого розгортання у будь-якій точці зони відповідальності НАТО або за її межами для реагування на кризи.

NRF мали складатися з 21 000 військовослужбовців з усіх видів збройних сил (сухопутні, повітряні, морські) та бути готовими до розгортання протягом 5-30 днів. Концепція NRF передбачала ротаційну модель: держави-члени виділяли підрозділи для участі у складі NRF на період 6-12 місяців, після чого ці підрозділи замінювалися іншими. Для країн, що приєднувалися до НАТО у 2004-2009 роках, участь у ротаціях NRF стала головним практичним інструментом інтеграції їхніх збройних сил до структур Альянсу та перевірки реального рівня досягнутої сумісності.

Словаччина, Словенія) було ухвалено на Празькому саміті у листопаді 2002 року, а формальний вступ відбувся у березні-квітні 2004 року. Хвиля 2009 року розвивалася за аналогічною схемою: Албанія та Хорватія отримали запрошення на Бухарестському саміті 2008 року та приєдналися до Альянсу у квітні 2009 року.

Водночас уже на цьому етапі виявилися перші серйозні проблеми, пов'язані з феноменом "білатералізації" процесу розширення – використанням вето окремих держав-членів для блокування вступу на основі двосторонніх суперечок, не пов'язаних безпосередньо з відповідністю країни-кандидата критеріям членства. Найбільш яскравим прикладом стало блокування Словенією вступу Хорватії через невирішений прикордонний спір у районі затоки Піран. Ця ситуація була врегульована лише після складних переговорів та домовленостей про арбітраж, що дозволило Хорватії приєднатися до НАТО у 2009 році. Однак цей прецедент створив небезпечний прецедент процесу розширення НАТО для вирішення двосторонніх проблем.

Перехід НАТО до пріоритетів експедиційних операцій вимагав радикального перегляду вимог до військових спроможностей. Нові члени мали трансформувати свої збройні сили від масових армій радянського зразка до більш компактних, професійних та мобільних сил.

Ця зміна була закріплена у рішеннях Празького саміту. Центральним елементом стало створення Сил реагування НАТО (NRF) – багатонаціональних сил високої готовності [110, с. 105]. Участь у ротаціях NRF стала головним інструментом інтеграції нових членів. Це вимагало від них виділення підрозділів, що відповідають жорстким стандартам НАТО та пройшли сертифікацію через систему оцінки спроможностей (CREVAL).

Іншим важливим елементом стали «Празькі зобов'язання щодо спроможностей» (PCC). Вони були спрямовані на подолання критичних прогалин у спроможностях Альянсу, зокрема у таких сферах як стратегічні перевезення, високоточні боєприпаси та системи управління (C4ISR) [21, п. 4]. Для нових членів це означало необхідність зосередитися на розвитку «нішевих спроможностей» (спеціалізації у певних галузях).

Виклики досягнення взаємосумісності: доктринальний, процедурний та людський виміри

Досягнення високого рівня взаємосумісності стало головним викликом інтеграції, враховуючи радянську спадщину нових членів.

У доктринальному та процедурному вимірах головним завданням був складний перехід від централізованої радянської моделі управління до гнучких західних стандартів. Впровадження стандартів НАТО (AJP) як основи для національних доктрин вимагало фундаментальної зміни військової культури [23, с. 15]. Ключовим елементом стала імплементація концепції «командування через завдання» (Mission Command), що передбачає децентралізацію ухвалення рішень.

Процедурна взаємосумісність вимагала уніфікації штабних процедур: перехід на стандартну J-структуру штабів та впровадження стандартних

процедур оперативного планування (OPP) [23, с. 20]. Практичним полігоном для відпрацювання цих процедур стала участь в операціях ISAF та KFOR.

У людському вимірі ключовими завданнями стали вивчення англійської мови (STANAG 6001) [23, с. 25], реформа системи військової освіти за підтримки програми DEEP [24] та, що особливо важливо, розвиток професійного сержантського корпусу (NCO Corps) за західною моделлю.

Технічна взаємосумісність: C4ISR, модернізація ОБТ та безпека інформації

Технічний вимір взаємосумісності був пов'язаний із надзвичайно складним та витратним процесом переходу від радянських зразків озброєння та військової техніки (ОБТ) до сучасних західних систем. Ключовим пріоритетом стало забезпечення сумісності у критичних сферах: системи зв'язку та ідентифікації «свій-чужий» (IFF).

Особливо важливим аспектом стала системна взаємосумісність у сфері C4ISR (управління, зв'язок, розвідка). Це вимагало від нових членів значних інвестицій у сучасні цифрові системи зв'язку та автоматизовані системи управління боєм [69, с. 150]. Впровадження стандартів обміну тактичними даними (наприклад, Link 16) стало ключовим елементом для забезпечення ситуаційної обізнаності. Інтеграція до Єдиної системи ППО НАТО (NATINAMDS) включала модернізацію радарних систем та центрів управління.

Інтеграція до єдиного інформаційного простору НАТО вимагала впровадження жорстких стандартів кібербезпеки та інформаційної безпеки. Підключення до захищених мереж НАТО (NS-WAN) стимулювало реформування систем захисту інформації, процедур допуску персоналу та структур контррозвідки для побудови довіри між союзниками [23, с. 35].

Логістика та розгортання: HNS, військова мобільність та інфраструктура

Розширення НАТО на схід поставило нові фундаментальні виклики у сфері логістики та військової мобільності, які стали особливо очевидними після 2014 року. Ключовим елементом стало забезпечення Спроможностей приймаючої країни (HNS – Host Nation Support). HNS передбачає надання

всєбічної допомоги силам НАТО, що розгортаються на території країни [7, с. 2-1]. Нові члени мали створити необхідну правову базу (SOFA) та інституційні структури для планування та координації складного процесу прийому, розміщення та подальшого пересування сил союзників (RSOM).

Розвиток транспортної інфраструктури подвійного призначення став стратегічним пріоритетом. Модернізація доріг, мостів, залізниць, портів та аеродромів була необхідна для забезпечення швидкого пересування важкої військової техніки. Особливі виклики виникали у країнах Балтії через відмінності у стандартах залізничної колії. Проєкт Rail Baltica став стратегічною ініціативою для подолання цієї проблеми [7].

Програма інвестицій НАТО у безпеку (NSIP) стала важливим джерелом фінансування для розвитку критичної військової інфраструктури [31]. Завдяки NSIP було модернізовано ключові авіабази (наприклад, Емарі в Естонії) для забезпечення місії Балтійського повітряного патрулювання та прийому сил підкріплення. Для забезпечення стратегічних транспортних спроможностей нові члени долучилися до багатонаціональних ініціатив, таких як SAC (Strategic Airlift Capability) та SALIS [17]. Підвищення військової мобільності також вимагало спрощення бюрократичних процедур перетину кордонів, що стало предметом тісної співпраці між НАТО та ЄС [27].

Регіональні наслідки розширення: Балтійський та Чорноморський виміри

Розширення НАТО мало значні регіональні наслідки, змінивши баланс сил та створивши нові лінії зіткнення з Росією.

Балтійський регіон став зоною особливої стратегічної вразливості. Ключовим викликом стало зростання військового потенціалу Росії та створення потужної зони A2/AD (Заборона доступу / Блокування території) у Калінінграді [86, с. 5]. Ця «бульбашка» заборони доступу створює загрозу для повітряного та морського простору регіону та ставить під сумнів здатність НАТО до швидкого посилення країн Балтії у разі кризи, особливо через вузький Сувалкський коридор. У відповідь НАТО запровадило місію Балтійського повітряного

патрулювання [29] та, після 2014 року, розгорнуло багатонаціональні бойові групи Розширеної передової присутності (eFP).

Чорноморський вимір безпеки також зазнав суттєвих змін після вступу Румунії та Болгарії. НАТО отримало прямий доступ до Чорного моря. Розміщення елементів системи ПРО НАТО у Румунії (Девеселу) стало важливим внеском у стратегічне стримування [21]. Однак розвиток повноцінної військово-морської присутності НАТО був обмежений Конвенцією Монтре [5]. Після анексії Криму у 2014 році та його мілітаризації Росією баланс сил у регіоні різко змінився на користь РФ. Українські дослідники, зокрема І. Тодоров, наголошують на необхідності посилення присутності НАТО для стримування Росії у цьому стратегічно важливому регіоні [61, с. 90].

Підсумовуючи, Розширення НАТО у 2004 та 2009 роках було успішним у досягненні стратегічної мети ліквідації «сірої зони» безпеки у Центрально-Східній Європі та інтеграції дев'яти нових членів у систему колективної оборони Альянсу. Процес продемонстрував ефективність стандартизованого механізму ПДЧ та самоорганізації країн-аспірантів (формат V10) у забезпеченні послідовного прогресу реформ.

Однак аналіз виявляє суттєві проблеми у довгостроковій перспективі. По-перше, фокус на експедиційних спроможностях (NRF, мобільність) за рахунок важких сил територіальної оборони виявився стратегічною помилкою після 2014 року, коли пріоритети різко змістилися до колективної оборони. По-друге, процес досягнення повної сумісності виявився значно складнішим та тривалішим, ніж очікувалося, особливо у технічному вимірі (C4ISR, перехід від радянського ОБТ) та людському вимірі (зміна військової культури, розвиток NSO). По-третє, виклики логістики та військової мобільності (HNS, транспортна інфраструктура) залишалися недооціненими до кризи 2014 року.

Регіональні наслідки розширення створили нові лінії напруги з Росією, особливо у Балтійському регіоні (загроза A2/AD у Калінінграді, вразливість Сувалкського коридору) та Чорноморському басейні (мілітаризація Криму після 2014 року). Це вимагало від НАТО запровадження компенсаторних заходів (eFP,

повітряне патрулювання), які, однак, не повністю усувають стратегічну вразливість цих регіонів.

Перша ознака процедурної вразливості механізму консенсусу проявилася у блокуванні Словенією вступу Хорватії (2009), що стало попередженням про майбутні виклики білатералізації. Загалом, ця хвиля розширення була технічно успішною у контексті епохи експедиційних операцій, але створила структурні виклики для стримування та оборони, які Альянс був змушений вирішувати протягом наступного десятиліття.

2.2. Балканський вектор: вступ Чорногорії та Північної Македонії

Регіон Західних Балкан залишався у фокусі уваги НАТО як зона незавершеної стабілізації та потенційне джерело нових криз. Цей простір поєднував у собі сліди збройних конфліктів 1990-х років, крихкі політичні компроміси та слабкі державні інститути, що робило його вразливим до впливу зовнішніх гравців. Політика «відкритих дверей» на Балканах мала подвійну мету: з одного боку, вона слугувала інструментом постконфліктного врегулювання та довгострокової стабілізації регіону, а з іншого – засобом протидії зростаючому впливу зовнішніх акторів, насамперед Росії. Таким чином, розширення НАТО тут розглядалося не лише як технічний процес приєднання нових членів, а як частина ширшої стратегії формування безпечнішого та більш передбачуваного середовища.

Вступ Чорногорії (2017) та Північної Македонії (2020) продемонстрував здатність Альянсу адаптувати свої підходи та використовувати гнучкі процедурні правила для подолання складних політичних і безпекових викликів. У кожному з цих кейсів НАТО поєднувало класичні критерії членства з готовністю враховувати специфічні проблеми держав-кандидатів – від внутрішньополітичної поляризації до затяжних суперечок із сусідами. Умовно «балканський вектор» розширення став лабораторією, де відпрацьовувалися нові підходи до інтеграції країн із суперечливою внутрішньою динамікою та значним зовнішнім тиском. Це має безпосереднє значення для розуміння того, як НАТО може діяти стосовно інших кандидатів, зокрема України та Грузії.

Регіональний контекст та геополітична конкуренція

Політика НАТО на Західних Балканах формувалася під впливом необхідності забезпечення стабільності після руйнівних воєн 1990-х років. Втручання Альянсу у конфлікти в Боснії і Герцеговині та Косові, попри суперечки, створило рамкові умови для припинення насильства і розгортання миротворчих місій. Присутність НАТО через місію KFOR у Косові й сьогодні залишається ключовим елементом стратегії стримування ескалації та підтримання мінімального рівня безпеки. Розширення НАТО розглядалося як наступний логічний крок: механізм закріплення миру, стимулювання демократичних реформ та створення більш щільної мережі безпекових зобов'язань у регіоні.

Важливим інструментом регіональної співпраці та підготовки до членства стала Адриатична хартія [49] (A5), ініційована США у 2003 році [49]. Вона дала можливість країнам регіону координувати оборонні реформи, проводити спільні навчання, обмінюватися досвідом у сфері оборонного планування. Через цей формат НАТО на практичному рівні залучало партнерів до спільних стандартів і процедур, готуючи ґрунт для майбутнього членства. Для держав Західних Балкан це також був сигнал, що двері Альянсу залишаються відкритими за умови проведення необхідних реформ.

Однак процес інтеграції відбувався в умовах зростаючої геополітичної конкуренції. Після 2014 року регіон став ареною активного суперництва між Заходом та Росією. Москва розглядала Західні Балкани як вразливе місце Європи, де можна блокувати або уповільнювати євроатлантичну інтеграцію. Вона використовувала широкий спектр гібридних інструментів для підриву позицій НАТО та ЄС [66, с. 120]. Цей інструментарій включав економічний тиск, насамперед в енергетичній сфері, розгортання масштабних дезінформаційних кампаній, апеляцію до історичних і релігійних наративів, а також підтримку радикальних націоналістичних та відверто проросійських сил (особливо у Сербії та Республіці Сербській у складі Боснії і Герцеговини).

Таким чином, Західні Балкани перетворилися на простір, де рішення щодо розширення НАТО мали не лише регіональне, а й загальноєвропейське звучання. Будь-яке просування Альянсу тут сприймалося Росією як втрата впливу, а отже супроводжувалося спробами дестабілізації. Для НАТО це означало, що політика «відкритих дверей» на Балканах неминуче поєднується з необхідністю протидії гібридним загрозам та зміцнення стійкості держав-кандидатів.

Чорногорія: технічний трек реформ в умовах жорсткого геополітичного тиску

Шлях Чорногорії до НАТО є унікальним прикладом поєднання відносно успішного технічного прогресу та складного стратегічного політичного рішення в умовах безпрецедентного зовнішнього тиску. Після отримання Плану дій щодо членства (ПДЧ) у 2009 році «технічний трек» інтеграції включав скорочення й модернізацію збройних сил, реформу оборонного сектору, участь у спільних місіях (зокрема в операції ISAF в Афганістані) [12]. Ці кроки дозволяли поступово підвищувати сумісність Збройних сил Чорногорії зі структурами НАТО, а також демонструвати політичну готовність до більшої відповідальності у сфері безпеки.

Водночас найбільші виклики лежали у невійськовій сфері. НАТО послідовно вимагало суттєвого прогресу у забезпеченні верховенства права, боротьбі з корупцією, підвищенні прозорості державного управління, а також глибокої реформи служб безпеки та розвідки для мінімізації російського впливу [36, с. 20]. Прогрес у цих сферах був суперечливим і часто повільним, що викликало сумніви окремих союзників щодо готовності країни до членства. Додатковим чинником нестабільності була глибока внутрішня поляризація суспільства стосовно вступу до НАТО: значна частина політичних сил та населення орієнтувалася на збереження особливих зв'язків із Росією та Сербією.

Політичне рішення про запрошення Чорногорії до НАТО у грудні 2015 року було зумовлене насамперед геополітичними міркуваннями [37]. В умовах агресії Росії проти України та зростання напруженості у відносинах між Росією

та Заходом Альянс прагнув запобігти посиленню російського впливу на Балканах і продемонструвати, що політика «відкритих дверей» зберігає реальний зміст. Рішення було ухвалене на основі оцінки «достатнього прогресу», попри те, що реформи у сфері верховенства права не були повністю завершені. Це стало прикладом гнучкого підходу, коли стратегічна необхідність та довгострокові міркування безпеки переважили формально незавершені технічні критерії.

Геополітичний тиск досяг кульмінації під час спроби державного перевороту у жовтні 2016 року, метою якого було запобігти вступу Чорногорії до НАТО. Розслідування підтвердило причетність до організації перевороту агентів російських спецслужб (ГРУ), а також участь радикальних місцевих політичних груп [74, с. 150]. Провал цієї операції став вирішальним моментом: він продемонстрував готовність чорногорської влади протистояти зовнішньому втручанням та посилив аргументи прихильників членства. Формальний вступ Чорногорії до НАТО у червні 2017 року мав важливе стратегічне значення, забезпечивши фактичний контроль НАТО над усім Адріатичним морем та посиливши присутність Альянсу в Південно-Східній Європі.

Таким чином, кейс Чорногорії показав, що НАТО може приймати рішення про розширення, спираючись не лише на формально «ідеальне» виконання критеріїв, а й на оцінку загального стратегічного балансу та зовнішніх загроз. Для України це має важливе практичне значення як приклад того, що політична воля союзників і готовність кандидатів протистояти зовнішньому тиску можуть відігравати не меншу роль, ніж суто технічні параметри реформ.

Північна Македонія: процедурний механізм подолання політичного блокування (білатералізація)

Приклад Північної Македонії є класичним та найбільш тривалим випадком «білатералізації» процесу вступу до НАТО, коли доля інтеграції держави фактично залежить від позиції одного члена Альянсу. Шлях країни був заблокований протягом майже двох десятиліть через вето Греції щодо конституційної назви держави. Незважаючи на отримання ПДЧ ще у 1999 році та реальний прогрес у реформах сектору безпеки, запрошення до членства було

заблоковано на Бухарестському саміті 2008 року [22]. Це продемонструвало вразливість консенсусного механізму НАТО: одна держава-член може тривалий час затримувати інтеграцію партнера з причин, які не завжди *directly* пов'язані з базовими критеріями Альянсу.

Прорив став можливим завдяки інноваційному юридичному механізму – Преспенській угоді, підписаній між Скоп'є та Афінами 17 червня 2018 року [10]. Ця двостороння угода передбачала складний компроміс: зміну конституційної назви на «Республіка Північна Македонія», перегляд офіційної символіки та врегулювання чутливих питань щодо історичної спадщини. В обмін Греція зобов'язалася зняти своє вето на євроатлантичну та євроінтеграцію сусіда. Преспенська угода стала своєрідним «юридичним тунелем», який дозволив розв'язати довготривале політичне блокування, не змінюючи базових процедур НАТО.

Імплементация угоди була надзвичайно складним і політично ризикованим процесом. У Північній Македонії ключовим етапом стало внесення змін до Конституції, що вимагало досягнення внутрішнього політичного консенсусу, проведення референдуму та подолання спротиву опозиції. Попри суперечки щодо легітимності й явки, процес був завершений у січні 2019 року [94, с. 210]. У Греції ратифікація угоди також супроводжувалася масовими протестами, але врешті-решт політичне керівництво обох країн довело її до кінця. Успішне завершення цього процесу продемонструвало, що процедури поза рамками НАТО – двосторонні угоди та політичні компроміси – можуть відігравати вирішальну роль у забезпеченні прогресу на шляху до членства, долаючи інституційну вразливість механізму консенсусу.

Членство Північної Македонії у НАТО у 2020 році стало сигналом, що Альянс здатен знаходити вихід із ситуацій, коли внутрішні суперечності загрожують паралізувати політику «відкритих дверей». Для України та інших кандидатів цей кейс важливий як приклад того, що навіть тривале блокування може бути подолане шляхом поєднання внутрішніх реформ і складних, але реалістичних політичних компромісів із сусідами.

Наслідки вступу та уроки Балканського вектору

Вступ до НАТО мав значний вплив на оборонне планування Чорногорії та Північної Македонії. Обидві країни були інтегровані у Процес оборонного планування НАТО (NDPP) та взяли на себе зобов'язання щодо розвитку відповідних спроможностей, модернізації збройних сил та поступового збільшення оборонних видатків до 2% ВВП [82, с. 120]. Захист повітряного простору обох держав забезпечується силами союзників у рамках місій повітряного патрулювання НАТО [19], що дозволяє їм концентрувати ресурси на інших елементах оборони. Для малих держав це означає можливість ефективніше використовувати обмежені ресурси та отримувати додаткові гарантії безпеки.

Найбільш значущим наслідком розширення став його вплив на регіональну стабільність. Гарантії Статті 5 Вашингтонського договору стали потужним стримуючим фактором проти зовнішнього втручання у внутрішні справи цих країн. Це не усунуло всіх ризиків, однак суттєво підвищило поріг можливої ескалації. Водночас процес інтеграції регіону залишається незавершеним через складну ситуацію у Боснії і Герцеговині, де триває політична криза, та неврегульовані відносини між Сербією та Косовом. Відсутність єдиного підходу до цих проблем створює відчуття «фрагментованої безпеки», коли частина регіону має надійні гарантії, а інша залишається в «сіруватій зоні».

Досвід Балкан надає важливі уроки для України та Грузії. По-перше, кейс Чорногорії демонструє необхідність певної гнучкості у застосуванні критеріїв: за наявності серйозних геополітичних викликів НАТО може ухвалювати рішення, виходячи з оцінки «достатнього прогресу», а не формальної «ідеальності» реформ. По-друге, приклад Північної Македонії підкреслює важливість інноваційних юридичних та політичних механізмів для подолання «білатералізації» та блокувань з боку окремих держав-членів. По-третє, обидва кейси звертають увагу на критичну необхідність стійкості до гібридних загроз, включаючи зовнішній вплив на еліти, інформаційний простір і виборчі процеси.

Для України це означає, що рух до НАТО вимагатиме не лише виконання формальних процедур та технічних стандартів, а й підготовки до тривалої політичної боротьби за консенсус усередині Альянсу, а також підвищення внутрішньої стійкості до тиску з боку Росії. Балканський досвід показує, що навіть у складних умовах поєднання реформ, політичної волі та підтримки союзників може забезпечити прогрес у напрямі членства.

Підсумовуючи, Аналіз балканського вектору політики «відкритих дверей» НАТО показує, що вступ Чорногорії та Північної Македонії був важливим не лише для цих двох держав, а й для всієї стратегії Альянсу у Південно-Східній Європі. У регіоні, який тривалий час залишався зоною незавершеної стабілізації, розширення НАТО виконувало подвійну функцію: закріплювало результати повоєнного врегулювання та одночасно обмежувало можливості зовнішніх гравців, насамперед Росії, впливати на внутрішньополітичні процеси.

Кейс Чорногорії демонструє, що Альянс може застосовувати до держав-кандидатів гнучкі підходи. Формально реформи у сферах верховенства права та боротьби з корупцією залишалися незавершеними, однак НАТО ухвалило політичне рішення про запрошення, виходячи з оцінки «достатнього прогресу» і стратегічної потреби не допустити посилення російського впливу. Важливим є те, що зовнішній тиск у формі спроб державного перевороту й гібридних операцій не зупинив процес вступу. Це засвідчує, що здатність держави-кандидата протистояти втручанню ззовні і зберігати курс на інтеграцію може компенсувати окремі недоліки у формальному виконанні критеріїв.

Приклад Північної Македонії, навпаки, виявляє слабкі місця консенсусного механізму НАТО. Протягом багатьох років одна держава-член – Греція – фактично блокувала вступ сусіда з причин, пов'язаних з історичною спадщиною і назвою держави. Це показало, що політика розширення може «зависати» на тривалий час через суто двосторонні суперечки. Водночас успішне укладення та імплементація Преспенської угоди довели, що навіть складні конфлікти можуть бути розв'язані за допомогою інноваційних юридичних і

політичних механізмів поза рамками НАТО, якщо існує політична воля обох сторін і підтримка з боку союзників.

Спільним для обох кейсів є те, що вступ до НАТО не був автоматичною винагородою за формальне виконання набору умов. Процес інтеграції на Балканах поєднував технічні критерії, внутрішньополітичні компроміси, протидію гібридним загрозам та оцінку ширшого геополітичного контексту. Членство Чорногорії та Північної Македонії посилює присутність Альянсу в Адріатичному регіоні, спростило планування оборони і повітряного простору, а також стало важливим сигналом іншим державам регіону про те, що двері НАТО залишаються реально відкритими.

Водночас балканський вектор виявив і низку обмежень політики «відкритих дверей». По-перше, розширення не розв'язало автоматично всіх проблем регіону: ситуація у Боснії і Герцеговині та відносини між Сербією і Косовом продовжують створювати ризики для стабільності. По-друге, кейс Північної Македонії засвідчив, що консенсус може перетворюватися на інструмент тиску всередині Альянсу, якщо двосторонні суперечки переносяться на рівень загальної політики розширення. Це змушує НАТО шукати баланс між повагою до позиції кожного члена і необхідністю зберігати довіру кандидатів до політики «відкритих дверей».

Для України та Грузії уроки Балкан можна підсумувати у кількох тезах. По-перше, важливу роль відіграє не лише виконання технічних стандартів, а й здатність держави вибудувати стійкі інституції, які можуть протистояти зовнішньому втручанню. По-друге, навіть глибокі політичні блокування можуть бути подолані шляхом складних, але реалістичних компромісів із сусідами, за умови збереження стратегічної мети. По-третє, досвід Чорногорії та Північної Македонії свідчить, що рішення НАТО щодо розширення ухвалюються на перетині внутрішніх реформ, регіональної динаміки та загальноєвропейського балансу безпеки, а отже, потребують від кандидатів не лише послідовної політики, а й вміння використання вікон можливостей у зовнішньополітичному середовищі.

2.3. Україна, Грузія та питання відкритих дверей НАТО

Трек євроатлантичної інтеграції України та Грузії є найбільш складним, стратегічно важливим та драматичним виміром політики «відкритих дверей» НАТО у XXI столітті. Ці дві країни стали головними об'єктами ревізійної політики Росії, яка використовує пряму військову агресію та окупацію територій для блокування їхнього вступу до Альянсу. В умовах блокування формального процесу вступу відбувся вимушений, але послідовний зсув акценту на глибоку практичну інтеграцію та досягнення повної взаємосумісності.

Поворот 2008 року: Бухарестська формула та її стратегічні наслідки

Бухарестський саміт 2008 року став фундаментальним поворотом. Ухвалена політична формула – «ці країни стануть членами НАТО» [9, п. 23] – мала глибоко двоїстий характер. З одного боку, вона надала стратегічну політичну обіцянку. З іншого боку, відмова у наданні ПДЧ через позицію Німеччини та Франції створила ситуацію небезпечної стратегічної невизначеності.

Це рішення залишило обидві країни у «сірій зоні» безпеки – без чіткого шляху до членства та без гарантій безпеки [64, с. 160]. Це мало далекосяжні негативні наслідки. Як зазначає український дослідник С. Галака, ця невизначеність була сприйнята Росією як слабкість Заходу та фактичне «зелене світло» для агресивних дій [55, с. 50]. Вторгнення Росії до Грузії у серпні 2008 року та подальша агресія проти України стали прямим наслідком цієї стратегічної помилки.

Після 2008 року відбувся зсув на практичну інтеграцію. Ключовим інструментом стали Річні національні програми (РНП), які фактично виконували функції ПДЧ без формального статусу. Для координації співпраці були створені Комісія НАТО-Грузія (КНГ) та Комісія Україна-НАТО (КУН) [33].

Грузія: довготривалий режим SNGP, прогрес та виклики

Шлях Грузії до НАТО після війни 2008 року визначався необхідністю посилення обороноздатності в умовах окупації 20% її території. Центральним

інструментом став Істотний пакет НАТО-Грузія (SNGP), затверджений у 2014 році та оновлений у 2020 році [35]. SNGP є комплексним механізмом підтримки, спрямованим на підвищення взаємосумісності.

Ключовими елементами SNGP стали створення Спільного центру тренувань та оцінки (JTEC) у Крцанісі та Школи інституційної розбудови оборони (DIBS) [35]. Грузинські збройні сили досягли значного прогресу у впровадженні стандартів НАТО та продемонстрували високий рівень взаємосумісності під час активної участі в операціях НАТО в Афганістані [11].

Однак процес інтеграції Грузії стикається з серйозними обмеженнями. Окрім головної перешкоди – окупованих територій («дилема Статті 5»), негативний вплив має складна внутрішньополітична ситуація. В останні роки спостерігається певний відкат у демократичних реформах, політична поляризація та амбівалентна зовнішня політика уряду, що створює ризики сповільнення темпів інтеграції [9].

Україна: еволюція інструментів від CAP до NSATU та феномен «воєнної інтеграції»

Траєкторія євроатлантичної інтеграції України була більш динамічною. Після відновлення курсу на вступ до НАТО у 2014 році та його закріплення у Конституції у 2019 році [1], практична взаємодія значно активізувалася. Першим комплексним інструментом став Комплексний пакет допомоги (CAP) (2016) [23]. У 2020 році Україна отримала статус Партнера з розширеними можливостями (EOP) [30].

Повномасштабне вторгнення 2022 року призвело до радикальної трансформації відносин та започаткувало унікальний феномен «воєнної інтеграції». Це означає прискорене досягнення повної взаємосумісності безпосередньо на полі бою в умовах війни високої інтенсивності. Цей процес має кілька ключових вимірів:

1. *Швидкий та масштабний перехід на західне ОБТ.* Безпрецедентне опанування складних західних систем (артилерія, РСЗВ, системи ППО,

бронетехніка, авіація F-16) вимагає адаптації систем підготовки, технічного обслуговування та логістики в реальному часі.

2. *Адаптація стандартів НАТО у бойових умовах.* Впровадження процедур планування (OPP), управління (Mission Command), зміна військової культури та розвиток сержантського корпусу (NCO) відбувається прискореними темпами.

3. *Інтеграція систем C4ISR та логістики.* Високий рівень взаємосумісності досягається через впровадження автоматизованих систем управління боєм (наприклад, українська система «Дельта», сумісна зі стандартами НАТО) [4] та систем управління логістикою (впровадження системи LOGFAS для обліку та контролю допомоги) [3].

Логіка «уроків війни» стала центральним елементом співпраці. Унікальний досвід України у веденні сучасної конвенційної війни став безцінним джерелом інформації для Альянсу, впливаючи на оновлення доктрин та стандартів НАТО.

На інституційному рівні відбулися значні зміни, спрямовані на створення «мосту до членства». На Вільнюському саміті 2023 року було створено Раду Україна-НАТО (РУН) та скасовано вимогу ПДЧ [31, п. 11-12]. Кульмінацією стало створення на Вашингтонському саміті 2024 року Допомоги та навчання НАТО для України (NSATU) – стаціонарного командування Альянсу, що відповідає за координацію всієї військової допомоги та навчання [34, п. 18]. Створення Спільного центру аналізу, підготовки та освіти (JATEC) у Польщі стало ще одним елементом цієї нової архітектури інтеграції [34, п. 19]. Ці механізми інституціоналізують підтримку та роблять процес зближення незворотним.

Порівняльний аналіз: Україна vs Грузія – шляхи, що розходяться

Порівняльний аналіз треків інтеграції України та Грузії дозволяє виявити спільні риси та суттєві відмінності (див. Таблицю 2.1).

Спільні риси: обидві країни є жертвами агресії Росії, мають обіцянку членства. Головною перешкодою для обох є «дилема Статті 5» та відсутність консенсусу в НАТО.

Відмінності: Україна веде повномасштабну війну, тоді як у Грузії конфлікт заморожений. Україна досягла значно вищого рівня реальної взаємосумісності через феномен «воєнної інтеграції». Для України створено більш просунуті та інституціоналізовані механізми інтеграції (РУН, NSATU, JATEC). Україна зберігає демократичний курс та внутрішній консенсус щодо НАТО, тоді як у Грузії спостерігаються проблеми з демократією.

Таблиця 2.1. Матриця порівняння євроатлантичної інтеграції України та Грузії (станом на 2025 р.)

Индикатор	Україна	Грузія
Формальний статус та інструменти	РУН (NUC), адаптована РНП (aANP), NSATU, JATEC, ПРМ (EOP). Скасовано ПДЧ (2023).	КНГ (NGC), РНП (ANP), SNGP, JTEC, DIBS, ПРМ (EOP). ПДЧ не надано.
Прогрес (Спроможності / Взаємосумісність)	Дуже високий. Феномен «воєнної інтеграції». Швидкий перехід на західне ОБТ. Висока взаємосумісність у бойових умовах (C4ISR, логістика - LOGFAS).	Високий. Значна взаємосумісність окремих підрозділів. Обмежений перехід на західне ОБТ. JTEC як ключова платформа.
Прогрес (Доктринальні показники)	Високий. Активне впровадження стандартів та «уроку війни». Вплив на оновлення доктрин	Значний. Послідовне впровадження стандартів. Повільніша зміна військової культури.

Индикатори	Україна	Грузія
	НАТО. Швидка зміна військової культури.	
Внутрішні виклики (Політичні показники)	Боротьба з корупцією, верховенство права в умовах війни. Високий рівень суспільної підтримки НАТО та політичний консенсус.	Політична поляризація, питання демократичних стандартів. Високий рівень суспільної підтримки НАТО, але амбівалентність уряду.
Безпекове середовище	Повномасштабна війна високої інтенсивності, окупація значної частини території. Екзистенційна загроза.	Заморожений конфлікт, окупація 20% території. Високий рівень гібридних загроз та тиску з боку РФ.
Вузькі місця та ризики	Активна фаза війни (дилема Статті 5), відсутність консенсусу в НАТО. Ризики виснаження. Білатералізація (Угорщина).	Окуповані території, внутрішньополітична нестабільність, ризик зміни зовнішньополітичного курсу. Відсутність консенсусу в НАТО.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року спричинило безпрецедентний зсув у безпековій політиці двох традиційно нейтральних північноєвропейських держав – Фінляндії та Швеції. Обидві країни, які протягом десятиліть дотримувалися політики військового неприєднання,

подали заявки на членство в НАТО у травні 2022 року, що стало найбільш значущим розширенням Альянсу з часів хвилі 2004 року.

Історичний контекст нейтралітету цих країн є важливим для розуміння масштабу трансформації. Фінляндія після Другої світової війни дотримувалася особливої моделі відносин із СРСР, відомої як «фінляндизація» – збереження суверенітету ціною обмежень у зовнішній політиці. Швеція підтримувала політику нейтралітету ще з наполеонівських воєн, остання участь у збройному конфлікті датується 1814 роком. Обидві країни інтегрувалися до Європейського Союзу у 1995 році, проте залишалися поза військовими альянсами.

Російська агресія проти України радикально змінила громадську думку в обох країнах. У Фінляндії підтримка членства в НАТО зросла з 20-30% до понад 80% [73] протягом кількох тижнів після початку вторгнення. У Швеції аналогічний показник збільшився з приблизно 35% до 60%. Це створило політичні умови для історичного рішення про подання заявок, яке було координованим між двома країнами з метою спільного вступу.

18 травня 2022 року Фінляндія та Швеція офіційно подали заявки на членство в НАТО. На Мадридському саміті у червні 2022 року Альянс офіційно запросив обидві країни розпочати процес приєднання. Більшість членів НАТО ратифікували протоколи про приєднання протягом кількох місяців, демонструючи безпрецедентну швидкість та єдність. Однак процес було заблоковано Туреччиною та Угорщиною, що виявило структурні вразливості механізму консенсусу.

Туреччина висунула низку вимог, пов'язаних переважно з політикою Швеції щодо курдських організацій, зокрема Робітничої партії Курдистану (РПК), яку Анкара вважає терористичною. Президент Ердоган звинуватив Швецію у наданні притулку членам РПК та прихильникам руху Фетхуллаха Гюлена [111]. На тристоронніх переговорах у Мадриді було підписано меморандум, згідно з яким Швеція та Фінляндія зобов'язалися посилити антитерористичне законодавство та співпрацю з Туреччиною.

Ситуація ускладнилася серією інцидентів зі спаленням Корану у Швеції, що викликало гостру реакцію в Туреччині та ісламському світі. Хоча шведська влада засудила ці акції, вони відбувалися під захистом свободи слова, що створило додаткову напругу в переговорах. Ердоган неодноразово пов'язував ратифікацію шведської заявки з продажем американських винищувачів F-16 Туреччині, хоча офіційно Вашингтон заперечував такий зв'язок.

1 квітня 2023 року Туреччина ратифікувала членство Фінляндії, яке вважалося менш проблематичним з точки зору турецьких вимог. 4 квітня 2023 року Фінляндія офіційно стала 31-м членом НАТО [84], що подвоїло протяжність сухопутного кордону Альянсу з Росією. Це рішення мало стратегічне значення для безпеки Балтійського регіону, оскільки Фінляндія володіє потужними збройними силами, включаючи артилерію та резервну армію чисельністю до 280 тисяч осіб.

Швеція залишалася у «залі очікування» ще майже рік. У липні 2023 року на Вільнюському саміті Ердоган погодився рекомендувати парламенту ратифікацію шведської заявки в обмін на низку поступок. Швеція прийняла нове антитерористичне законодавство, посилила співпрацю з турецькими спецслужбами та скасувала ембарго на поставки зброї Туреччині.

23 січня 2024 року турецький парламент нарешті ратифікував членство Швеції – 287 голосів «за», 55 «проти» [73, 67]. Наступного дня адміністрація Байдена офіційно повідомила Конгрес про намір продати Туреччині винищувачі F-16. Угорщина, яка також затримувала ратифікацію через критику з боку шведських політиків щодо стану верховенства права в країні, схвалила членство Швеції 26 лютого 2024 року після укладення оборонно-промислової угоди, включаючи продаж чотирьох шведських винищувачів Gripen.

7 березня 2024 року Швеція офіційно стала 32-м членом НАТО, завершивши майже дворічний процес приєднання [84, 73]. Вступ Швеції має особливе стратегічне значення: острів Готланд у центрі Балтійського моря є ключовим для контролю морських комунікацій та оборони балтійських держав.

Балтійське море фактично перетворилося на «внутрішнє озеро НАТО», оскільки всі прибережні держави, окрім Росії, тепер є членами Альянсу.

Військовий потенціал нових членів суттєво посилює НАТО. Фінляндія витрачає близько 2,5% ВВП на оборону [73], що перевищує встановлений Альянсом орієнтир у 2%. Країна має одну з найпотужніших артилерійських систем у Європі та розгалужену систему територіальної оборони. Швеція, попри нижчі оборонні витрати (1,5% ВВП у 2023 році з планами досягти 2% у 2024 році), володіє передовими технологіями у сферах підводних човнів, винищувальної авіації (Gripen) та радіолокаційних систем.

Досвід приєднання Фінляндії та Швеції виявив кілька важливих закономірностей. По-перше, механізм консенсусу НАТО може бути використаний окремими членами для досягнення власних політичних цілей, не пов'язаних безпосередньо з питаннями колективної безпеки. По-друге, роздільне приєднання двох країн, що планували вступити разом, створило небажаний прецедент та послабило переговорні позиції Швеції. По-третє, швидкість ратифікації більшістю членів продемонструвала спроможність Альянсу оперативно реагувати на нові безпекові виклики за наявності політичної волі.

Геостратегічне значення вступу Фінляндії та Швеції для безпеки Балтійського регіону важко переоцінити. До розширення 2023-2024 років НАТО мало обмежені можливості для оборони країн Балтії у випадку конфлікту з Росією. Так званий «Сувалкський коридор» – вузька смуга території між Польщею та Литвою, затиснута між Білоруссю та Калінінградською областю РФ – залишався найбільш вразливим місцем східного флангу.

Членство Фінляндії та Швеції радикально змінює цю ситуацію. По-перше, Балтійське море фактично перетворюється на «внутрішнє море НАТО» [84], оскільки всі прибережні держави, окрім Росії, тепер є членами Альянсу. По-друге, острів Готланд у центрі Балтики набуває стратегічного значення як потенційна база для контролю морських та повітряних комунікацій. По-третє, північний фланг НАТО отримує значне посилення завдяки інтеграції потужних фінських та шведських збройних сил.

Військовий потенціал нових членів заслуговує на окрему увагу. Фінляндія має один із найбільших артилерійських арсеналів у Європі – понад 1500 одиниць буксируваних та самохідних гаубиць. Фінська модель загального військового обов'язку дозволяє мобілізувати до 280 тисяч резервістів у разі загрози. Країна також володіє сучасними американськими винищувачами F/A-18 Hornet із запланованою заміною на F-35.

Швеція, попри менш численні збройні сили, вносить унікальні спроможності. Шведський підводний флот, включаючи підводні човни класу Gotland із системою незалежної від повітря силової установки (AIP), вважається одним із найкращих у світі для операцій у мілководних морях. Винищувачі JAS 39 Gripen, розроблені та вироблені в Швеції, відомі своєю мобільністю та можливістю злітати з коротких злітно-посадкових смуг. Шведська оборонна промисловість також виробляє передові системи озброєння, включаючи протитанкові ракетні комплекси та безпілотники.

Процес інтеграції нових членів до структур НАТО відбувається прискореними темпами. Обидві країни вже давно співпрацювали з Альянсом у рамках програми «Партнерство заради миру» та брали участь у численних операціях та навчаннях. Їхні збройні сили значною мірою сумісні зі стандартами НАТО. Фінляндія та Швеція також є членами «Спільних експедиційних сил» (JEF) під британським командуванням та беруть участь у посиленій передовій присутності (eFP) на східному фланзі.

Вступ Фінляндії та Швеції став найуспішнішим розширенням НАТО з точки зору військового потенціалу нових членів та стратегічної цінності для Альянсу. Водночас він оголив структурні проблеми, пов'язані з принципом одноголосності, які можуть ускладнити майбутнє розширення, зокрема щодо України та Грузії.

Особливої уваги заслуговує еволюція рішень самітів НАТО щодо України протягом досліджуваного періоду. Мадридський саміт 2022 року став переломним моментом: вперше після Бухаресту 2008 року питання України було винесено на порядок денний як стратегічний пріоритет. У Стратегічній концепції

НАТО 2022 Росію було визначено як «найбільш значущу та пряму загрозу» безпеці союзників, а підтримку України – як ключовий елемент відповіді на цю загрозу [28].

Вільнюський саміт 2023 року зробив кілька важливих кроків у напрямку євроатлантичної інтеграції України. По-перше, було скасовано вимогу проходження Плану дій щодо членства (ПДЧ) – стандартної процедури підготовки до вступу. Це рішення визнало, що Україна вже досягла рівня сумісності, який перевищує вимоги ПДЧ, завдяки реальному бойовому досвіду та масштабній допомозі союзників. По-друге, було створено Раду Україна-НАТО (РУН), яка замінила попередню Комісію і надала Україні статус, еквівалентний статусу членів Альянсу в питаннях консультацій.

Вашингтонський саміт 2024 року, що відбувся до 75-ї річниці НАТО, підтвердив «незворотність» шляху України до членства – формулювання, яке мало продемонструвати безальтернативність євроатлантичного курсу [103]. Саміт також ухвалив рішення про створення командування NSATU (NATO Security Assistance and Training for Ukraine) [103] у Вісбадені, Німеччина, яке координуватиме підготовку українських військових та постачання озброєння. Союзники зобов'язалися надати Україні щонайменше 40 мільярдів євро військової допомоги протягом наступного року.

Попри ці досягнення, ключове питання – конкретна дата чи умови запрошення – залишається невирішеним. Формулювання про «незворотний шлях» та «коли союзники погодяться і умови будуть виконані» критикується українською стороною як недостатньо конкретне. Президент Зеленський неодноразово наголошував, що Україна потребує чіткого графіка, а не загальних обіцянок. Водночас низка союзників, включаючи США та Німеччину, не готові взяти на себе зобов'язання щодо конкретних термінів, посилаючись на триваючу війну та ризики ескалації.

Висновки до розділу II

У другому розділі роботи було простежено, як змінювалася політика розширення НАТО у першій чверті XXI ст.. Ми розглянули три головні виміри

цього процесу: великі хвилі розширення 2004 і 2009 років, балканський вектор із вступом Чорногорії та Північної Македонії, а також місце України й Грузії в політиці «відкритих дверей». Аналіз показав, що розширення НАТО не було чимось однотипним. У різних регіонах воно мало свої завдання, темп, труднощі й наслідки. Проте в усіх випадках простежується спільний мотив: прагнення закріпити зони стабільності та не залишати «сірих зон» безпеки, де можуть виникати конфлікти або посилювати свій вплив ворожі для Заходу сили.

По-перше, хвиля розширення 2004 року стала однією з найбільших в історії Альянсу. До НАТО приєдналися країни Центрально-Східної Європи та Балтії, які раніше входили до радянської сфери впливу. Для самих цих держав вступ означав остаточне закріплення їхнього вибору на користь демократії, ринкової економіки та західної системи безпеки. Для НАТО це було розширення простору, де діють спільні правила і гарантії. Ця хвиля розширення суттєво змінила карту Європи: кордон Альянсу наблизився до кордонів Російської Федерації, а Балтійське море фактично стало внутрішнім морем держав НАТО. Таким чином, було зменшено ризики для країн, які раніше почувалися вразливими, і посилено довіру до механізмів колективної оборони.

По-друге, хвиля 2009 року, коли до НАТО вступили Албанія та Хорватія, показала, що Альянс продовжує рухатися на південний схід Європи. Ці дві держави не є великими за розмірами чи ресурсами, але їхній вступ мав символічне й практичне значення. З одного боку, він підтвердив, що двері НАТО не зачинені і що політика розширення не обмежується одним регіоном. З іншого боку, членство цих країн дозволило посилити контроль над важливими комунікаціями, зокрема в Адріатичному регіоні, і створити більш цілісну систему безпеки на південному фланзі Альянсу. У підсумку дві великі хвилі 2004 і 2009 років завершили перший етап інтеграції постсоціалістичних держав до НАТО.

Важливо, що обидві хвилі розширення мали не лише позитивні, а й суперечливі наслідки. З погляду держав-членів НАТО, було зміцнено безпеку нового східного флангу, посилено захист від потенційних загроз, створено умови

для розвитку співпраці у сфері оборони. З погляду Росії, це розширення сприймалося як загроза її інтересам. У подальшому це стало одним із факторів погіршення відносин між Росією та Заходом. Таким чином, розширення 2004 і 2009 років одночасно розширило зону стабільності для одних і посилило відчуття небезпеки для інших. Цей «подвійний ефект» є важливим для розуміння того, чому подальші кроки НАТО щодо розширення стали набагато складнішими.

Другий важливий блок розділу був присвячений балканському вектору розширення. Приклади Чорногорії та Північної Македонії показують, що політика «відкритих дверей» на практиці є значно гнучкішою, ніж це може здаватися з офіційних документів. У випадку Чорногорії НАТО пішло на рішення, яке було продиктоване не лише технічним рівнем реформ, а й загальною безпековою ситуацією у регіоні. Попри те, що реформи в галузі верховенства права, боротьби з корупцією та реформування служб безпеки просувалися повільно, державу було запрошено до членства. Це сталося тому, що Альянс не хотів залишати країну під посиленням впливом Росії й розумів, що затягування процесу створює ще більші ризики для регіональної стабільності.

Ситуація з Північною Македонією продемонструвала інший важливий аспект – безпеку того, що процес розширення може стати заручником двосторонніх суперечок. Протягом багатьох років країна виконувала оборонні та політичні критерії, але її шлях до НАТО був заблокований через спір щодо назви з Грецією. Лише укладення Преспенської угоди дозволило розблокувати ситуацію і просунути до членства. Цей приклад показує, що інколи для реалізації політики «відкритих дверей» потрібні не тільки внутрішні реформи, а й дуже складні політичні компроміси із сусідами. Балканський досвід також доводить, що двосторонні угоди й політична воля можуть стати важливим доповненням до формальних процедур НАТО.

Загалом кейси Чорногорії й Північної Македонії дають кілька чітких уроків.

По-перше, Альянс може зважати на ширший контекст і приймати рішення, виходячи з оцінки загальних ризиків і можливостей, а не лише зі ступеня «ідеальності» реформ.

По-друге, важливу роль відіграє внутрішня стійкість держав-кандидатів до тиску ззовні – спроби перевороту, дезінформаційні кампанії, економічний шантаж не повинні змінювати їхній стратегічний курс.

По-третє, навіть дуже тривалі блокування з боку окремих членів НАТО можуть бути подолані, якщо є готовність до компромісів і підтримка з боку інших союзників.

Нарешті, третій підпункт розділу стосувався України та Грузії. На відміну від країн Центрально-Східної Європи та Західних Балкан, ці дві держави не стали членами НАТО у розглядуваний період, хоча вже багато років декларують таку мету й активно співпрацюють з Альянсом. Аналіз показує, що політика НАТО щодо України та Грузії є суперечливою. З одного боку, Альянс визнає право цих країн на вступ, підтримує їхні реформи, розвиває практичну взаємодію в галузі безпеки та оборони. З іншого боку, рішення про членство постійно відкладається, а формальні інструменти, такі як План дій щодо членства, не були застосовані.

Причини такої ситуації лежать у поєднанні внутрішніх і зовнішніх чинників. Після війни в Грузії у 2008 році та особливо після початку російської агресії проти України в 2014 році ці країни опинилися у центрі конфлікту між Росією та Заходом. Для частини держав-членів НАТО перспектива розширення за рахунок України і Грузії асоціюється з високим ризиком прямої конфронтації з Росією. Інакше кажучи, членство таких держав могло б означати перенесення вже існуючих воєнних загроз у площину зобов'язань за Статтею 5. Це робить політичне рішення про вступ набагато складнішим, ніж у випадку більш безпечних регіонів.

Водночас співпраця України та Грузії з НАТО за останні десятиліття суттєво поглибилася. Для України особливо важливим є період після 2014 року, коли розпочалася масштабна реформа сектору безпеки та оборони, а армія

почала активно переходити на стандарти НАТО. Після 2022 року рівень підтримки з боку Альянсу ще більше зріс. Це означає, що за фактом Україна значно просунулась у напрямі сумісності зі збройними силами держав-членів, навіть якщо формального рішення про членство ще немає. Тому для нашої держави досвід інших країн, розглянутих у цьому розділі, є не просто історичним матеріалом, а важливим джерелом практичних уроків.

Узагальнюючи викладене у розділі, можна зробити кілька ключових висновків:

По-перше, політика розширення НАТО у 2001–2025 роках не була механічним процесом «додавання» нових членів. У кожному випадку вона залежала від поєднання внутрішніх реформ, позиції чинних держав-членів, зовнішніх загроз та регіональної ситуації.

По-друге, розширення посилило безпеку багатьох країн та збільшило простір, де діють спільні правила, але одночасно стало одним із джерел напруженості у відносинах з Росією.

По-третє, балканський вектор показав, що Альянс здатен діяти гнучко, якщо усвідомлює стратегічну важливість регіону, проте консенсусний механізм може як допомагати, так і блокувати рішення.

По-четверте, випадок України та Грузії демонструє межі політики «відкритих дверей». Формально вона залишається чинною, але реальні рішення залежать від готовності держав-членів взяти на себе нові зобов'язання в умовах відкритих конфліктів. Це створює ситуацію, коли країни можуть бути дуже близькими партнерами НАТО, але ще довго залишатися поза формальним членством. Для України це означає, що подальший курс на інтеграцію до Альянсу потребує не тільки продовження реформ, а й активної роботи з формуванням підтримки серед союзників та зміцненням власної стійкості до зовнішнього тиску.

Таким чином, цей розділ дозволяє побачити, як політика розширення НАТО виглядала «на практиці» в різних регіонах, і створює основу для аналізу

її сучасних викликів і можливих сценаріїв подальшого розвитку, що стане предметом наступного розділу роботи.

РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗШИРЕННЯ НАТО

Політика «відкритих дверей» НАТО, яка у попередні десятиліття була одним з основних інструментів стабілізації та демократичних змін у Європі, сьогодні набрала зовсім іншого значення. Якщо після завершення холодної війни розширення Альянсу сприймалося як логічний і відносно спокійний процес приєднання нових демократичних держав, то тепер майже кожне рішення у цій сфері пов'язане з гострими дискусіями, підвищеною увагою суспільства та реальними ризиками для безпеки. Особливо це стосується країн, які розташовані близько до зон воєнних дій або мають напружені й конфліктні відносини з Російською Федерацією. Саме тут питання розширення перестає бути технічним і перетворюється на випробування для всього Альянсу.

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України у 2022 році стала крайнім проявом цієї напруги. Вона не тільки зруйнувала залишки довіри у відносинах між Росією та Заходом, а й прямо зачепила тему розширення НАТО. Одним з неофіційних завдань цієї агресії було зупинити подальше зближення України з Альянсом і надіслати сигнал іншим державам, що курс на членство може обійтися надзвичайно дорого. Росія намагалася показати, що готова застосовувати військову силу, щоб не допустити подальшого розширення НАТО на схід. У результаті питання розширення вийшло за межі внутрішніх процедур Альянсу і перетворилося на частину широкого протистояння між Росією та західними державами.

Водночас наслідки цієї агресії виявилися для Росії протилежними до очікуваних. Замість того щоб зупинити процес розширення, вона сприяла тому, що до НАТО вступили Фінляндія та Швеція – держави, які тривалий час зберігали політику військової позаблоковості. Для їхніх суспільств стало очевидно, що в умовах повномасштабної війни в Європі найнадійнішим захистом є не нейтралітет, а членство в системі колективної оборони. Вступ цих двох країн помітно змінив ситуацію у Північній Європі: посилилася присутність НАТО в регіоні Балтійського моря, а спільний сухопутний кордон Альянсу з

Росією суттєво зріс. Одночасно це стало наочним підтвердженням того, що політика «відкритих дверей» не є просто декларацією, а може реалізовуватися на практиці, якщо серед союзників є широка політична згода.

Разом із тим події 2022–2024 років показали і слабкі сторони політики розширення. Зовнішні проблеми пов'язані насамперед із тим, що Росія відкрито сприймає подальший рух НАТО на схід як загрозу своїм інтересам і використовує для протидії весь доступний набір засобів: від військового тиску та погроз до кібератак, дезінформації та спроб впливу на політичні процеси в окремих державах. До цього додаються загальні зміни у міжнародній обстановці: посилення ролі Китаю, часті кризи на Близькому Сході, нестабільність у Чорноморському регіоні. У такій ситуації союзники вимушені набагато обережніше підходити до рішень про прийняття нових членів, адже кожен крок у бік розширення може мати наслідки не тільки для Європи, а й для ширшого міжнародного середовища.

Серйозні труднощі виникають і всередині самого НАТО. Держави-члени по-різному оцінюють рівень загрози з боку Росії, мають різний історичний досвід, економічні можливості та політичні традиції. Для країн Східної Європи питання розширення за рахунок України й Грузії є, по суті, питанням власної безпеки і майбутнього регіону. Для деяких західноєвропейських союзників пріоритетом можуть бути інші напрями, наприклад ситуація в Середземномор'ї чи на Близькому Сході. Частина держав виступає за максимально швидке зближення України з НАТО, вважаючи, що це зміцнить стабільність у Європі на тривалий час. Інші побоюються, що формальне членство України або Грузії, особливо поки триває війна чи зберігаються «заморожені» конфлікти, може поставити Альянс перед ризиком прямого зіткнення з Росією. На ці дискусії накладаються й додаткові фактори: коливання громадської думки, економічні труднощі, суперечки щодо рівня оборонних витрат і час від часу – використання окремими урядами права вето з внутрішньополітичних причин.

Особливе місце в цих дискусіях займають саме Україна та Грузія. Обидві країни вже багато років відкрито заявляють про бажання вступити до НАТО і

розглядають це як стратегічну мету своєї зовнішньої політики. Обидві проводять реформи у сферах безпеки й оборони, беруть участь у програмах Альянсу, намагаються наблизити свої стандарти до натівських. У випадку України ці процеси значно прискорилися після 2014 року, а з 2022 року набули екзистенційного характеру, оскільки йдеться про виживання держави в умовах повномасштабної війни. Водночас саме війна ускладнює ухвалення політичного рішення про членство: з одного боку, Україна гостро потребує реальних гарантій безпеки; з іншого – союзники остерігаються, що поширення дії Статті 5 на країну, де тривають бойові дії, може втягнути весь Альянс у прямий конфлікт з Росією.

У такій складній обстановці логічно постає питання: яким буде подальший розвиток політики «відкритих дверей» у найближчі роки? Чи збережеться готовність НАТО приймати нових членів, якщо це пов'язано з високими ризиками? Чи обмежиться Альянс лише поглибленням практичної співпраці без формального членства? Чи можуть бути створені проміжні формати безпекових гарантій для таких держав, як Україна і Грузія, наприклад у вигляді довгострокових двосторонніх угод, розширених програм допомоги або спеціальних режимів участі в плануванні оборони? Відповіді на ці запитання залежать не тільки від внутрішніх дискусій усередині НАТО, а й від того, як розгортатиметься війна проти України, як змінюватиметься внутрішня ситуація в Росії, а також від позиції інших важливих акторів – зокрема США, ЄС, Китаю.

У цьому розділі буде зроблено спробу комплексно розглянути основні виклики, що впливають на майбутнє розширення НАТО, та окреслити можливі варіанти подальшого розвитку подій. У підрозділі 3.1 увага зосереджуватиметься на тому, як Російська Федерація реагує на розширення Альянсу та якими засобами вона намагається перешкодити подальшій інтеграції України, Грузії та інших сусідів до євроатлантичної спільноти. У підрозділі 3.2 будуть проаналізовані внутрішні суперечності між союзниками, пов'язані з різним баченням загроз, розподілом відповідальності та готовністю приймати нових членів. Нарешті, у підрозділі 3.3 буде запропоновано кілька можливих сценаріїв

того, як може розвиватися політика розширення НАТО у середньостроковій перспективі з урахуванням інтересів України та інших країн-аспірантів. Це дозволить краще зрозуміти, за яких умов політика «відкритих дверей» залишатиметься реальною, а не лише формальною, та яку роль у цьому процесі може відіграти Україна.

3.1. Реакція Російської Федерації та протидія розширенню

Щоб зрозуміти, як Російська Федерація намагається зупинити розширення НАТО, важливо бачити, що її дії не є просто миттєвою відповіддю на окремі рішення Альянсу. Йдеться про довготривалу політику, спрямовану на перегляд існуючого порядку в Європі та повернення собі особливого статусу на пострадянському просторі. Москва прагне відновити контроль над сусідніми державами й обмежити їхню можливість самостійно обирати зовнішньополітичний курс. Для цього вона використовує цілу систему засобів: від військової сили до економічного тиску та інформаційних операцій [87, с. 20]. Таким чином, протидія розширенню НАТО є не окремим епізодом, а важливою частиною загальної стратегії Росії у сфері безпеки.

Росія послідовно формує комплексну стратегію, яка поєднує кілька напрямів. З одного боку, це використання класичних інструментів сили: модернізовані збройні сили, ракетні системи, присутність флоту в ключових регіонах, погрози застосування ядерної зброї. З іншого боку, активно застосовуються так звані гібридні методи: дезінформація, кібератаки, підтримка політичних сил, які виступають проти НАТО, а також провокування конфліктів у державах, що прагнуть до євроатлантичної інтеграції. Важливо, що всі ці елементи не існують окремо, а доповнюють один одного і використовуються залежно від ситуації.

Еволюція відносин РФ–НАТО та доктринальні засади протидії

Розвиток відносин між Росією та НАТО у XXI столітті можна описати як поступовий перехід від обережного співробітництва до відкритої конфронтації. На початку 2000-х років ще зберігалися спроби налагодити «прагматичний діалог»: у 2002 році було створено Раду Росія–НАТО, яка мала стати

майданчиком для обговорення спільних викликів. Проте вже тоді в Москві з недовірою ставилися до подальшого розширення Альянсу. Приєднання країн Балтії у 2004 році сприймалося російським керівництвом як серйозне порушення їхніх безпекових інтересів, хоча формально ці держави мали повне право обирати власні союзи.

Позиція Росії щодо НАТО поступово жорсткішала. Кілька ключових моментів показують, як ця жорстка лінія була оформлена на офіційному рівні. Мюнхенська промова В. Путіна у 2007 році стала відкритим сигналом, що Кремль відкидає чинну систему безпеки, яка склалася після холодної війни, і не приймає роль США та НАТО як провідних гравців. Бухарестський саміт 2008 року, де Україна і Грузія отримали політичну обіцянку майбутнього членства, у Москві був сприйнятий як перетин умовної «червоної лінії». Війна проти Грузії у серпні 2008 року стала першим прикладом того, як Росія готова застосовувати військову силу, щоб зірвати перспективи вступу сусідньої держави до НАТО.

Подальші події лише підсилювали цю тенденцію. Агресія проти України у 2014 році – анексія Криму та розпалювання війни на Донбасі – стала кроком до відкритого перегляду кордонів у Європі. Як зазначає український дослідник Г. Перепелиця, мета Росії полягає не лише в тиску на окремі уряди, а в руйнуванні державності тих сусідів, які обрали європейський та євроатлантичний курс розвитку [59, с. 200]. Ультимативні вимоги Росії наприкінці 2021 року, зокрема вимога «повернути НАТО до кордонів 1997 року», а також повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році стали логічним продовженням цієї політики. Таким чином, конфронтація з НАТО не є для Кремля випадковим епізодом, а свідомо обраним напрямом.

Ідеологічна основа цієї політики також чітко проглядається. У російському офіційному дискурсі широко використовуються поняття «багатополярного світу», «особливої зони інтересів» на пострадянському просторі та «цивілізаційної місії Русского мира» [87, с. 25]. Усе це має обґрунтувати претензії на особливу роль Росії та її право впливати на вибір зовнішньої політики сусідніх країн. Ці ідеї закріплені в офіційних документах: у

Воєнній доктрині 2014 року розширення НАТО прямо називається однією з головних зовнішніх військових небезпек [51, ст. 12], а в Стратегії національної безпеки 2021 року Альянс фактично названо головною загрозою безпеці РФ [52, п. 25]. Це означає, що протидія НАТО є не тимчасовою реакцією, а закладена у базові документи державної політики.

Військовий інструментарій: стратегія A2/AD та обмеженої війни

Щоб підкріпити свою політику реальними можливостями впливу на ситуацію в регіоні, Росія вкладає значні ресурси у модернізацію збройних сил і створення так званих зон обмеженого доступу для сил НАТО. У військовій літературі це позначається аббревіатурою A2/AD (anti-access/area denial), тобто створення умов, коли противнику важко або майже неможливо діяти в певному регіоні. Мета таких дій – зробити розгортання сил Альянсу в кризовій ситуації максимально повільним і ризикованим, а отже ускладнити прийняття рішень про допомогу союзникам [86, с. 8].

Ця стратегія спирається на поєднання різних військових засобів. Серед них – багаторівневі системи протиповітряної оборони (наприклад, С-400), берегові ракетні комплекси «Бастіон», оперативно-тактичні ракетні комплекси «Іскандер-М», крилаті ракети «Калібр», а також сучасні засоби радіоелектронної боротьби. Вони дозволяють Росії одночасно впливати на повітряний, морський та сухопутний простір, створюючи для НАТО серйозні обмеження.

Особливо показовими є два регіони, де така стратегія реалізована найбільш послідовно. Перший – Калінінградський ексклав, який перетворено на сильно мілітаризований район [70, с. 15]. Розміщення там систем С-400 та «Іскандер-М» створює загрозу для польського та балтійського повітряного простору й ускладнює швидке перекидання військ через Сувалкський коридор [71, с. 25]. Другий – Кримський півострів, який після анексії у 2014 році також був насичений сучасними системами ППО та ракетами морського базування [98, с. 50]. Посилення Чорноморського флоту носіями ракет «Калібр» дає Росії можливість впливати на всю акваторію Чорного моря та створювати загрозу для південного флангу НАТО [21].

Усе це дозволяє Росії в разі кризової ситуації спробувати швидко створити «нову реальність» на місці – захопити певну територію або змінити баланс сил – до того, як Альянс встигне відреагувати. Іншими словами, Москва розраховує, що поєднання швидких обмежених операцій та А2/АД ускладнить для НАТО ухвалення рішень, а місцями – змусить змиритися з уже зробленими кроками [87, с. 50].

Ядерний шантаж та логіка «ескалації заради деескалації»

Важливою складовою політики стримування НАТО з боку Росії залишається ядерний чинник, насамперед нестратегічна ядерна зброя. Російські офіційні документи свідомо залишають нечітким поріг її можливого застосування, щоб створити для противника стан невизначеності. Воєнна доктрина РФ дозволяє використання ядерної зброї у випадку, коли звичайна (конвенційна) агресія «ставить під загрозу саме існування держави» [51, ст. 27]. Це формулювання дає широке поле для інтерпретацій.

У західних дослідженнях часто згадується так звана концепція «ескалації заради деескалації» [48, с. 150]. Її суть полягає в тому, що Росія теоретично може використати обмежений ядерний удар у разі, якщо програє звичайну війну. Такий удар має не стільки військову, скільки політичну мету: налякати противника, посіяти паніку, викликати суперечки всередині НАТО та змусити союзників піти на поступки і погодитися на переговори на умовах Москви [90, с. 15–18]. Постійна ядерна риторика російського керівництва, згадування можливості застосування ядерної зброї у контексті війни проти України є елементом такого шантажу і має на меті, серед іншого, стримати НАТО від більш рішучої підтримки України та заблокувати її шлях до членства.

Гібридний інструментарій: підрив зсередини та «заморожені конфлікти»

Паралельно з використанням воєнної сили Росія широко застосовує інструменти так званої гібридної війни. Йдеться про поєднання різних невійськових методів тиску: інформаційні кампанії, економічні важелі, кібератаки, підтримка підконтрольних політичних сил у інших країнах, корумпування частини політичних та економічних еліт [79, с. 50; 107, с. 80]. Мета

такої діяльності – знайти слабкі місця в інших державах, посилити їхні внутрішні проблеми та знизити готовність суспільства й політиків протистояти зовнішньому тиску [32].

Показовим прикладом є використання енергетики як засобу тиску. Тривала залежність низки європейських країн від російського газу дозволяла Кремлю впливати на їхню зовнішню політику. Проєкт «Північний потік-2» був не лише економічним, а й політичним інструментом, покликаним посилити залежність Німеччини та інших країн від російського газу й одночасно зменшити роль України як транзитної держави [103, с. 300]. Це створювало додаткові важелі впливу на рішення окремих урядів щодо санкцій та підтримки України.

Ще один важливий напрям – дезінформація та пропаганда. Через контрольовані ЗМІ, інтернет-платформи та соціальні мережі РФ поширює наративи, що дискредитують НАТО, підривають довіру до демократичних інститутів та підсилюють розкол у суспільствах країн-членів і партнерів Альянсу. У низці держав, зокрема в країнах Західної Європи, Росія підтримує політичні сили, які виступають проти розширення НАТО або взагалі ставлять під сумнів необхідність членства в ньому.

Одним із найефективніших засобів блокування вступу нових держав до НАТО є створення й підтримка так званих «заморожених конфліктів». Йдеться про ситуації, коли частина території країни фактично окупована або контрольована підконтрольними Росії формуваннями, як це сталося у Придністров'ї, Абхазії, Південній Осетії, на Донбасі та в Криму [97, с. 20]. У таких умовах країна не відповідає стандартним критеріям безпеки, які НАТО зазвичай висуває до кандидатів. Для Альянсу постає складне питання: як надавати гарантії колективної оборони державі, на території якої вже триває конфлікт і де є ризик прямого зіткнення з Росією. Таким чином, «заморожені конфлікти» фактично стають інструментом блокування євроатлантичної інтеграції, навіть якщо це прямо не проголошується.

Стратегічний парадокс: тактичні успіхи та глибокий провал

Якщо оцінювати ефективність стратегії протидії розширенню НАТО з боку Росії, можна побачити певний парадокс. З одного боку, у період із 2008 до 2021 року Москва досягла низки тактичних цілей. Зокрема, їй вдалося заблокувати надання Плану дій щодо членства Україні та Грузії, підтримувати невизначеність навколо їхньої перспективи та через «заморожені конфлікти» ускладнити їхній рух до Альянсу.

З іншого боку, повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році, яке мало закріпити ці успіхи й остаточно зупинити подальше розширення НАТО, призвело до протилежного результату. По-перше, саме ця агресія стала головним стимулом для вступу до Альянсу Фінляндії та Швеції. У підсумку кордон НАТО з Росією збільшився, а позиції Альянсу в Балтійському регіоні суттєво посилюються [73, с. 12]. По-друге, усередині НАТО відбулося відновлення єдності й повернення до базового принципу колективної оборони як головного завдання організації. Росія була офіційно визнана головною загрозою безпеці союзників, а низка держав різко збільшила оборонні бюджети та посилила військову присутність на східному фланзі.

Таким чином, російська стратегія протидії розширенню НАТО принесла їй часткові короткострокові вигоди, але водночас призвела до серйозних довгострокових втрат. Альянс став більш згуртованим, його військова присутність наблизилася до російських кордонів, а Україна отримала безпрецедентний рівень підтримки. Для майбутньої політики «відкритих дверей» це означає, що, попри всі ризики й труднощі, спроби силового блокування розширення можуть зрештою мати зворотний ефект.

Підсумовуючи аналіз, можна сказати, що протидія розширенню НАТО є для Російської Федерації не випадковою реакцією, а частиною довготривалої державної політики. Москва намагається зберегти за собою особливу роль у регіоні та не допустити, щоб її сусіди вільно обирали шлях до євроатлантичної інтеграції. Для цього вона використовує весь доступний набір інструментів – від офіційних доктрин і публічних заяв до реального застосування військової сили. Війни проти Грузії та України стали найяскравішими прикладами того, як Росія

готова переходити від політичного тиску до збройної агресії, коли вважає, що її інтересам загрожує зближення сусідніх держав із НАТО.

Еволюція російської риторики щодо розширення НАТО демонструє поступову радикалізацію офіційної позиції Кремля. Якщо на початку 2000-х років Москва обмежувалася дипломатичними протестами та спробами домовитися про «червоні лінії», то після 2008 року почала застосовувати більш агресивні інструменти впливу. Війна проти Грузії у серпні 2008 року стала першим прикладом використання військової сили для блокування євроатлантичних прагнень пострадянських держав.

Анексія Криму та початок війни на Донбасі у 2014 році ознаменували новий етап російської стратегії. Кремль перейшов від тактики відлякування до створення «заморожених конфліктів» як інструменту блокування інтеграції. Наявність невирішеного територіального конфлікту традиційно розглядалася як перешкода для членства в НАТО, хоча формально Альянс ніколи не встановлював такої вимоги. Ця стратегія «заморожування» була застосована раніше в Грузії (Абхазія, Південна Осетія) та Молдові (Придністров'я).

Повномасштабне вторгнення 2022 року стало кульмінацією російської стратегії протидії розширенню, проте його наслідки виявилися протилежними намірам Кремля. Замість зупинення євроатлантичної інтеграції України агресія призвела до: беспрецедентної консолідації Заходу; історичного рішення Фінляндії та Швеції про вступ до НАТО; рекордних обсягів військової допомоги Україні; посилення військової присутності НАТО на східному фланзі; офіційного визнання Росії загрозою у стратегічних документах Альянсу.

Російська пропаганда продовжує використовувати наратив про «загрозу НАТО» для внутрішньої легітимізації війни та мобілізації суспільної підтримки. Однак цей наратив дедалі більше суперечить реальності: саме російська агресія, а не розширення НАТО, стала причиною найбільшої безпекової кризи в Європі з часів Другої світової війни. Парадоксальним чином спроба Кремля запобігти розширенню Альянсу призвела до його найбільш значущого посилення за останні десятиліття.

Військовий вимір цієї стратегії проявляється в створенні цілих регіонів, де присутність сил Альянсу має бути максимально ускладнена. Калінінград і Крим перетворено на напівзакриті військові райони, насичені сучасними системами протиповітряної оборони та ракетною зброєю. Це дозволяє Росії чинити тиск на країни НАТО у Балтійському та Чорноморському регіонах і робити потенційні операції Альянсу в цих зонах набагато ризикованішими. Одночасно Москва активно використовує ядерну риторику, натякаючи на можливість застосування нестратегічної ядерної зброї. Такий шантаж має на меті не стільки реальне використання ядерних боєприпасів, скільки залякування союзників і посилення внутрішніх страхів у європейських суспільствах.

Не менш важливою є гібридна складова російської політики. Через енергетичну залежність, дезінформацію, кібератаки та підтримку дружніх політичних сил Росія намагається послабити єдність НАТО та зменшити готовність окремих держав-членів до підтримки подальшого розширення. «Заморожені конфлікти» стали одним із головних інструментів блокування євроатлантичних устремлінь сусідніх країн. Створюючи осередки нестабільності на їхній території, Росія одночасно тримає ці держави в зоні свого впливу і ставить під сумнів можливість поширення на них гарантій колективної оборони.

Разом із тим, повномасштабне вторгнення 2022 року показало й слабкі сторони такої стратегії. Намагання силою зупинити політику «відкритих дверей» призвело до протилежного результату: НАТО зміцнилося, розширилося за рахунок Фінляндії та Швеції та повернулося до пріоритету колективної оборони. Багато західних держав переглянули свої підходи до Росії, різко збільшили оборонні бюджети й посилили увагу до безпеки східного флангу. Для України це означає, що хоча Росії певний час вдавалося гальмувати рух до членства в НАТО, у стратегічній перспективі її дії сприяли зміцненню самого Альянсу та посиленню підтримки нашої держави. Цей парадоксальний результат є важливим для розуміння того, у яких умовах політика стримування розширення може дати зворотний ефект і створити нові можливості для країн, що прагнуть до НАТО.

3.2. Внутрішні суперечності серед держав-членів Альянсу

Процес розширення НАТО гальмується не лише зовнішнім тиском з боку Російської Федерації, але й низкою внутрішніх проблем всередині самого Альянсу. Йдеться не про розкол або кризу існування НАТО, а про те, що в межах такої великої організації неминуче виникають різні підходи, інтереси та пріоритети. Саме ці відмінності часто ускладнюють вироблення єдиної позиції щодо прийняття нових членів, особливо якщо йдеться про країни, які перебувають у зоні військового ризику.

До головних внутрішніх викликів можна віднести:

- різне бачення загроз і різний історичний досвід держав-членів;
- особливості механізму консенсусу, що дозволяє окремим країнам блокувати рішення всього Альянсу;
- постійні суперечки навколо справедливого розподілу оборонних витрат між союзниками;
- складну «дилему Статті 5», яка виникає у випадку країн, що вже перебувають у стані війни.

Розбіжності у сприйнятті загроз та «стратегічних культурах»

Хоча НАТО офіційно виступає єдиним блоком, на практиці держави-члени по-різному оцінюють, звідки надходить головна небезпека. Це пов'язано з їхнім географічним розташуванням, історичним досвідом та внутрішньою політикою. У науковій літературі це інколи описують як умовний поділ на «Схід» і «Південь» [100, с. 50].

Для країн Східного флангу НАТО (Польща, Литва, Латвія, Естонія та інші держави, які межують з РФ або країнами, що входили до радянської сфери впливу) головною загрозою традиційно є саме Російська Федерація. Їхній історичний досвід ХХ ст., пов'язаний із окупацією, репресіями та примусовою інтеграцією до радянського блоку, формує дуже чутливе ставлення до будьяких ознак російського тиску [13]. Для цих держав важливо, щоб НАТО зосереджувалося насамперед на питаннях колективної оборони, посиленні

військової присутності на східному фланзі, розгортанні сил швидкого реагування, а також на чітких сигналах стримування Москви.

Натомість країни Південного флангу (Іспанія, Італія, Греція та інші держави Середземноморського регіону) традиційно більше уваги приділяють іншим загрозам: нестабільності на Близькому Сході та в Північній Африці, тероризму, неконтрольованій міграції, кризам у Середземномор'ї [100, с. 55]. Для них ключовими є морська безпека, контроль над міграційними потоками, співпраця з південними сусідами у сфері безпеки. У результаті ці країни очікують, що НАТО приділятиме більше ресурсів саме цим напрямом.

На відмінності у сприйнятті загроз накладаються й різні підходи до зовнішньої політики в окремих країнах. Жорстка та послідовно критична позиція Польщі щодо РФ різко контрастувала з більш обережним підходом Німеччини, яка довгий час намагалася будувати свої відносини з Росією через діалог, економічну співпрацю та концепцію «змін через торгівлю» (спадщина *Ostpolitik*) [105, с. 15]. Франція, у свою чергу, активно просувала ідею «стратегічної автономії» Європейського Союзу, тобто більшої самостійності ЄС у питаннях безпеки й оборони, що інколи сприймалося як певна дистанція від США.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало сильним шоком, який суттєво зблизив позиції союзників. Німеччина оголосила про «переломний момент» (*Zeitenwende*) у своїй політиці, суттєво збільшила оборонні витрати та переосмислила ставлення до Росії [16]. На Мадридському саміті 2022 року Росію офіційно визнали головною загрозою для євроатлантичної безпеки [28]. Разом з тим, навіть після такого перегляду політики, відмінності у пріоритетах і підходах не зникли повністю. Частина держав прагне максимально жорсткої лінії щодо РФ, інші виступають за поєднання стримування з елементами діалогу. Це відображається і в обговореннях щодо подальшого розширення Альянсу.

Механізм консенсусу та «білатералізація» рішень: приклади Угорщини та Туреччини

Важливою особливістю НАТО є те, що всі ключові рішення ухвалюються на основі консенсусу. Це означає, що формально кожна країна-член має право не погодитися з рішенням, і без її згоди воно не буде ухвалене. Такий підхід покликаний забезпечити рівність держав незалежно від їхнього розміру. Проте на практиці це створює ситуацію, коли одна держава може заблокувати важливі рішення для всіх інших.

У сучасних умовах ця «вразливість» механізму консенсусу дедалі частіше використовується окремими державами як важіль для досягнення власних цілей. У наукових дослідженнях це інколи називають «білатералізацією» політики НАТО [63, с. 15]. Суть полягає в тому, що загальноальянсові рішення фактично стають заручниками двосторонніх суперечок між окремими країнами.

Показовим є приклад Угорщини. Починаючи з 2017 року уряд В. Орбана послідовно блокує засідання Комісії Україна–НАТО на міністерському рівні, пояснюючи це незгодою з українським законом про освіту та захистом прав угорської меншини [89, с. 5]. Формально йдеться про питання мови навчання, однак низка дослідників вказує, що це лише привід для ширшої політики, яка часто збігається з інтересами Москви [106, с. 8]. Угорщина підтримує тісні енергетичні та політичні зв'язки з РФ, а блокування співпраці України з НАТО підриває єдність Альянсу у питанні підтримки нашої держави. Навіть після створення у 2023 році Ради Україна–НАТО (РУН) Угорщина продовжує використовувати своє право вето, щоб затримувати або ускладнювати ухвалення окремих рішень.

Другий важливий приклад – Туреччина та її позиція щодо вступу Швеції. Після подання заявок Фінляндією та Швецією Туреччина тривалий час відмовлялася ратифікувати протокол про вступ Швеції, звинувачуючи її у недостатній жорсткості щодо курдських організацій, які Анкара вважає терористичними (зокрема Робітничої партії Курдистану – РКК) [72; 92]. У Мадриді було підписано тристоронній меморандум, який мав зняти частину турецьких претензій, але процес затягнувся. Аналіз показує, що Туреччина використала ситуацію не лише для вирішення питань безпеки, а й як інструмент

тиску на США з метою досягнення домовленостей щодо постачання та модернізації винищувачів F-16 [78, с. 5]. Коли політичні домовленості щодо F-16 були досягнуті, турецький парламент оперативно ратифікував вступ Швеції до НАТО.

Такі приклади демонструють, що принцип консенсусу, який історично був гарантією рівноправності союзників, у нових умовах може перетворюватися на інструмент політичного шантажу. Це не лише сповільнює прийняття рішень, а й підриває довіру між державами-членами, адже союзники починають побоюватися, що будь-яке стратегічно важливе рішення може бути заблоковано з міркувань внутрішньої політики окремої країни.

Розподіл оборонного навантаження та дискусія про «стратегічну автономію» ЄС

Ще одним джерелом напруженості всередині НАТО є питання справедливого розподілу оборонних витрат між союзниками. Упродовж багатьох років Сполучені Штати регулярно наголошували, що європейські країни витрачають замало на оборону, перекладаючи основний тягар на США. Зобов'язання спрямовувати на оборону не менше 2% ВВП стало символом цієї дискусії [45]. Після 2014 року, а особливо після 2022 року, багато європейських держав суттєво збільшили свої оборонні бюджети, але дисбаланс усе ще залишається відчутним [87].

Проблема полягає не лише у самій цифрі 2%. Частина дослідників підкреслює, що цей показник відображає не стільки реальні можливості армії, скільки рівень витрат, тобто «внесок на вході» (input), а не кінцевий результат (output) [67, с. 3]. Іншими словами, дві країни можуть витрачати однаковий відсоток ВВП на оборону, але мати дуже різний рівень боєздатності та можливості участі у спільних операціях. Ця дискусія впливає і на питання розширення: частина союзників побоюється, що прийняття нових членів, особливо тих, які потребуватимуть додаткових гарантій безпеки, ще більше збільшить тиск на оборонні бюджети.

Паралельно в Європейському Союзі тривалий час велася дискусія про так звану «стратегічну автономію». Ідея полягає в тому, щоб ЄС міг діяти більш самостійно у сфері безпеки й оборони, не покладаючись повністю на США [80, с. 50]. Частина партнерів у НАТО сприймала це як ризик дублювання функцій і послаблення трансатлантичного зв'язку. Водночас сама Франція та деякі інші держави переконували, що сильніший європейський компонент лише посилить Альянс.

Повномасштабна війна в Україні суттєво змінила тон цих дискусій. Стало очевидно, що НАТО залишається основним гарантом «жорсткої» безпеки для Європи [80, с. 60]. Ідея стратегічної автономії поступово зміщується у бік створення сильнішого європейського «стовпа» всередині НАТО, а не паралельної структури. Це дає можливість частково зняти напругу між різними підходами, але не знімає базового питання про те, хто і скільки має вкладати у спільну оборону.

Дилема Статті 5 та інтеграція країн, що перебувають у стані війни

Найглибшим внутрішнім викликом для подальшого розширення НАТО є питання, як застосовувати Статтю 5 Вашингтонського договору у випадку держав, які вже перебувають у стані війни або мають тривалий збройний конфлікт на своїй території. Це особливо актуально для України. Стаття 5 передбачає, що напад на одного союзника розглядається як напад на всіх, і кожна країна-член має надати допомогу у відповідь. Саме ця норма є «наріжним каменем» НАТО [104, с. 100] і головною причиною, чому членство в Альянсі розглядається як найнадійніша гарантія безпеки.

У випадку України виникає складна дилема [76, с. 4–6]. Якщо країна, яка вже воює з ядерною державою, стає членом НАТО, Альянс опиняється перед вибором між двома крайніми варіантами. Перший варіант – повністю виконати зобов'язання за Статтею 5, тобто фактично вступити у війну на боці нового члена. Це означало б пряму військову конфронтацію з Росією з ризиком неконтрольованої ескалації, включно з ядерним виміром. Для багатьох держав-членів та їхніх суспільств такий сценарій є вкрай важко прийнятним.

Другий варіант – формально прийняти нову державу до Альянсу, але на практиці утриматися від повномасштабної відповіді на агресію, щоб уникнути війни з Росією. Однак у такому разі головний сенс Статті 5 буде зруйновано: якщо НАТО не реагує на напад на одного зі своїх членів, довіра до гарантій безпеки різко падає [76, с. 6]. Інші союзники почнуть сумніватися, чи справді Альянс захистить їх у разі загрози. Це ставить під сумнів сам сенс існування НАТО як оборонного союзу.

У результаті Альянс опиняється у своєрідній «пастці», яку свідомо намагається створити Росія: НАТО не може легко прийняти Україну, бо триває війна; але війна, серед іншого, підтримується саме для того, щоб заблокувати цей вступ [76, с. 7]. Подолання цієї дилеми потребує пошуку нових, не шаблонних рішень – наприклад, проміжних форматів безпекових гарантій, поетапного руху до членства, чіткіших умов, за яких Стаття 5 може застосовуватися до країн, що пережили або переживають конфлікт.

Таким чином, внутрішні суперечності в НАТО не заперечують його здатності діяти, але суттєво впливають на темп і форму подальшого розширення. Для України важливо розуміти ці обмеження, щоб реалістично оцінювати можливі сценарії інтеграції до Альянсу та шукати такі підходи, які будуть прийнятні для більшості союзників.

Проведений аналіз показує, що внутрішні суперечності всередині НАТО не зводяться до дрібних технічних розбіжностей. Вони мають глибокі історичні, політичні та економічні корені й безпосередньо впливають на те, як Альянс підходить до питання подальшого розширення. Різне бачення загроз, особливо між країнами Східного та Південного флангів, призводить до того, що союзники по-різному оцінюють пріоритетність російського фактору та значення східного напрямку. Для держав, розташованих ближче до РФ, розширення НАТО на Схід виглядає як життєво необхідний крок, тоді як для частини південних союзників це лише один із елементів ширшої повістки безпеки.

Принцип консенсусу, який історично забезпечував рівність усіх членів, у сучасних умовах перетворився на двосічний меч. З одного боку, він гарантує, що

жодна держава не буде «переголосована». З іншого – приклади Угорщини та Туреччини демонструють, як окремі уряди можуть використовувати право вето для досягнення власних цілей, не завжди пов'язаних із колективними інтересами Альянсу. Це підриває довіру між союзниками й створює враження, що важливі рішення можуть бути заблоковані через внутрішню політичну гру. Для країн-кандидатів, зокрема України, це означає, що на шляху до НАТО існують не лише формальні критерії реформ, а й політичні «фільтри», пов'язані з позицією окремих держав-членів.

Тривалі суперечки щодо розподілу оборонного навантаження та ролі ЄС у сфері безпеки також впливають на готовність НАТО розширюватися. Частина союзників побоюється, що прийняття нових членів, які потребують посиленних гарантій, ще більше ускладнить ситуацію з оборонними витратами. Паралельна дискусія про «стратегічну автономію» ЄС показує прагнення європейських держав бути більш самостійними, але водночас підтверджує, що без НАТО забезпечити оборону континенту наразі неможливо. Таким чином, майбутнє розширення Альянсу напряму залежить від того, чи зможуть союзники домовитися про чесні правила розподілу ресурсів і ролей.

Нарешті, «дилема Статті 5» щодо країн, які вже перебувають у стані війни, є найглибшим і найчутливішим внутрішнім викликом для НАТО. У випадку України вона проявляється особливо гостро: з одного боку, саме членство в Альянсі розглядається як найкраща гарантія безпеки; з іншого – союзники бояться, що це автоматично поставить їх у ситуацію прямого військового зіткнення з Росією. У результаті Росія фактично намагається «зв'язати руки» Альянсу, підтримуючи стан невизначеності та затягуючи війну. Для України це означає, що шлях до НАТО вимагатиме не лише виконання стандартів і реформ, а й пошуку таких формул безпекових гарантій, які зможуть зняти хоча б частину побоювань союзників.

Отже, внутрішні суперечності в НАТО не є ознакою розпаду чи слабкості, але вони суттєво уповільнюють прийняття рішень щодо розширення. Для країн-кандидатів важливо враховувати ці обмеження та будувати свою стратегію

інтеграції з розумінням реальних політичних процесів усередині Альянсу, а не лише спираючись на формальні декларації про політику «відкритих дверей».

Сполучені Штати Америки традиційно виступали рушійною силою розширення НАТО, проте їхня позиція зазнала суттєвої еволюції у XXI столітті. Адміністрація Джорджа Буша-молодшого активно просувала ідею членства України та Грузії, що призвело до Бухарестської декларації 2008 року. Однак адміністрації Обама та Байдена демонстрували більш обережний підхід, побоюючись прямої конфронтації з Росією.

За президентства Джо Байдена Вашингтон послідовно підтримував суверенітет України та надавав масштабну військову допомогу, проте утримувався від чіткого запрошення до НАТО. На саміті у Вільнюсі (2023) та Вашингтоні (2024) США виступили проти негайного запрошення України, наполягаючи на формулюванні про «незворотний шлях до членства» замість конкретних термінів. Американські дипломати обґрунтовують цю позицію необхідністю уникнення ескалації конфлікту з ядерною державою та потребою досягнення консенсусу всередині Альянсу.

Федеративна Республіка Німеччина є однією з найбільш обережних держав [89] щодо розширення НАТО на схід. У 2008 році канцлер Ангела Меркель разом із президентом Франції Ніколя Саркозі заблокувала надання ПДЧ Україні та Грузії, побоюючись негативної реакції Москви. Ця позиція зберігалася й за канцлерства Олафа Шольца, незважаючи на проголошення «Zeitenwende» (історичного перелому) після російського вторгнення.

Німецький підхід характеризується кількома особливостями. По-перше, історична пам'ять про Другу світову війну формує особливу чутливість до будь-яких дій, які можуть бути інтерпретовані як агресивні щодо Росії. По-друге, десятиліття економічної взаємозалежності з РФ, зокрема у енергетичній сфері (Північний потік), створили потужне бізнес-лобі, зацікавлене у нормалізації відносин. По-третє, коаліційна природа німецьких урядів ускладнює прийняття рішучих зовнішньополітичних рішень.

Водночас позиція Берліна не є статичною. Німеччина є другим за обсягом донором військової допомоги Україні після США та активно підтримує двосторонні безпекові угоди. Потенційна зміна уряду на користь ХДС/ХСС на чолі з Фрідріхом Мерцем може призвести до більш рішучої позиції, хоча питання членства України в НАТО залишається політично чутливим для будь-якої німецької адміністрації.

Французька Республіка продемонструвала найбільш різку зміну позиції серед великих європейських держав. У 2008 році президент Саркозі рішуче виступив проти розширення на Україну та Грузію. Однак президент Еммануель Макрон, особливо після 2022 року, став одним із найбільш активних прихильників [100] євроатлантичної інтеграції України.

Цей поворот відображає ширшу трансформацію французької зовнішньої політики. Париж традиційно прагнув побудувати архітектуру європейської безпеки «разом з Росією, а не проти неї». Повномасштабне вторгнення зруйнувало цю парадигму. Макрон еволюціонував від заяв про необхідність «не принижувати Росію» (червень 2022) до визнання того, що «поразка Росії є необхідною для безпеки Європи» (лютий 2024). Франція також підтримала розширення ЄС на Західні Балкани та Україну, скасувавши своє традиційне вето.

На Вільнюському саміті Франція виступила за конкретний план членства України, що контрастувало з більш обережною позицією США та Німеччини. Макрон також першим серед західних лідерів не виключив можливості направлення європейських військ до України, хоча ця ініціатива не отримала широкої підтримки союзників.

Угорщина за прем'єр-міністра Віктора Орбана стала найбільш проблематичним членом НАТО [82, 105] з точки зору політики розширення та підтримки України. Будапешт послідовно блокує або затримує рішення, спрямовані на зближення Києва з євроатлантичними структурами, посиляючись на права угорськомовної меншини в Закарпатті та критику угорської політики з боку українських чиновників.

Позиція Орбана має кілька вимірів. Ідеологічно він позиціонує себе як захисника «ілібералізму» та критикує західний консенсус щодо протидії Росії. Економічно Угорщина зберігає тісні зв'язки з Москвою, включаючи контракти на поставки газу та будівництво АЕС «Пакш-2» за російськими технологіями. Політично Орбан використовує вето в НАТО та ЄС як інструмент торгу для отримання поступок від Брюсселя та Вашингтона.

Угорщина затримала ратифікацію членства Швеції на понад рік [84, 67], що стало безпрецедентним випадком у новітній історії НАТО. Будапешт відкрито заявляє про небажання підтримати членство України та вимагає виключення з будь-яких ініціатив щодо військової допомоги Києву. Ця позиція ілюструє структурну вразливість механізму консенсусу НАТО перед обструкцією окремих членів.

Турецька Республіка займає особливе місце серед членів НАТО завдяки своєму геостратегічному положенню та амбівалентній позиції щодо багатьох питань безпеки. Президент Реджеп Таїп Ердоган підтримує членство України в Альянсі [111] – цю позицію він підтвердив на Вільнюському саміті. Водночас Анкара підтримує тісні відносини з Москвою, зокрема у сферах енергетики, туризму та оборонної промисловості (закупівля систем С-400).

Турецький підхід до розширення НАТО характеризується прагматизмом та готовністю використовувати процес ратифікації для досягнення власних цілей. Затримка членства Фінляндії та особливо Швеції була зумовлена не стратегічними запереченнями проти розширення як такого, а прагненням отримати поступки у питаннях боротьби з курдськими організаціями та модернізації турецьких ВПС. Цей досвід може бути повторений у майбутніх раундах розширення.

Країни Балтії (Естонія, Латвія, Литва) та Польща послідовно виступають найактивнішими прихильниками розширення НАТО та максимальної підтримки України. Їхня позиція зумовлена історичним досвідом радянської окупації, географічною близькістю до Росії та усвідомленням того, що безпека України безпосередньо впливає на їхню власну безпеку.

Ці країни неодноразово закликали до негайного запрошення України до НАТО, надання їй статусу основного союзника поза НАТО (MNNA) та зняття обмежень на використання західної зброї проти цілей на території РФ. Польща та країни Балтії також є лідерами за обсягом військової допомоги Україні відносно ВВП своїх країн та активно лобіюють посилення східного флангу НАТО.

Позиція Сполученого Королівства заслуговує на окрему увагу як одного з найбільш активних прихильників розширення НАТО та підтримки України. Лондон послідовно виступає за негайне запрошення України до Альянсу та є одним із найбільших донорів військової допомоги Києву. Британська стратегія ґрунтується на переконанні, що безпека Європи неподільна і що поразка України матиме катастрофічні наслідки для всієї євроатлантичної системи безпеки.

Канада також належить до групи активних прихильників розширення. Оттава командує багатонаціональною бойовою групою eFP у Латвії та є п'ятим за обсягом донором військової допомоги Україні. Канадська позиція визначається як історичними зв'язками з українською діаспорою (понад 1,4 мільйона канадців українського походження), так і стратегічним баченням ролі НАТО в забезпеченні міжнародного порядку, заснованого на правилах.

Італія та Іспанія займають проміжну позицію, підтримуючи Україну, але без ентузіазму щодо її негайного членства в НАТО. Обидві країни традиційно більш зосереджені на південному вимірі безпеки Альянсу (Середземномор'я, Північна Африка, Близький Схід) і побоюються, що надмірна концентрація на східному фланзі відволіче ресурси від інших пріоритетів. Водночас вони не блокують ініціативи на підтримку України та беруть участь у програмах допомоги.

Словаччина під керівництвом прем'єр-міністра Роберта Фіко приєдналася до Угорщини як «вето-гравець» у питаннях підтримки України. Братислава виступила проти військової допомоги Києву та критикує санкції проти Росії. Ця позиція відображає внутрішньополітичну динаміку та історичні зв'язки частини

словацького суспільства з Росією. Водночас Словаччина формально не блокує рішення НАТО і залишається у рамках союзницьких зобов'язань.

Аналіз позицій ключових членів НАТО виявляє глибокі розбіжності щодо стратегії розширення та підтримки України. Спектр позицій простягається від активної підтримки (Польща, країни Балтії, Велика Британія) через обережний оптимізм (Франція) до стриманого скептицизму (США, Німеччина) та відкритого обструкціонізму (Угорщина). Ця різноманітність позицій суттєво ускладнює досягнення консенсусу щодо подальшого розширення Альянсу та визначає необхідність пошуку альтернативних моделей безпекової інтеграції для України.

3.3. Сценарії еволюції політики розширення НАТО у середньостроковій перспективі

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується високим рівнем невизначеності та нестабільності. Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України у 2022 році стала каталізатором глибоких змін у європейській системі безпеки. Вона показала, що велика війна в Європі не є «неможливою», а політика «відкритих дверей» НАТО перетворилася з відносно технічного інструменту інтеграції та стабілізації на один із ключових елементів геополітичного протистояння. Те, що раніше розглядалося як логічне продовження процесу демократизації та розширення зони стабільності, сьогодні стикається з дуже серйозними викликами.

Як було показано у підрозділах 3.1 та 3.2, на подальший розвиток політики розширення НАТО впливають дві великі групи факторів. З одного боку, це активна протидія з боку Російської Федерації, яка використовує війну, ядерний шантаж, «заморожені» конфлікти та гібридні методи для блокування євроатлантичного курсу сусідніх держав [87; 83]. З іншого боку, це внутрішні обмеження самого Альянсу: різне бачення загроз серед союзників, уразливість механізму консенсусу до шантажу окремих держав і складна «дилема Статті 5» щодо країн, які вже перебувають у стані війни [76; 88].

Вступ Фінляндії та Швеції продемонстрував, що НАТО здатен діяти швидко й рішуче, коли серед союзників формується широкий консенсус, а потенційні ризики є більш-менш зрозумілими. Водночас ситуація з Україною та Грузією є набагато складнішою через наявність активних або тривалих конфліктів та окупованих територій. У таких умовах важко говорити про єдиний «прогноз» розвитку подій, тому доцільно використовувати підхід сценарного аналізу, який дозволяє описати кілька можливих, логічно послідовних варіантів еволюції політики розширення НАТО в середньостроковій перспективі (орієнтовно до 2030–2035 років) [99, с. 22].

Побудова таких сценаріїв базується на виділенні основних чинників, поєднання яких формуватиме майбутнє політики розширення. По-перше, вирішальним є результат і характер завершення російсько-української війни. Майбутня система безпеки Європи буде принципово різною залежно від того, чи завершиться війна перемогою України з відновленням більшої частини території, переходом конфлікту у затяжну фазу виснаження, «замороженням» за умовним «корейським сценарієм» чи нав'язуванням нашій державі несприятливих умов [85, с. 45]. Від цього безпосередньо залежить, чи вдасться бодай частково зняти «дилему Статті 5».

По-друге, велике значення має рівень єдності по обидва боки Атлантики та політичний курс Сполучених Штатів Америки. Саме США історично є головним гарантом безпеки в Європі та ключовим лідером НАТО. Зміна політичної лінії у Вашингтоні може призвести як до зміцнення ролі США в Європі та підтримки розширення, так і до часткового відходу від європейських справ та більш обережного ставлення до нових зобов'язань [85, с. 51]. У другому випадку ухвалення стратегічних рішень Альянсом істотно ускладниться.

По-третє, важливим чинником є внутрішня еволюція Російської Федерації. Якщо РФ зможе зберегти або наростити свій військовий потенціал і продовжити агресивну зовнішню політику, ризики ескалації у випадку розширення НАТО суттєво зростатимуть. Якщо ж Росія ослабне економічно,

політично та військово, може з'явитися так зване «вікно можливостей» для прийняття нових членів [96, с. 310].

По-четверте, важливою змінною є внутрішня стійкість та здатність самого НАТО до адаптації. Йдеться про те, чи вдасться союзникам зберегти єдність, обмежити деструктивну роль «вето-гравців» (як-от Угорщина), а за потреби - і частково оновити процедури ухвалення рішень [106, с. 15]. Від цього залежить, чи зможе Альянс ухвалювати нестандартні політичні рішення щодо таких країн, як Україна та Грузія.

Поєднання різних варіантів розвитку цих чинників дає можливість окреслити три базові сценарії еволюції політики розширення НАТО у середньостроковій перспективі.

Перший сценарій можна умовно назвати інерційним або сценарієм «довгої гри» без формального членства. Він спирається на продовження нинішніх тенденцій, коли НАТО поглиблює практичну співпрацю з Україною, але не ухвалює політичного рішення щодо її вступу у найближчі роки. Основою такого сценарію є перехід війни в Україні у фазу затяжного конфлікту або нестійкого припинення вогню без повноцінного мирного договору [85, с. 60]. Росія при цьому зберігає значну військову міць та агресивні наміри, а ризики великої ескалації залишаються високими. Для США, Німеччини, Франції та частини інших союзників головним пріоритетом у такій ситуації стає уникнення прямого військового зіткнення з РФ, і «дилема Статті 5» лишається невирішеною [76, с. 8].

У рамках цього сценарію НАТО формально продовжує підтверджувати політику «відкритих дверей», однак питання фактичного членства України та Грузії постійно відсувається на невизначене «потім». У заявах наголошується на праві кожної держави самостійно обирати союзницькі зобов'язання, але згадується й необхідність консенсусу та виконання умов, сформульованих у попередніх рішеннях Альянсу [31, п. 11]. Натомість у практичній площині НАТО переходить до максимально глибокої інтеграції України без формального членства.

У цьому варіанті особлива увага приділяється довгостроковим механізмам співпраці. Вони включають постійну військову підтримку та системне навчання українських військових через структуру «Допомога та навчання НАТО для України» (NSATU), спільний аналіз бойового досвіду та інтеграцію цього досвіду у навчальні програми й стандарти НАТО через Спільний центр аналізу, навчання та освіти (JATEC) у Польщі, а також поглиблення оборонно-промислової співпраці, включно з налагодженням виробництва окремих видів озброєнь на території України. У результаті Збройні Сили України поступово наближаються до такого стану, коли їхня взаємодія з військами країн-членів буде практично безшовною, а у майбутньому формальне рішення про вступ виглядатиме логічним завершенням вже існуючої практики.

Для Сполучених Штатів та низки західноєвропейських країн цей сценарій виступає своєрідним компромісом: він дає змогу зберігати підтримку України й одночасно обмежувати ризики прямої конфронтації з Росією. Країни східного флангу Альянсу, які виступають за якнайшвидше членство України, ймовірно сприйматимуть цей варіант як тимчасовий, але все ж кращий, ніж повна невизначеність. Для НАТО загалом така модель дає можливість уникати різких кроків і зберігати формальну єдність, але водночас залишає невирішеним питання «сірої зони» в Європі. Для України перевагою є збереження допомоги та наближення до стандартів НАТО, однак головна мета - отримання гарантій безпеки за Статтею 5 - залишається недосягнутою, а загроза з боку Росії зберігається [59, с. 250].

Другий сценарій можна визначити як сценарій стратегічної адаптації та прискореної інтеграції. Він є більш сприятливим як для НАТО, так і для України та інших країн регіону. Його реалізація можлива за умови, якщо у найближчі роки відбудеться поєднання кількох позитивних тенденцій. Йдеться про суттєві успіхи України на полі бою, які дозволять завершити активну фазу війни на прийнятних умовах; про помітне послаблення Російської Федерації внаслідок тривалих санкцій та військових втрат; а також про збереження сильної ролі США

у НАТО та готовність ключових союзників погодитися на нестандартні політичні рішення [88, с. 14; 65, с. 51].

У межах цього сценарію НАТО не обмежується поглибленням партнерства, а шукає шляхи реального подолання «дилеми Статті 5». Якщо війна завершиться чіткою перемогою України та звільненням більшості окупованих територій, можливий класичний шлях вступу: політичне запрошення та приєднання за відносно швидкою процедурою. Водночас у наукових і політичних дискусіях обговорюється й інший варіант, який ґрунтується на історичному досвіді приєднання Федеративної Республіки Німеччини до НАТО у 1955 році [88, с. 14]. У випадку України йдеться про те, щоб поєднати визнання її кордонів 1991 року із тимчасовим обмеженням дії гарантій колективної оборони лише сферою, що перебуває під фактичним контролем українського уряду на момент вступу [68, с. 10].

За такої моделі Україна вступає до НАТО як держава в міжнародно визнаних кордонах, однак у спеціальному протоколі фіксується, що Стаття 5 автоматично застосовується лише до деокупованих територій. Стосовно тимчасово окупованих регіонів робиться наголос на політичних і дипломатичних шляхах відновлення суверенітету. Це знімає головні побоювання більш обережних союзників щодо неминучого втягування НАТО у широкомасштабну війну з Росією, але одночасно надає Україні реальні гарантії безпеки хоча б на частині території. Для Росії таке рішення означало б втрату можливості блокувати євроатлантичну інтеграцію України за допомогою силового шантажу.

Паралельно в цьому сценарії відкриваються нові можливості для Грузії та Молдови за умови, що вони зможуть стабілізувати внутрішньополітичну ситуацію та повернутися до курсу на демократичні реформи. Ці країни також можуть отримати чіткіші перспективи членства, можливо з урахуванням особливостей їхніх «заморожених» конфліктів. Для НАТО такий сценарій у короткостроковому вимірі пов'язаний з ризиками загострення відносин з РФ, але у довгостроковій перспективі він дозволяє значною мірою стабілізувати

ситуацію у Східній Європі та ліквідувати «сіру зону», яка багато років підривала європейську безпеку [88, с. 21].

Для України цей сценарій є найбільш бажаним, оскільки забезпечує найвищий можливий рівень захисту і створює умови для довгострокового розвитку. Водночас суспільству доведеться прийняти непросту реальність: питання повної деокупації може бути розтягнуте в часі й вирішуватися переважно політичними методами. Для Грузії та Молдови такий розвиток подій відкриває шанс вийти з «сірої зони», якщо вони продемонструють внутрішню стійкість і продовжать реформи.

Третій сценарій є песимістичним і пов'язаний з фрагментацією безпеки та частковим паралічем НАТО. Його реалізація можлива у випадку, якщо збігатимуться кілька негативних факторів. Йдеться про різкий поворот політики США в бік ізоляціонізму й перегляду зобов'язань перед союзниками [85, с. 70], про несприятливий для України результат війни, який посилить скепсис щодо ефективності її підтримки, та про посилення впливу антизахідних або відверто проросійських сил у низці країн ЄС і НАТО, що робитиме механізм консенсусу дедалі менш працездатним [106, с. 22].

За такого сценарію НАТО формально продовжує існувати як організація, але поступово втрачає здатність ухвалювати важливі рішення. Політика «відкритих дверей» фактично заморожується, а питання членства України та Грузії відсувається у невизначене майбутнє. На тлі ослаблення довіри до Альянсу деякі країни починають робити ставку на власні збройні сили або регіональні формати співпраці. Посилюється роль окремих «міні-союзів», однак вони не можуть повністю замінити колективну оборону всього Альянсу. Спроби Європейського Союзу посилити власні оборонні спроможності наштовхуються на внутрішні суперечки та брак ресурсів [80, с. 55].

У цьому випадку Сполучені Штати поступово відходять від ролі головного гаранта європейської безпеки, частина західноєвропейських країн намагається домовлятися з Росією про нові «правила гри», нерідко жертвуючи інтересами своїх східних партнерів. Держави східного флангу НАТО

виявляються в найбільш небезпечному становищі й змушені різко нарощувати власні оборонні бюджети та милітаризувати політику безпеки. Для України, Грузії та Молдови такий розвиток подій практично означає залишитися сам на сам з агресивною Росією. Підтримка з боку Заходу у цьому випадку скорочується, а перспектива інтеграції до будь-яких надійних безпекових структур зникає. Це створює реальну загрозу самому існуванню цих держав як незалежних суб'єктів міжнародних відносин.

Хоча цей сценарій є найменш бажаним, повністю виключати його не можна. Він нагадує про те, що навіть сильні міжнародні інституції потребують постійної політичної підтримки та оновлення, інакше їхня ефективність може поступово знижуватися.

Ці побоювання матеріалізувалися у грудні 2025 року, коли адміністрація Трампа оприлюднила нову Стратегію національної безпеки США [121]. Документ містить безпрецедентно різку критику політики «відкритих дверей», проголошуючи курс на «припинення сприйняття та запобігання реальності НАТО як постійно розширюваного альянсу». Стратегія не визначає Росію як противника чи загрозу трансатлантичній безпеці (на відміну від попереднього документа 2022 року), натомість фокусується на «стратегічній стабільності» у відносинах з Москвою. Водночас документ містить жорстку критику європейських союзників за «нереалістичні очікування» щодо України та «відсутність справжніх мирних зусиль». Це означає, що гіпотетичний «песимістичний сценарій» фрагментації безпеки набув цілком реальних рис, створюючи принципово нові виклики для політики розширення НАТО та євроатлантичних перспектив України.

Детальніший аналіз сценарію стратегічної адаптації передбачає розгляд конкретних механізмів, через які може відбуватися поступова інтеграція України до НАТО. Ключовим елементом є так звана «модель ФРН» – можливість вступу країни з обмеженим застосуванням Статті 5 до частини території. Цей прецедент було створено у 1955 році, коли Західна Німеччина стала членом НАТО, але

гарантії колективної оборони не поширювалися на Західний Берлін та територію НДР.

Адаптація цієї моделі до українських реалій може передбачати кілька варіантів. Перший – членство з обмеженням гарантій Статті 5 територією, контрольованою українським урядом на момент вступу. Другий – поетапне розширення зони застосування гарантій по мірі деокупації. Третій – «умовне членство» з повними гарантіями, що набирають чинності після досягнення мирної угоди. Кожен з цих варіантів має свої переваги та недоліки з точки зору стримування агресора та внутрішньої політики союзників.

Сценарій фрагментації безпеки, попри свій песимістичний характер, потребує серйозного аналізу з огляду на можливі зміни у глобальній політиці. Потенційне повернення адміністрації, критичної до НАТО, у Сполучених Штатах створює ризики для трансатлантичної єдності. Історично США забезпечували основу безпекової архітектури Альянсу – як у політичному, так і у військовому вимірах. Послаблення американських зобов'язань може призвести до переоцінки європейськими союзниками своїх безпекових пріоритетів.

У такому сценарії можливе формування «концентричних кіл» безпеки в Європі. Внутрішнє коло могло б включати країни з найбільш розвиненими оборонними спроможностями та найтіснішими двосторонніми зв'язками (Велика Британія, Франція, Польща, країни Балтії). Зовнішнє коло об'єднувало б держави з більш обмеженими зобов'язаннями. Україна, Грузія та Молдова ризикували б опинитися поза обома колами, що суттєво погіршило б їхні безпекові перспективи.

Аналіз трьох описаних сценаріїв показує, що ключовою проблемою для подальшого розширення НАТО на Схід залишається «дилема Статті 5» у випадку України. Російська Федерація намагається використати цю вразливість, підтримуючи стан війни як інструмент блокування членства. Виникає замкнене коло, коли Україна не може вступити до НАТО через війну, а війна, своєю чергою, триває й посилюється саме тому, що Україна не має натівських гарантій [76, с. 11].

У такій ситуації важливо не лише говорити про загальні напрямки розвитку, а й шукати практичні моделі, які дозволять розірвати це замкнене коло. У фаховому середовищі часто згадують про довгострокові двосторонні угоди про безпеку з ключовими державами НАТО, що інколи називають «ізраїльським варіантом», а також про адаптований варіант вступу за аналогією з німецьким прецедентом [55, с. 80; 67; 98]. Двосторонні гарантії можуть відігравати важливу роль у зміцненні обороноздатності України, але вони не дають такого рівня зобов'язань, як Стаття 5, і значною мірою залежать від внутрішньополітичних змін у країнах-партнерах.

Модель, побудована за аналогією з вступом ФРН, хоча й складна політично, виглядає одним із небагатьох реалістичних варіантів, що дозволяють поєднати інтереси України та обережність союзників [88, с. 18–21]. Її суть полягає у тому, щоб надати Україні реальні гарантії безпеки хоча б на частині території, не втягуючи НАТО у неминучу повномасштабну війну з Росією.

У цьому контексті стратегія України щодо євроатлантичної інтеграції у середньостроковій перспективі має включати кілька взаємопов'язаних напрямів, але описувати їх доцільно не як теоретичну схему, а як практичні кроки. По-перше, у військовому вимірі пріоритетом є досягнення максимальної сумісності із збройними силами держав-членів НАТО, щоб фактична інтеграція випереджала формальне рішення про вступ. Використання таких структур, як NSATU та JATEC, має розглядатися не лише як отримання допомоги, а як спосіб довгострокового зближення оборонного планування, підготовки кадрів та озброєння [34, п. 12]. По-друге, у дипломатичному вимірі Україна має активно працювати над формуванням консенсусу серед союзників щодо можливості застосування адаптивних моделей вступу, пояснюючи їх переваги та намагаючись нейтралізувати вплив «вето-гравців» шляхом поєднання діалогу та тиску через інших партнерів [106, с. 25]. По-третє, у внутрішньополітичному вимірі збереження підтримки з боку суспільств країн НАТО безпосередньо залежить від успіхів України у реформуванні сектору безпеки та оборони, боротьбі з корупцією та зміцненні демократичних інститутів.

Лише поєднання цих зусиль дасть змогу наблизити реалізацію більш сприятливих сценаріїв, насамперед сценарію стратегічної адаптації, і мінімізувати ризик того, що ситуація розвиватиметься за найбільш небажаним песимістичним варіантом. У цьому сенсі майбутнє політики розширення НАТО стане не лише перевіркою здатності Альянсу адаптуватися до нових реалій, але й тестом для України на послідовність та стійкість у реалізації власного євроатлантичного курсу.

Висновки до Розділу III

Проведений у Розділі III аналіз проблем та перспектив подальшого розширення НАТО показав, що майбутнє політики «відкритих дверей» залежить від поєднання зовнішніх і внутрішніх чинників. Зовні головним викликом для розширення є протистояння з Російською Федерацією, яка намагається зберегти за собою право впливу на сусідні держави та не готова миритися з їхнім євроатлантичним курсом. Усередині самого Альянсу важливу роль відіграють процедурні обмеження, різне бачення загроз серед союзників і складні політичні компроміси. Динаміка розширення в найближчі роки залежатиме від того, наскільки НАТО зможе одночасно стримувати агресивну політику Росії та знаходити узгоджені рішення щодо країн-кандидатів, передусім України.

У підрозділі 3.1 було показано, що Російська Федерація розглядає вступ пострадянських держав до НАТО не просто як небажаний сценарій, а як загрозу своїй ролі в регіоні. Саме тому Москва використовує широкий набір засобів, щоб заблокувати цей процес. До них належать прямі військові дії проти Грузії та України, мілітаризація стратегічно важливих територій, таких як Крим та Калінінград, постійні ядерні погрози, а також різні гібридні інструменти - від «заморожених» конфліктів до енергетичного шантажу і дезінформації. Водночас дослідження показало певну суперечність у результатах цієї політики. Намагання силою зупинити розширення НАТО фактично призвело до зворотного результату: після повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році до Альянсу приєдналися Фінляндія та Швеція, а НАТО повернулося до пріоритету колективної оборони. Це свідчить про те, що Росії не вдалося досягти

своїх максимальних цілей, навіть якщо вона й надалі намагається використовувати війну як спосіб блокування вступу України.

У підрозділі 3.2 було розглянуто внутрішні проблеми, які також гальмують розширення. Хоча після 2022 року союзникам вдалося погодитися, що саме Росія є головною загрозою для євроатлантичної безпеки, механізм консенсусу залишається вразливим. Право вето дає можливість окремим державам використовувати важливі рішення Альянсу для вирішення власних двосторонніх питань, як це було у випадку з Угорщиною та Туреччиною. Це підриває довіру між союзниками і може затягувати ухвалення рішень навіть тоді, коли загальна політична воля існує. Окремою проблемою є «дилема Статті 5» у випадку України. Прийняття країни, яка перебуває у стані війни з ядерною державою, створює ризик прямого зіткнення НАТО з Росією. Водночас ситуація, коли держава формально є членом Альянсу, але не отримує повноцінного захисту, також руйнувала б довіру до самого принципу колективної оборони. Тому ця дилема стала однією з головних причин обережності союзників у питанні членства України.

Сценарний аналіз, проведений у підрозділі 3.3, дозволив окреслити можливі варіанти розвитку політики розширення у середньостроковій перспективі. Було показано, що подальший курс НАТО залежатиме насамперед від результату російсько-української війни, політичних рішень у Сполучених Штатах, внутрішньої стійкості Росії та здатності самого Альянсу зберігати єдність. Найбільш імовірним у нинішніх умовах виглядає інерційний сценарій, за якого НАТО поглиблює практичну співпрацю з Україною без швидкого переходу до формального членства. У такому випадку Україна отримує довгострокову військову допомогу, доступ до навчальних програм, спільне планування та інтеграцію свого бойового досвіду в стандарти НАТО. Фактично відбувається поступове зближення, яке робить Україну важливим партнером Альянсу. Однак за збереження цього сценарію головна проблема залишається невирішеною: існує «сіра зона» безпеки, у якій Україна не має прямих гарантій колективної оборони.

У роботі також було показано, що подолання стратегічного глухого кута, пов'язаного з «дилемою Статті 5», потребує нетрадиційних підходів. Одним із таких підходів, який обговорюється у дослідницькому середовищі, є адаптація досвіду вступу Федеративної Республіки Німеччини до НАТО у 1955 році. Ідея полягає в тому, щоб поєднати визнання України в її міжнародно визнаних кордонах із тимчасовим обмеженням дії гарантій колективної оборони на ту територію, яку уряд реально контролює на момент вступу. Такий варіант не позбавляє Україну права на відновлення територіальної цілісності, але дозволяє надати їй реальні гарантії безпеки там, де це технічно та політично можливо. Водночас він зменшує ризики неконтрольованої ескалації для союзників і може зняти частину їхніх застережень щодо членства України.

З урахуванням цього у Розділі III обґрунтовано, що для України найбільш доцільним є адаптивний підхід, який поєднує поступове використання можливостей інерційного сценарію з підготовкою умов для більш амбітних рішень у майбутньому. У військовому вимірі це означає максимальне поглиблення сумісності із збройними силами країн-членів НАТО, щоб з часом формальне членство стало логічним оформленням вже існуючої співпраці. У дипломатичному вимірі йдеться про активну роботу з ключовими союзниками над пошуком прийнятної моделі вступу, включно з варіантами, подібними до «моделі ФРН», а також про зменшення впливу тих держав, які блокують рішення з політичних мотивів. У внутрішньополітичному вимірі важливими залишаються реформи сектору безпеки, посилення верховенства права, боротьба з корупцією та зміцнення стійкості суспільства до зовнішнього тиску.

Отже, перспективи майбутнього розширення НАТО залежать не лише від рішень у Брюсселі, Вашингтоні чи Москві, але й від того, наскільки послідовною та проактивною буде сама Україна у реалізації свого євроатлантичного курсу. Для Альянсу ж питання розширення на Схід стає не тільки тестом на здатність адаптуватися до нових безпекових умов, а й перевіркою на готовність виконати власні заявлені принципи щодо права демократичних держав самостійно визначати свій зовнішньополітичний вибір.

ВИСНОВКИ

Комплексний аналіз проблеми розширення НАТО у першій чверті ХХІ ст. (2001–2025 рр.) дозволяє визначити ключові закономірності еволюції політики «відкритих дверей», її процедурні виклики та стратегічні наслідки для євроатлантичної безпеки. Узагальнені результати дослідження можна сформулювати у таких висновках:

1. Політика розширення НАТО у ХХІ столітті пройшла фундаментальну еволюцію, яка характеризується зміною стратегічних пріоритетів та критеріїв членства під впливом радикальних змін у безпековому середовищі. Ця еволюція відображає перехід Альянсу від оптимістичної ліберальної парадигми початку 2000-х років до жорсткої реалістичної логіки стримування, що стало прямим наслідком повернення великомасштабної війни в Європу.

На початку досліджуваного періоду (2001–2014 рр.) НАТО фокусувалося переважно на експедиційних операціях та управлінні кризами за межами своєї території (наприклад, ISAF в Афганістані). Конвенційна загроза з боку Росії вважалася мінімальною. Відповідно, критерії вступу для нових членів (хвилі 2004 та 2009 рр.) акцентували увагу на демократичних реформах та здатності брати участь у мобільних Силах реагування (NRF). Розширення розглядалося насамперед як інструмент стабілізації та консолідації демократії у Центрально-Східній Європі.

Однак цей підхід призвів до стратегічної недооцінки ревізійністських намірів Росії та формування структурних вразливостей на східному фланзі, зокрема у сфері важких озброєнь та логістики. Агресія РФ проти України у 2014 році стала поворотним моментом, який змусив Альянс здійснити стратегічний поворот та повернутися до своїх основних завдань – колективної оборони та стримування.

Повномасштабне вторгнення 2022 року остаточно закріпило цю зміну парадигми. Стратегічна концепція 2022 року визначила Росію як головну загрозу. Це означає, що для майбутніх членів ключовим критерієм де-факто стала не участь в експедиційних місіях, а здатність вести високоінтенсивні

бойові дії проти рівного за силою противника, забезпечувати національну стійкість (Resilience) та робити внесок у передову оборону (Forward Defense). Таким чином, політика розширення трансформувалася з інструменту постбіполярної стабілізації в ключовий механізм забезпечення безпеки в умовах системної конфронтації.

2. Стандартизована процедура вступу, заснована на Плані дій щодо членства (ПДЧ), виявилася ефективною у стабільних умовах, але зазнала кризи під тиском геополітичних викликів, що призвело до небезпечної стратегічної невизначеності. Механізм ПДЧ, запроваджений у 1999 році, успішно забезпечив структурований процес реформ для країн ЦСЄ та Західних Балкан, які приєдналися до Альянсу у 2004–2020 роках. Він дозволяв систематично моніторити прогрес та адаптувати національні системи до стандартів Альянсу.

Однак застосування цієї моделі до України та Грузії зіткнулося з фундаментальною проблемою: невідповідністю між технічними вимогами процесу та складними геополітичними реаліями, зокрема активною протидією з боку Росії. Бухарестський саміт 2008 року став кульмінацією цієї кризи. Рішення надати політичну обіцянку членства («ці країни стануть членами НАТО»), але водночас відмовити у ПДЧ через позицію окремих членів Альянсу, створило ситуацію глибокої стратегічної невизначеності.

Ця невизначеність призвела до формування «сірої зони» безпеки. Україна та Грузія залишилися без чіткого шляху до членства та без гарантій безпеки. Це було інтерпретовано Росією як слабкість та нерішучість Заходу і фактично заохотило її до агресивних дій у 2008, 2014 та 2022 роках. Бухарестська формула стала прикладом невдалого стратегічного компромісу, який мав катастрофічні наслідки для європейської безпеки.

Криза стандартної моделі змусила НАТО шукати більш гнучкі та адаптивні інструменти. Відбувся перехід до індивідуалізованих пакетів допомоги (SNGP для Грузії, CAP для України) та, зрештою, до революційного рішення про скасування вимоги ПДЧ для України на Вільнюському саміті 2023 року. Це свідчить про здатність Альянсу до процедурної адаптації, але також

виявляє фундаментальну проблему: практична інтеграція може суттєво випереджати політичне рішення про членство.

3. Ключовою інституційною вразливістю політики розширення НАТО є механізм ухвалення рішень консенсусом (CDM), який створює умови для «білатералізації» та політизації процесу вступу. Принцип консенсусу є наріжним каменем Альянсу, що гарантує єдність та політичну підтримку рішень. Водночас він надає кожній державі-члену абсолютне право вето, що є головним «вузьким місцем» процесу розширення.

У ХХІ столітті ця процедурна норма дедалі частіше використовується для «білатералізації» – використання права вето як важеля тиску для вирішення двосторонніх суперечок, часто не пов'язаних із готовністю країни-аспіранта до членства. Цей феномен проявився на всіх етапах розширення. Найбільш яскравими прикладами є тривале блокування Північної Македонії Грецією через спір про назву, транзакційний підхід Туреччини до вступу Швеції (використання вето для отримання поступок від США) та позиція Угорщини щодо України.

Ця практика суттєво підриває довіру до політики «відкритих дверей» та робить процес вступу непередбачуваним. Досягнення політичного консенсусу часто стає складнішим завданням, ніж виконання технічних критеріїв та стандартів взаємосумісності. Це створює ризики для стратегічної послідовності Альянсу та дозволяє зовнішнім гравцям (зокрема Росії) використовувати внутрішні розбіжності для блокування розширення.

Досвід Західних Балкан демонструє, що подолання «білатералізації» можливе, але вимагає значних політичних зусиль та інноваційних рішень. Преспенська угода (2018 р.) стала прикладом успішного використання позанатовських юридичних інструментів для розблокування процесу вступу. Однак загалом вразливість механізму консенсусу залишається критичним викликом для інтеграції нових членів в умовах зростання політичних розбіжностей всередині Альянсу.

4. Стратегія Російської Федерації, спрямована на силове блокування розширення НАТО, стала визначальним чинником трансформації європейської

безпеки, але призвела до стратегічно суперечливих та переважно негативних для самої Москви результатів. Росія послідовно розглядала політику «відкритих дверей» як загрозу своїм життєвим інтересам та намагалася зупинити її, використовуючи комплексний інструментарій протидії.

Цей інструментарій включав створення потужних військових угруповань та зон обмеженого доступу (A2/AD) у Калінінграді та Криму, ядерний шантаж, широкий спектр гібридних загроз та пряму військову агресію. Ключовим механізмом стало створення та підтримка «заморожених конфліктів» на території країн-аспірантів (Грузія, Україна). Це дозволило Росії активувати внутрішні обмеження НАТО щодо прийому країн з територіальними проблемами.

Тактично Росії вдалося загальмувати процес інтеграції України та Грузії після 2008 року. Однак стратегічно політика Кремля зазнала фундаментального провалу. Повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році, яке мало на меті остаточно зупинити розширення НАТО та повернути Україну до сфери свого впливу, призвело до прямо протилежних наслідків. Відбулася швидка консолідація Альянсу та його повернення до пріоритетів колективної оборони.

Найбільш значущим результатом стало історичне рішення Фінляндії (2023 р.) та Швеції (2024 р.) відмовитися від політики нейтралітету та вступити до НАТО. Це радикально змінило баланс сил у Балтійському регіоні на користь Альянсу. Таким чином, намагаючись запобігти розширенню НАТО силовим шляхом, Росія своїми діями лише посилила мотивацію сусідніх країн шукати захисту в Альянсі. У результаті Москва отримала більш згуртований, більший та мілітаризований НАТО на своїх кордонах.

5. Найбільш складним та фундаментальним викликом для подальшого розширення НАТО є «дилема Статті 5» щодо інтеграції країн, які перебувають у стані активного збройного конфлікту та мають окуповані території. Ця дилема полягає у неприйнятному ризику автоматичного втягування Альянсу у пряму військову конфронтацію з ядерною державою (Росією) одразу після вступу нового члена (зокрема України). Стаття 5 Вашингтонського договору про

колективну оборону є основою НАТО, але її застосування в умовах війни створює неприйнятні ризики ескалації для багатьох союзників.

Альянс опиняється перед складним вибором. З одного боку, прийняти країну і вступити у війну. З іншого боку, прийняти країну, але не виконати зобов'язання Статті 5, що підірвало б довіру до НАТО та зруйнувало б його стрижневий принцип. Традиційна вимога щодо вирішення територіальних суперечок до вступу в сучасних умовах фактично надає агресору «геополітичне вето» на розширення. Росія свідомо підтримує конфлікт, щоб заблокувати вступ України.

Подолання цієї дилеми вимагає відмови від стандартних підходів та пошуку інноваційних моделей вступу. Найбільш реалістичним шляхом розв'язання цієї проблеми є застосування адаптованої «Моделі ФРН» (досвід вступу Західної Німеччини у 1955 році).

Ця модель передбачає вступ України до НАТО з тимчасовим обмеженням дії гарантій Статті 5 територією, що перебуває під контролем уряду на момент вступу. При цьому Альянс продовжує визнавати міжнародно визнані кордони України та підтримувати її прагнення до відновлення територіальної цілісності політико-дипломатичними засобами. Такий підхід дозволяє розірвати замкнене коло: надати Україні гарантії безпеки, нейтралізувати російське «вето» та водночас уникнути негайної ескалації конфлікту для Альянсу.

6. Повномасштабна війна зумовила виникнення унікального феномену «воєнної інтеграції» України, який формує нову модель зближення з НАТО – «інтеграція перед членством». Цей феномен полягає у прискореному досягненні повної взаємосумісності безпосередньо на полі бою в умовах війни високої інтенсивності. Це безпрецедентний випадок в історії Альянсу, коли країна-аспірант здійснює таку глибоку трансформацію поза межами формальних процедур мирного часу.

«Воєнна інтеграція» охоплює кілька ключових вимірів. По-перше, це масштабний та швидкий перехід на західні зразки озброєння та військової техніки. По-друге, це адаптація стандартів НАТО (доктрини, процедури

управління C4ISR, логістика LOGFAS) у реальному часі. По-третє, це швидка зміна військової культури та розвиток сержантського корпусу. У результаті Україна досягає рівня взаємосумісності, що часто перевищує показники деяких держав-членів.

Цей процес супроводжується інституціоналізацією відносин. Рішення Вільнюського (2023 р.) та Вашингтонського (2024 р.) самітів створили нову архітектуру співпраці. Створення Ради Україна-НАТО (РУН) підвищило рівень політичного діалогу. Заснування стаціонарного командування NSATU (Допомога та навчання НАТО для України) та Спільного центру JАТЕС (аналіз досвіду війни) робить процес практичного зближення системним та незворотним.

Однак цей феномен також підкреслює зростаючий розрив між високим рівнем *де-факто* досягнутої взаємосумісності та відсутністю *де-юре* політичного консенсусу щодо надання Україні гарантій Статті 5. Подолання цього розриву залишається головним викликом для завершення процесу євроатлантичної інтеграції України та майбутнього європейської безпеки.

7. Аналіз вступу Фінляндії та Швеції (2023–2024) засвідчив як потенціал, так і структурні обмеження сучасного механізму розширення НАТО. З одного боку, рекордна швидкість ратифікації більшістю членів продемонструвала здатність Альянсу оперативно реагувати на зміни безпекового середовища. З іншого боку, затримки з боку Туреччини та Угорщини виявили вразливість механізму консенсусу до зловживань з боку окремих членів, які використовують право вето для досягнення власних політичних цілей, не пов'язаних з колективною безпекою.

8. Позиції ключових держав-членів щодо подальшого розширення НАТО характеризуються значною диференціацією, що ускладнює досягнення консенсусу. Франція здійснила найбільш різку трансформацію – від блокування розширення у 2008 році до активної підтримки членства України [100]. Німеччина та США дотримуються обережного підходу, побоюючись ескалації конфлікту з Росією. Угорщина *де-факто* блокує будь-який прогрес у

напрямку євроатлантичної інтеграції України. Ця фрагментація позицій вимагає від Києва диференційованої дипломатичної стратегії та пошуку нестандартних механізмів безпекової інтеграції.

9. Публікація Стратегії національної безпеки США у грудні 2025 року знаменує критичний поворот у трансатлантичних відносинах та безпосередньо впливає на перспективи політики «відкритих дверей». Офіційна відмова Вашингтона від підтримки розширення НАТО, невизначення Росії як загрози та жорстка критика європейських союзників створюють принципово нове безпекове середовище. Для України це означає необхідність переосмислення стратегії євроатлантичної інтеграції з акцентом на: (а) поглиблення двосторонніх безпекових угод з провідними європейськими державами; (б) активізацію співпраці в рамках ЄС та європейських безпекових ініціатив; (в) максимальне використання існуючих механізмів НАТО (NSATU, JАТЕС, Рада Україна-НАТО) для збереження досягнутого рівня практичної інтеграції. Позиція США підтверджує, що євроатлантична інтеграція України залежатиме передусім від політичної волі європейських союзників та здатності самої України продемонструвати стратегічну цінність для європейської безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України (Із змінами, внесеними Законом № 2680-VIII від 07.02.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 19.10.2025)
2. Міністерство оборони України. Звіт про впровадження стандартів НАТО. Київ, 2024.
3. Міністерство оборони України. Звіти щодо впровадження системи LOGFAS. Київ, 2024.
4. Міністерство цифрової трансформації України. Повідомлення щодо системи «Дельта». Київ, 2023.
5. Convention regarding the Regime of the Straits (Montreux Convention). 1936.
6. European Commission. Montenegro 2015 Report. 2015.
7. European Commission. The Rail Baltica project [Factsheet]. 2018.
8. European Council. Permanent Structured Cooperation (PESCO). 2017. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/defence-security/pesco/> (дата звернення: 13.11.2025)
9. European Parliament. Resolution on the political situation in Georgia. 2024.
10. Final Agreement for the Settlement of the Differences as described in the United Nations Security Council Resolutions 817 (1993) and 845 (1993) (Prespa Agreement). 2018.
11. Ministry of Defence of Georgia. Georgia's contribution to Resolute Support Mission. 2021.
12. Ministry of Defence of Montenegro. Montenegro's contribution to NATO operations. 2018.
13. Ministry of Defence of Poland. Poland's role in NATO's Eastern Flank. 2024.
14. Ministry of Defence of Poland. The New NATO Command Structure in Poland. 2019.
15. Ministry of Defence of the Russian Federation. Reports on Tu-22M3 deployment. 2020.

16. NATO Parliamentary Assembly. Report: Russia's activities in the MENA region. 2023.

17. NATO Support and Procurement Agency (NSPA). Strategic Transport. URL: <https://www.nspa.nato.int/what-we-do/support-to-operations-and-exercises/strategic-transport> (дата звернення: 19.10.2025)

18. North Atlantic Treaty Organization. AAP-06(2021) NATO glossary of terms and definitions (English and French). NATO Standardization Office, 2021.

19. North Atlantic Treaty Organization. Air Policing over North Macedonia and Montenegro. 2020.

20. North Atlantic Treaty Organization. AJP-4.5. Allied joint doctrine for host nation support. NATO Standardization Office, 2016.

21. North Atlantic Treaty Organization. Ballistic Missile Defence. 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm (дата звернення: 25.11.2025)

22. North Atlantic Treaty Organization. Bucharest Summit Declaration. April 3, 2008. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (дата звернення: 27.10.2025)

23. North Atlantic Treaty Organization. Comprehensive Assistance Package (CAP) for Ukraine. 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133187.htm (дата звернення: 18.10.2025)

24. North Atlantic Treaty Organization. Defence Education Enhancement Programme (DEEP). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_196154.htm (дата звернення: 23.11.2025)

25. North Atlantic Treaty Organization. Madrid Summit Declaration. June 29, 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm (дата звернення: 21.11.2025)

26. North Atlantic Treaty Organization. Membership Action Plan (MAP). Press Release NAC-S(99)66. April 24, 1999. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-066e.htm> (дата звернення: 27.09.2025)

27. North Atlantic Treaty Organization. Military Mobility. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_183313.htm (дата звернення: 02.10.2025)

28. North Atlantic Treaty Organization. NATO 2022 Strategic Concept. 2022. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/> (дата звернення: 24.11.2025)
29. North Atlantic Treaty Organization. NATO Air Policing. 2024. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm (дата звернення: 21.11.2025)
30. North Atlantic Treaty Organization. NATO recognises Ukraine as Enhanced Opportunities Partner. June 12, 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_176327.htm (дата звернення: 15.11.2025)
31. North Atlantic Treaty Organization. NATO Security Investment Programme (NSIP). 2024. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69272.htm (дата звернення: 29.09.2025)
32. North Atlantic Treaty Organization. NATO's response to hybrid threats. 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm (дата звернення: 21.10.2025)
33. North Atlantic Treaty Organization. NATO-Ukraine Commission (NUC) / NATO-Georgia Commission (NGC). 2008.
34. North Atlantic Treaty Organization. Prague Summit Declaration. November 21, 2002. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm> (дата звернення: 12.11.2025)
35. North Atlantic Treaty Organization. Refreshed Substantial NATO-Georgia Package (SNGP). 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_125022.htm (дата звернення: 11.11.2025)
36. North Atlantic Treaty Organization. Standardization. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69269.htm (дата звернення: 09.10.2025)
37. North Atlantic Treaty Organization. Statement by the North Atlantic Council on the invitation to Montenegro. December 2, 2015. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_125588.htm (дата звернення: 15.09.2025)
38. North Atlantic Treaty Organization. Study on NATO enlargement. September 3, 1995. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24733.htm (дата звернення: 28.10.2025)

39. North Atlantic Treaty Organization. The consultation process and Article 4. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49187.htm (дата звернення: 27.09.2025)

40. North Atlantic Treaty Organization. The North Atlantic Treaty. April 4, 1949. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm (дата звернення: 05.11.2025)

41. North Atlantic Treaty Organization. The «Berlin Plus» agreement. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49217.htm (дата звернення: 23.10.2025)

42. North Atlantic Treaty Organization. Topic: Planning and Review Process (PARP). 2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68378.htm (дата звернення: 09.11.2025)

43. North Atlantic Treaty Organization. Trilateral memorandum between Türkiye, Finland and Sweden. June 28, 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_197343.htm (дата звернення: 22.10.2025)

44. North Atlantic Treaty Organization. Vilnius Summit Communiqué. July 11, 2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm (дата звернення: 17.11.2025)

45. North Atlantic Treaty Organization. Wales Summit Declaration. September 5, 2014. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (дата звернення: 18.09.2025)

46. North Atlantic Treaty Organization. Warsaw Summit Communiqué. July 9, 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (дата звернення: 27.10.2025)

47. North Atlantic Treaty Organization. Washington Summit Declaration. July 10, 2024. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_228386.htm (дата звернення: 30.09.2025)

48. U.S. Department of Defense. Nuclear Posture Review. 2018.

49. U.S. Department of State. Adriatic Charter (A5). 2003.

50. Военная доктрина Российской Федерации. 2010.
51. Военная доктрина Российской Федерации. 2014.
52. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации. 2021.
53. Бжезінський Зб. Велика шахівниця. Київ: Лілея-НВ, 2000. 238 с.
54. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти. Київ: НІПМБ, 2001. 300 с.
55. Галака С. П. Євроатлантична інтеграція України: проблеми та перспективи. Київ: Знання, 2020. 256 с.
56. Гончаренко О. І. Політика України щодо НАТО: еволюція підходів. Київ: НІСД, 2017. 180 с.
57. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015. 304 с.
58. Миронова М. А. Реформування сектору безпеки і оборони України відповідно до стандартів НАТО. Київ: ЦУЛ, 2021. 224 с.
59. Перепелиця Г. М. Україна-Росія: війна в умовах миру. Київ: Стилос, 2015. 880 с.
60. Потехін О. В. Зовнішня політика України в умовах глобальних викликів. Київ: Академперіодика, 2019. 344 с.
61. Тодоров І. Я. Безпека Чорноморського регіону: виклики та відповіді. Одеса: Фенікс, 2018. 296 с.
62. Шерр Дж. Жорстка дипломатія: Україна та Росія. Київ: Дух і Літера, 2016. 320 с.
63. Aggestam K., Hyde-Price A. Learning to lead? Germany and the leadership paradox in EU foreign policy. *German Politics*. 2019. Vol. 28. No. 1. P. 1–18. URL: <https://doi.org/10.1080/09644008.2018.1528234> (дата звернення: 26.11.2025)
64. Asmus R. D. A little war that shook the world: Georgia, Russia, and the future of the West. New York: Palgrave Macmillan, 2010. 272 p.
65. Asmus R. D. Opening NATO's door: How the alliance remade itself for a new era. New York: Columbia University Press, 2002. 372 p.

66. Atlantic Council. Europe needs a coalition of the resolute. December 2024. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/europe-needs-a-coalition-of-the-resolute/> (дата звернення: 25.11.2025)

67. Atlantic Council. Experts react: Turkey moves to approve Finland's NATO membership. March 2023. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/experts-react-turkey-moves-to-approve-finlands-nato-membership/> (дата звернення: 21.11.2025)

68. Bechev D. Rival power: Russia in Southeast Europe. New Haven: Yale University Press, 2017. 288 p.

69. Bergmann M. Transatlantic burden sharing: The 2 percent metric is misleading. Center for Strategic and International Studies, 2021. URL: <https://www.csis.org/analysis/transatlantic-burden-sharing> (дата звернення: 27.11.2025)

70. Besch S., Scazzieri L. How to bring Ukraine into NATO: The West German model revisited. Centre for European Reform, 2023. URL: <https://www.cer.eu/publications/archive/policy-brief/2023/how-bring-ukraine-nato> (дата звернення: 16.11.2025)

71. Biddle S., Oelrich I. Future warfare in the Western Pacific: Chinese antiaccess/area denial, U.S. airsea battle, and command and control in the information age. *International Security*. 2016. Vol. 41. No. 1. P. 7–48. URL: https://doi.org/10.1162/isec_a_00294 (дата звернення: 26.10.2025)

72. Boulègue M. Russia's military posture in the Arctic: A new cold war? London: Chatham House, 2019. URL: <https://www.chathamhouse.org/2019/06/russias-military-posture-arctic> (дата звернення: 29.10.2025)

73. Congressional Research Service. NATO Enlargement to Sweden and Finland. IN11949. Washington, 2024. URL: <https://www.congress.gov/crs-product/IN11949> (дата звернення: 20.11.2025)

74. Conley H. A., Rohloff C. The new ice curtain: Russia's strategic aims in the Arctic. Center for Strategic and International Studies, 2015. URL: <https://www.csis.org/analysis/new-ice-curtain> (дата звернення: 22.10.2025)

75. Cook S. A. Turkey's transactional foreign policy. Council on Foreign Relations, 2023. URL: <https://www.cfr.org/article/turkeys-transactional-foreign-policy> (дата звернення: 28.10.2025)

76. Daalder I. H., Goldgeier J. M. The future of NATO. Foreign Affairs. 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2022-04-19/future-nato> (дата звернення: 17.10.2025)

77. Darmanović S. Montenegro: A miracle in the Balkans? Journal of Democracy. 2018. Vol. 29. No. 2. P. 145–159. URL: <https://doi.org/10.1353/jod.2007.0047> (дата звернення: 13.10.2025)

78. Doyle M. W. Kant, liberal legacies, and foreign affairs, Part 1 & 2. Philosophy & Public Affairs. 1983. Vol. 12. No. 3/4. URL: <https://doi.org/10.2307/2010861> (дата звернення: 21.10.2025)

79. Gaub F. Ukraine in NATO: The Article 5 dilemma. NATO Defense College, 2023. URL: <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1234> (дата звернення: 15.10.2025)

80. Giles K. Russia's 'new' tools for confronting the West: Continuity and innovation in Moscow's exercise of power. London: Chatham House, 2016. URL: <https://www.chathamhouse.org/2016/03/russias-new-tools-confronting-west> (дата звернення: 22.10.2025)

81. Gülener M. The F-16 deal and Turkey's ratification of Sweden's NATO membership. Stiftung Wissenschaft und Politik, 2023. URL: <https://www.swp-berlin.org/en/publication/the-f-16-deal-and-turkeys-ratification> (дата звернення: 27.11.2025)

82. Hodunova K. Why can't Ukraine join NATO? Kyiv Independent. August 2025. URL: <https://kyivindependent.com/why-is-ukraine-not-accepted-into-nato/> (дата звернення: 23.11.2025)

83. Hoffman F. G. Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars. Potomac Institute for Policy Studies, 2007. URL: https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (дата звернення: 26.09.2025)

84. House of Commons Library. NATO enlargement: Sweden and Finland. Research Briefing CBP-9574. London, 2024. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9574/> (дата звернення: 20.11.2025)

85. Howorth J. EU strategic autonomy: A reality check. *Journal of European Integration*. 2021. Vol. 43. No. 5. P. 543–559. URL: <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1678672> (дата звернення: 19.09.2025)

86. Howorth J. Security and defence policy in the European Union. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2014. 360 p.

87. International Institute for Strategic Studies. The Military Balance 2024. London: Routledge, 2024. URL: <https://www.iiss.org/publications/the-military-balance> (дата звернення: 21.09.2025)

88. Jervis R. Cooperation under the security dilemma. *World Politics*. 1978. Vol. 30. No. 2. P. 167–214. URL: <https://doi.org/10.2307/2009958> (дата звернення: 02.10.2025)

89. Kempin R., Kunz B. Out of rhythm: how the war in Ukraine complicates the Franco-German relationship. *UK in a Changing Europe*. May 2024. URL: <https://ukandeu.ac.uk/out-of-rhythm-how-the-war-in-ukraine-complicates-the-franco-german-relationship/> (дата звернення: 22.11.2025)

90. Keohane R. O. After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy. Princeton: Princeton University Press, 1984. 320 p.

91. Kimmage M., Brands H. The Ukraine war and the future world order. *The Washington Quarterly*. 2024. URL: <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/ukraine-war-and-future-world-order> (дата звернення: 25.11.2025)

92. Kofman M. Fixing NATO's Baltic defense-and-deterrence problem. War on the Rocks, 2017. URL: <https://warontherocks.com/2017/11/fixing-natos-baltic-defense-and-deterrence-problem/> (дата звернення: 25.09.2025)

93. Kofman M., Edmonds J. Russian military strategy: Core tenets and operational concepts. CNA, 2021. URL: <https://www.cna.org/reports/2017/russian-military-strategy> (дата звернення: 17.11.2025)

94. Kramer M. The West German precedent for Ukraine's NATO membership. Carnegie Endowment for International Peace, 2023. URL: <https://carnegieendowment.org/2023/07/05/west-german-precedent-for-ukraine-s-nato-membership-pub-90118> (дата звернення: 31.10.2025)

95. Krekó P., Juhász A. The Hungarian government's «war» against Ukraine: The background and consequences of the conflict. Foreign Policy Research Institute, 2018. URL: https://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/pc_hungarian_governments_war_against_ukraine.pdf (дата звернення: 18.11.2025)

96. Kroenig M. A strategy for deterring Russian de-escalation strikes. Atlantic Council, 2018. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/nato-20-2020/a-strategy-for-deterring-russian-de-escalation-strikes/> (дата звернення: 26.09.2025)

97. McFaul M. From Cold War to hot peace: An American ambassador in Putin's Russia. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2018. 528 p.

98. Mearsheimer J. J. The tragedy of great power politics. New York: W.W. Norton & Company, 2001. 576 p.

99. Mearsheimer J. J. Why the Ukraine crisis is the West's fault: The liberal delusions that provoked Putin. Foreign Affairs. 2014. Vol. 93. No. 5. P. 77–89. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault> (дата звернення: 16.09.2025)

100. Music E. France's Policy Shift on Ukraine's NATO Membership. War on the Rocks. August 2023. URL: <https://warontherocks.com/2023/08/frances-policy-shift-on-ukraines-nato-membership/> (дата звернення: 22.11.2025)

101. Nimetz M. The Macedonian «name» dispute: The long road to Prespa. *Nationalities Papers*. 2020. Vol. 48. No. 2. P. 195–214. URL: <https://doi.org/10.1080/00905992.2020.1756879> (дата звернення: 27.09.2025)

102. Oliker O., Davis L. E., Zhand A. Russia's nuclear weapons in a new era: A review of policies, doctrines, and capabilities. Center for Strategic and International Studies, 2020. URL: <https://www.csis.org/analysis/russias-nuclear-weapons-new-era> (дата звернення: 25.11.2025)

103. Pifer S. Ukraine's Long Path toward NATO. *American Diplomacy*. August 2024. URL: <https://americandiplomacy.web.unc.edu/2024/08/ukraines-long-path-toward-nato/> (дата звернення: 24.11.2025)

104. Plokhly S. *The Russo-Ukrainian war: The return of history*. New York: W.W. Norton & Company, 2023. 432 p.

105. Politico. Seven countries oppose Ukraine's NATO membership. October 2024. URL: <https://www.politico.eu/> (дата звернення: 23.11.2025)

106. Popescu N. 'Frozen conflicts' and the EU's foreign policy. *EU Institute for Security Studies*, 2015. URL: <https://www.iss.europa.eu/content/frozen-conflicts-and-eus-foreign-policy> (дата звернення: 05.11.2025)

107. Racz A. Russia's hybrid war in Ukraine: Breaking the enemy's ability to resist. FIIA Report 43. Finnish Institute of International Affairs, 2015. URL: <https://www.fiaa.fi/en/publication/russias-hybrid-war-in-ukraine> (дата звернення: 16.10.2025)

108. RAND Corporation. *Scenario-based planning for the U.S. Army*. 2019.

109. Ringsmose J., Rynning S. NATO's next chiefs: The politics of the 'southern flank'. *International Affairs*. 2017. Vol. 93. No. 4. P. 845–863. URL: <https://doi.org/10.1093/ia/iix029> (дата звернення: 06.11.2025)

110. Rupnik J. *The Western Balkans and the EU: The hour of Europe*. Chaillot Paper No. 116. EU Institute for Security Studies, 2009. URL: <https://www.iss.europa.eu/content/western-balkans-and-eu-hour-europe> (дата звернення: 01.11.2025)

111. Samuels G. The Turkish Veto: Why Erdogan Is Blocking Finland and Sweden's Path to NATO. Foreign Policy Research Institute. March 2023. URL: <https://www.fpri.org/article/2023/03/the-turkish-veto/> (дата звернення: 21.11.2025)
112. Schimmelfennig F. The community trap: Liberal norms, rhetorical action, and the Eastern enlargement of the European Union. International Organization. 2001. Vol. 55. No. 1. P. 47–80. URL: <https://doi.org/10.1162/002081801551414> (дата звернення: 06.11.2025)
113. Siddi M. The geopolitics of Nord Stream 2: A critical analysis. Europe-Asia Studies. 2022. Vol. 74. No. 2. P. 293–313. URL: <https://doi.org/10.1080/09668136.2021.2013300> (дата звернення: 22.09.2025)
114. Sloan S. R. Permanent alliance? NATO and the transatlantic bargain from the Cold War to the present. London: Bloomsbury Academic, 2016. 288 p.
115. Speck U. The crisis of German foreign policy. Carnegie Europe, 2018. URL: <https://carnegieeurope.eu/2018/05/08/crisis-of-german-foreign-policy-pub-76281> (дата звернення: 08.11.2025)
116. Vegh Z. Hungary's veto on Ukraine's NATO integration: A tactical move or a strategic shift? European Council on Foreign Relations, 2021. URL: <https://ecfr.eu/article/hungarys-veto-on-ukraines-nato-integration/> (дата звернення: 10.11.2025)
117. Walt S. M. The origins of alliances. Ithaca: Cornell University Press, 1987. 336 p.
118. Waltz K. N. Theory of international politics. Reading: Addison-Wesley, 1979. 256 p.
119. Wendt A. Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. International Organization. 1992. Vol. 46. No. 2. P. 391–425. URL: <https://doi.org/10.1017/S0020818300027764> (дата звернення: 25.09.2025)
120. Yost D. S. The NATO capabilities gap and the European Union. Survival. 2007. Vol. 49. No. 4. P. 97–128. URL: <https://doi.org/10.1080/00396330701564031> (дата звернення: 25.09.2025)

121. The White House. National Security Strategy. December 4, 2025. URL:
<https://www.whitehouse.gov/national-security-strategy/> (дата звернення:
08.12.2025)